

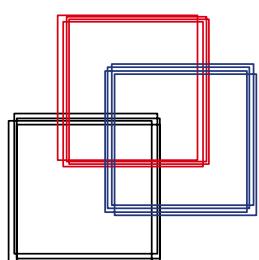

Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

Dragana Marjanović

jun 2016.

Program za zapošljavanje mladih
Odeljenje za politiku zapošljavanja

Publikacija Work4Youth serija br. 36

Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

Dragana Marjanović

Međunarodna organizacija rada • Ženeva

jun 2016.

Copyright © Međunarodna organizacija rada 2016
Prvi put štampano 2016

Publikacije Međunarodne organizacije rada uživaju zaštitu prava na osnovu Protokola 2 Univerzalne konvencije o zaštiti prava. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se mogu reproducovati bez dozvole pod uslovom da se izvor navede. Za prava reprodukcije ili prevoda, treba se obratiti MOR Publikacijama (Prava i Dozvole), International Labour Office, CH-1211 Geneva 22, Switzerland ili putem e-maila: pubdroit@ilo.org. U Međunarodnoj organizaciji rada su takvi zahtevi dobrodošli.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani u okviru organizacija za zaštitu autorskih prava mogu da kopiraju ovu publikaciju u skladu sa dozvolama koje su im izdate u tom cilju. Posetite www.ifro.org kako biste pronašli organizaciju za zaštitu autorskih prava u svojoj zemlji.

ILO Cataloguing in Publication Data

Marjanovic, Dragana

Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije / Dragana Marjanović ; International Labour Office. - Geneva: ILO, 2016
(Work4Youth publication series ; No. 36)

International Labour Office

youth employment / youth unemployment / youth / employment status / transition from school to work / entry into working life / Serbia
13.01.3

Cover design by: Creative Cow

Odredbe korišćene u publikacijama MOR koje su u skladu sa praksom Ujedinjenih Nacija i prezentacije tog materijala ne izražavaju bilo kakvo mišljenje Međunarodne organizacije rada po pitanju pravnog statusa neke države, oblasti ili teritorije ili njenih vlasti, ili kada je reč o promeni njenih granica.

Pozivanje na imena fi rmi i komercijalnih proizvoda i procesa ne znači da su oni priznati od Međunarodne organizacije rada, a ukoliko neka firma ili komercijalni prizvod nisu pomenuti to ne znači da se oni ne odobravaju.

Publikacije MOR i elektronska izdanja se mogu nabaviti u velikim knjižarama, lokalnim knacelarijama MOR u mnogim zemljama ili direktno od ILO Publications International Labour Office, CH – 1211 Geneva 22, Switzerland. Katalozi ili spiskovi novih publikacija se mogu dobiti besplatno na gore navedenoj adresi, ili putem e-maila: pubvente@ilo.org

Posetite naš web-sajt: www.ilo.org/publins

Predgovor

Mladost je najvažnije životno doba kada mladi ljudi počinju da razumeju svoje težnje, ostvaruju svoju ekonomsku nezavisnost i nalaze svoje mesto u društvu. Globalna kriza zapošljavanja naglasila je ranjivost mladih ljudi u smislu: i) povećanja nezaposlenosti, ii) nižeg kvaliteta radnih mesta za one koji uspeju da se zaposle, iii) većih nejednakosti na tržištu rada među različitim grupama mladih ljudi, iv) duže i nesigurnije tranzicije od škole do posla i v) veće odvojenosti od tržišta rada.

U junu 2012. godine, na Međunarodnoj konferenciji o radu MOR odlučeno je da se hitno deluje u cilju suočavanja sa nezabeleženom krizom u zapošljavanju mladih kroz nekoliko aspekata usmerenih ka ekonomskom rastu kojeg bi pratilo brže zapošljavanje i stvaranje dostojanstvenih radnih mesta. Rezolucija pod nazivom „Kriza u zapošljavanju mladih: poziv na akciju“ sadrži set zaključaka koji čine osnovu za uobičavanje nacionalnih strategija za zapošljavanje mladih¹. Ona zahteva veću povezanost politika i aktivnosti o zapošljavanju mladih u multilateralnom sistemu. Paralelno sa tim, Generalni sekretar UN istakao je mlade kao jednog od pet generacijskih imperativa kojima je neophodno baviti se mobilizacijom ljudskih, finansijskih i političkih resursa kojima raspolažu Ujedinjene nacije. Ujedinjene nacije izradile su Sistemski akcioni plan o mladima, kao deo tog plana, u kojem zapošljavanje mladih predstavlja jedan od glavnih prioriteta, u cilju jačanja programa za mlade u celom sistemu UN.

MOR podržava Vlade i socijalne partnere u izradi i primeni integrisanih odgovora politike zapošljavanja. Kao deo tog posla MOR pokušava da unapredi sposobnosti nacionalnih i lokalnih institucija da sprovedu analizu zasnovanu na dokazima koja opskrbљuje socijalni dijalog i proces donošenja politika. Kako bi podržala svoje države-članice u izradi osnove znanja o zapošljavanju mladih, MOR je izradila „anketu o tranziciji od škole do posla“ (u originalu, „school-to-work transition survey“, SWTS). Aktuelni izveštaj, koji predstavlja rezultate ankete u Srbiji, je rezultat partnerstva između MOR i Fondacije MasterCard. Projekat „Work4Youth“ zahteva saradnju sa partnerima iz redova statistike i donosiocima odluka u 34 nerazvijene i slabo-razvijene države, kako bi anketa SWTS bila sprovedena i kako bi se vladama i socijalnim partnerima pomoglo da upotrebe podatke za izradu i primenu delotvornih politika.

U današnje vreme nije lako biti mlada osoba na tržištu rada. Nadamo se da će međunarodna zajednica, uz vođstvo od strane sistema UN, uz posvećenost Vlada, sindikata i organizacija poslodavaca i kroz aktivno učešće donatora kao što je Fondacija MasterCard, moći da obezbedi delotvornu pomoć koje je neophodna mladim ženama i muškarcima za uspešan start u svetu rada. Ako ovo budemo dobro odradili ostvarićemo pozitivan uticaj na profesionalni i lični uspeh mladih ljudi u svim narednim delovima njihovih života.

Azita Berar Awad
Direktor
Odeljenje za politiku zapošljavanja

Antonio Graziosi
Direktor
Tim za tehničku podršku dostojanstvenom
radu i Kancelarija MOR za Srednju i Istočnu
Evropu

---

¹ Puni tekst rezolucije iz 2012. godine „Kriza u zapošljavanju mladih: poziv na akciju“ nalazi se na internet stranici MOR
http://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/101stSession/texts-adopted/WCMS_185950/lang--en/index.htm

Sadržaj

	<i>Strana</i>
Predgovor	iii
Sadržaj	iv
Izjave zahvalnosti	ix
1. Uvod i ključni nalazi izveštaja	1
1.1 Pregled	1
1.2 Struktura izveštaja	1
1.3 Glavni nalazi	2
2. Pregled tržišta rada i metodologija sprovodenja ankete	4
2.1 Socio-ekonomski kontekst	4
2.1.1 Privredni pokazatelji	4
2.1.2 Demografija	6
2.1.3 Tržište rada	6
2.2 Anketa o tranziciji od škole do posla u Srbiji: Ciljevi i metodologija	8
3. Karakteristike mladih	10
3.1 Socio-ekonomske karakteristike mladih	10
3.2 Nivo obrazovanja	11
3.2.1 Nivo obrazovanja	11
3.2.2 Sadašnji studenti	14
3.3 Status aktivnosti mladih	16
3.4 Stremljenja mladih ljudi	18
4. Zaposleni mladi	19
4.1 Zaposleni mladi po sektorima	19
4.2 Zapošljavanje mladih po profesijama	19
4.3 Zaposlenost mladih prema statusu	20
4.3.1 Broj zaposlenih (mladih) koji rade za platu	21
4.3.2 Samozapošljavanje	24
4.4 Radno vreme	25
4.5 Neformalno zapošljavanje	26
4.6 Neusaglašenost kvalifikacija	26
4.7 Zadovoljstvo poslom	28
5. Nezaposleni mladi	28
5.1 Potraga za poslom	30

5.2	Prepreke za nalaženje posla	33
5.3	Obeshrabreni mladi.....	33
6.	Faze tranzicije	34
6.1	Koncepti i definicije.....	34
6.2	Faze tranzicije	36
6.2.1	Tranzicija još nije započela	38
6.2.2	Mladi ljudi u tranziciji	38
6.2.3	Mladi ljudi koji su završili tranziciju.....	39
6.3	Putevi i dužina tranzicije.....	41
7.	Relevantni okvir sektorskih politika i uticaj na politiku zapošljavanja mlađih.....	44
7.1	Okvir sektorskih politika	44
7.2	Preporuke za sektorskiju politiku.....	48
	Bibliografija	50
	Aneks I. Dodatne tabele	51
	Aneks II. Definicije pojmove na tržištu rada.....	53

Tabele

2.1	Ključni makroekonomski pokazatelji 2001, 2008–14.....	5
2.2	Ključni pokazatelji tržišta rada prema polu, 2013.g., u Srbiji i EU-28 (%).....	8
3.1	Raspodela mlađih po starosnim grupama, oblasti stanovanja I bračnom statusu (%)	10
3.2	Udeo mlađih koji su promenili svoje mesto boravka (%)	10
3.3	Mlađi prema nivoima stečenog obrazovanja i oblastima boravka (%)	12
3.4	Finansijski status domaćinstava i nivo obrazovanja mlađih (%)	12
3.5	Rano napuštanje obrazovnog sistema prema razlozima (%).....	13
3.6	Unakrsna tabulacija nivoa obrazovanja mlađih i nivoa obrazovanja njihovih roditelja (%)....	13
3.7	Sadašnji studenti prema oblasti studija, željenoj budućoj profesiji i željenom budućem radnom mestu (%)	15
3.8	Raspodela mlađog stanovništva prema glavnim ekonomskim aktivnostima (%).....	16
3.9	Mlado NEET stanovništvo prema polu i oblasti stanovanja (%)	18
3.10	Prevashodni životni ciljevi mlađih prema statusu glavne aktivnosti (%)	18
4.1	Zaposleni mlađi po statusu zaposlenosti (%)	21
4.2	Zaposleni mlađi prema vrstama i trajanju ugovora (%)	22
4.3	Mlađi zaposleni za platu prema dostupnosti prinadležnostima (% pokrivenih)	23
4.4	Mlađi samozaposleni ili poslodavci prema razlozima za samozapošljavanje (%).....	24
4.5	Samozaposleni mlađi prema mišljenju o tome koji je najveći izazov za poslovanje	24
4.6	Neusaglašenost kvalifikacija zaposlenih mlađih po profesijama (%)	27

4.7	Zaposleni mladi koji bi želeli da promene posao prema razlozim za željenu promenu posla (%)	28
5.1	Nezaposleni mladi ljudi prema dužini trajanja potrage za poslom	31
5.2	Način za traženje posla mladih nezaposlenih i zaposlenih (%)	31
5.3	Nezaposleni mladi ljudi koji su odbili prethodnu ponudu za posao po razlozima za odbij. (%)	32
5.4	Prosečna očekivana minimalna mesečna zarada nezaposlenih mladih prema nivoima obrazovanja (u dinarima)	32
5.5	Nezaposleni mladi prema mišljenju o glavnim preprekama za nalaženje posla	33
5.6	Mladi bez posla, na raspolaganju za stupanje na posao ali ne traže aktivno posao, prema razlozima zbog kojih ne traže posao (%)	34
6.1	Raspodela faza tranzicije prema odabranim karakteristikama	37
6.2	Mladi koji još nisu započeli tranziciju	38
6.3	Mladi u tranziciji po pod-kategorijama i odabranim karakteristikama (% ukupnog broja mladi)	39
6.4	Mladi koji su završili tranziciju po pod-kategorijama i odabranim karakteristikama (% broja zaposlenih mladih)	40
6.5	Mladi koji su završili tranziciju po pod-kategorijama i zanimanjima (%)	41
6.6	Prosečna dužina trajanja tranzicije od diplomiranja u školi do tržišta rada prema polu (meseci)	42
A.1	Zapošljavanje mladih prema 1-cifrenim sektorima.....	51
A.2	Zapošljavanje mladih po zanimanjima.....	51
A.3	Samozaposleni mladi prema izvoru finansiranja za započinjanje sopstvenog biznisa.....	52
A.4	Nezaposleni mladi prema željenim zanimanjima.....	52

Slike

2.1	Ključni pokazatelji tržišta rada, mladi (15–24), odrasli (25–64) i ukupno (15–64), 2008–14	7
3.1	Mladi po nivou stečenog obrazovanja.....	11
3.2	Nivoi obrazovanja mladih prema trenutnom statusu aktivnosti.....	14
3.3	Status aktivnosti prema uzrastu mladih.....	17
4.1	Zaposleni mladi po širim sektorima.....	19
4.2	Željena buduća profesija sadašnjih studenata i profesije na kojima su trenutno zaposleni mladi	20
4.3	Mladi koji rade za platu i samozaposleni mladi prema nivoima obrazovanja	21
4.4	Mladi zaposleni na ugovorima na određeno vreme prema razlozima	22
4.5	Prosečan mesečni prihod mladih zaposlenih za platu prema polu i nivou obrazovanja (u dinarima)	23
4.6	Zapošljavanje mladih prema zapravo provedenim radnim satima na nedeljnem nivou	25
4.7	Stopa neformalne zaposlenosti mladih i udeli neformalnih radnika u formalnom sektoru i radnici u neformalnom sektoru	26
5.1	Stopa nezaposlenosti mladih prema polu i području stanovanja.....	29
5.2	Stopa nezaposlenosti mladih prema nivou obrazovanja	29

5.3 Nezaposleni mladi ljudi koji su odbili prethodnu ponudu za posao po razlozima za odbijanje (%).....	30
6.1 Mlado stanovništvo prema fazama tranzicije.....	37
6.2 Tokovi do stabilnog i/ili zadovoljavajućeg zaposlenja (kategorija mladih koji su završili tranziciju) i do prvog zaposlenja	42
6.3 Prosečna dužina trajanja tranzicije od diplomiranja u školi do prvog stabilnog i/ili zadovoljavajućeg zaposlenja prema nivoima završenog obrazovanja i prema polu (meseci).....	43

Kvadrati

1. Work4Youth: Projekat MOR u partnerstvu sa Fondacijom MasterCard	9
2. Tehnička saradnja za promicanje zapošljavanja mladih u Srbiji.....	45
3. Mere NSZ koje se odnose na nezaposlene mlade	47

Izjave zahvalnosti

Izradu ovog izveštaja omogućila je saradnja članova Work4Youth tima MOR, Sara Elder, Glavni tehnički savetnik na projektu, izradila je delove izveštaja i izvršila je njegovo tehničko uređivanje. Marco Principi, ekonomista Work4Youth tima, pružio je nezamenljive usluge u podršci sprovođenju ankete i pripremi tabela u ovom izveštaju. Autorka izveštaja zahvaljuje se Lauri Bruer, Specijalisti za razvoj veština i zapošljavanje mladih MOR, i Jovanu Protiću, Nacionalnom koordinatoru MOR za Republiku Srbiju, na komentarima ovog izveštaja.

Autorka duguje ogromnu zahvalnost Zavodu za statistiku Republike Srbije i, unutar njega, timu pod vođstvom Vesne Pantelić, za njihov odličan rad na izradi nacionalne ankete. Konačno, MOR se zahvaljuje na podršci Fondaciji MasterCard koja je omogućila napredak ovog istraživanja u okviru partnerstva Work4Youth.

1. Uvod i ključni nalazi izveštaja

1.1 Pregled

Tranzicija ka tržišnoj privredi, godine konflikata i privredni kolaps krajem prošlog veka ugrozili su položaj mnogih mlađih ljudi u Republici Srbiji (u daljem tekstu u Srbiji). Približno 500,000 mlađih napustilo je zemlju između 1991. i 2001. godine u potrazi za boljim uslovima života, dok je dolazak stotina hiljada izbeglica i raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i sa Kosova izvršio značajan pritisak na tržište rada u ovoj zemlji.

U skorije vreme mogućnosti za privredni rast su poboljšane. Uprkos tome privreda u Srbiji i dalje je krhka i prepreke koje se tiču niske stope zaposlenosti, posebno u privatnom sektoru, još uvek postoje. Zbog starenja stanovništva, poreska zahvatanja kojima se finansiraju javne službe, kao i penzijski i zdravstveni sistem, biće pod sve više ugrožena. Strategija uspešnog privrednog rasta Srbije u značajnoj meri zavisi od toga koliko će uspešno država uspeti da iskoristi potencijal mlađih koji ulaze na tržište rada. Efikasno i delotvorno uvođenje mlađih diplomaca u produktivno zapošljavanje ojačaće domaću tražnju i poresku osnovu države, umanjiće pritiske na preopterećeni sistem socijalne zaštite i obezbediće mlađim ljudima ekonomsku sigurnost koja im je neophodna da započnu sopstvene porodice (što bi umanjilo depopulaciju zemlje).

Sa tim ciljem u vidu ovaj izveštaj će pokazati da državi predstoji dugačak put u pokušaju da maksimizuje privredni potencijal svoih mlađih stanovnika. Donošenje politika zasnovano na dokazima u oblasti zapošljavanja mlađih podložno je raznim ometanjima u čijoj je osnovi nedostatak detaljnih informacija koje se odnose na odrđenu starosnu grupu o kojoj se radi. Anketa o tranziciji od škole do posla (SWTS) odnosi se na mlade u širokoj starosnoj strukturi od 15 do 29 godina i sadrži detaljan pitanja specifična za starosne grupe. Anketu mogu da koriste razne zainteresovane strane i donosioci sektorskih politika kako bi sproveli dubinsku analizu izazova po zapošljavanje mlađih i pomogli u izradi boljih instrumenata za podršku mlađima koji prolaze kroz tranziciju na tržištu rada². SWTS je izrađena od starne MOR i sprovedena u 34 države od 2012. do 2016. g. kroz Work4Youth partnerstvo sa Fondacijom MasterCard. U Srbiji anketa je sprovedena 2015. godine od strane Zavoda za statistiku.

1.2 Struktura izveštaja

Posle ovog uvodnog dela sledi pregled šireg socio-ekonomskog konteksta u Srbiji. Takođe, u drugom poglavlju biće objasnjena osnova za razumevanje ključnih koncepata i metodološki pristup istraživanju. Glavni nalazi ankete predstavljeni su u poglavljima 3-6.

U poglavlju 3 dat je opis mlađe populacije, sa naglaskom na njihov obrazovni status i njihov položaj na tržištu rada. U poglavlju 4 nalaze se detaljne karakteristike zaposlenih mlađih ljudi, dok se 5. poglavlje bavi nezaposlenim mlađim ljudima. Poglavlje 6 fokusirano je na proces tranzicije od škole do posla. Konačno, poglavlje 7 bavi se okvirom za politike zapošljavanja mlađih u Srbiji, kao i preporukama za sektorske politike koje proizilaze iz ovog istraživanja.

---

² Dok se u većini drugih slučajeva mlađima smatraju lica starosti od 15 do 24 godine, za potrebe SWTS gornja starosna granica podignuta je na 29 godina. To je urađeno zbog činjenice da neki mlađi ljudi ostaju u obrazovnom sistemu i posle navršene 24 godine i u nadi da će se na ovaj način prikupiti više informacija o iskustvima mlađih ljudi posle diplomiranja.

1.3 Glavni nalazi

Mladi u Srbiji su visoko obrazovani, mada većina njih završava svoje obrazovanje na nivou srednje škole.

Samo 2.7 procenata anketiranih mladih nisu uspeli da završe barem osnovnu školu. Vaćina mladih (56.5 procenata) završilo je srednje (opšte) obrazovanje, uz još 3.6 procenata onih koji su završili srednje ili više stručno obrazovanje. Mlade žene su u mnogo većoj meri nego mladi muškarci sklone završavanju tercijarno obrazovanje (30.9 u odnosu na 17.4 procenata). Uz više od jedne petine (23.5 procenata) mladih koji završavaju tercijarno obrazovanje, Srbija se lako svrstava u grupu zemalja sa najobrazovanijim mladim stanovištvom među zemljama u kojima je ova anketa sprovedena.

Među sadašnjim studentima tri najpopularnije oblasti obrazovanja su društvene nauke, ekonomija i pravo (29.7 procenata), inžinjerski profili, proizvodnja i građevinarstvo (19.7 procenata) i zdravstvo (10.2 procena). Kada su u pitanju rodne razlike, studentkinje su skolnije od svojih muških kolega društvenim naukama, ekonomiji i pravu, humanističkim naukama i umetnostima, prosveti i zdravstvu. Muški studenti se češće od svojih koleginica odlučuju za inžinjerske profile, proizvodnju i građevinarstvo, te nauku, matematiku i informatiku.

Iako su viši nivoi obrazovanja povezani sa nižim stopama nezaposlenosti i bržoj tranziciji od škole do posla mladih ljudi i žena, stopa nezaposlenosti visoko obrazovanih i dalje je visoka i iznosi 32.9 procenata.

Stopa nezaposlenosti mladih u Srbiji je visoka, na nivou od 30.8 procenata, mada je niža nego u susednim državama. Stopa nezaposlenosti mladih žena je visa od stope koja se odnosi na muškarce i iznosi 35.8 naspram 27.3 procenata, dok je stopa nezaposlenosti u urbanim delovima zemlje neznatno visa od stope u ruralnim delovima i to na nivou od 31.1 naspram 30.5 procenata. Stopa nezaposlenosti mladih sa završenim osnovnim obrazovanjem značajno je viša od stope nezaposlenosti visoko obrazovanih i iznosi 40.7 naspram 32.9%. Stopa nezaposlenosti mladih sa navršenim srednjim obrazovanjem je najniža, na nivou od 29.9%.

Dužina tranzicije do prvog stabilnog/zadovoljavajućeg posla je upola manja za visoko obrazovane mlade ljude u odnosu na mlade sa navršenim srednjim obrazovanjem i traje prosečno 11.7 naspram 24.3 meseca. Mladima sa navršenim osnovnim obrazovanjem potreban je u proseku 41 mesec kako bi ostvarili ovu tranziciju.

Nedovoljan broj mladih Srba radi.

Manje od jedne trećine mladih starosti od 15 do 29 godina je zaposleno (31.8%). Ova stopa je niska u poređenju sa prosekom 28 država članica EU koji je 2013. godine bio na nivou od 46 procenata, kao i u poređenju sa drugim državama u kojima je ova anketa sprovedena.

Udeo mladih koji nisu ni zaposleni ni u obrazovnom sistemu niti na obuci (NEET) je 24 procenata, pri čemu je broj nezaposlenih i neaktivnih ne-studenata prilično izjednačen.

Stopa NEET je viša u ruralnim nego u urbanim delovima zemlje (29.1 naspram 20.6 procenata) i viša je među mladim ženama nego među mladim muškarcima, 26.1 naspram 21.9 procenata. Iako je ova agregirana stopa slična među polovima, struktura NEET među polovima se razlikuje. Većina mladih muškaraca koji potпадaju pod NEET su nezaposleni (56.5 procenata), dok je nezaposleno 45.7 procenata mladih žena u okviru NEET. Nasuprot tome, većina mladih žena iz te kategorije nije ni u obrazovnom sistemu niti na tržištu rada: 54.3 procenata njih su neaktivne ne-studentkinje dok ih je 45.7 procenata nezaposleno.

Zaposlenje kod poslodavca je dominantni oblik zaposlenja, pri čemu većina mlađih ljudi radi u sektoru usluga.

Mladi u Srbiji pokazuju snažnu privrženost zaposlenju kod poslodavca. Taj vid plaćenog zaposlenja dominira među mladima i to do nivoa od 79.8 procenata. Mali broj mlađih su samozaposleni (1.8 procenata njih su poslodavci, a 6 procenata su inokosno zaposleni) ali više od jedne desetine njih (11.5 procenata) rade bez zarade u svojim porodicama (kao članovi domaćinstva). Većina mlađih radnika (61.7 procenata) radi u sektoru usluga, ali značajan broj njih radi i u poljoprivredi (14.6 procenata) odnosno u industriji (23.8 procenata).

Ipak, plaćeno zaposlenje ne znači uvek i sigurno zaposlenje.

Većina zaposlenih mlađih ljudi radi na osnovu ugovora, ali 17.3 procenata njih (18.5 procenata mlađih muškaraca i 15.3 procenata mlađih žena) još uvek radi bez zaštite koju obezbeđuje ugovor u pisanoj formi. Kada je u pitanju dužina trajanja ugovora (ili usmenih dogovora) 39.1 procenat čine ugovori na određeno vreme, pri čemu 24.1 procenat ugovora traje manje od jedne godine. Neformalno zapošljavanje među mlađima je veoma zastupljeno i to na nivou od 47.4 procenata. Mladi koji žive u ruralnim područjima imaju izloženiji su neformalnom zapošljavanju od mlađih u urbanim područjima (54.8 naspram 41.7 procenata) i stopa neformalnog zapošljavanja izraženija je među mlađim muškarcima nego među ženama (48.3 naspram 45.9 procenata).

Neusklađenosti veština i dalje je zabrinjavajuća, iako su kvalifikacije većine mlađih radnika u skladu sa njihovim zaposlenjima

U državama koje imaju ograničene mogućnosti za otvaranje radnih mesta i veliki broj obrazovanih mlađih ljudi, neki od mlađih koji ulaze na tržište rada počinju da obavljaju poslove ispod nivoa svojih kvalifikacija. To je slučaj i u Srbiji kod 18.8 procenata mlađih radnika (15.3 procenata mlađih muškaraca i 24.5 procenata žena). Ukupno uzev nešto je više mlađih koji su pre-kvalifikovani za poslove koje obavljaju (18.8 procenata) od onih koji su nedovoljno obrazovani za poslove na kojima rade (14.9 procenata) i većina njih (66.4 procenata) uspeva da nađe posao koji odgovara njihovom nivou kvalifikacija. Profesije u kojima se češće zapošljavaju mlađi sa previškim nivoom kvalifikacija su osnovna zanimača, tehničari, službenici i radnici u uslugama i prodaji.

Suviše veliki broj mlađih "zaglavi se" u tranziciji od škole do posla.

Dve petine mlađih stanovnika Srbije (40.2 procenata) nisu još započeli svoju tranziciju od škole do posla u vreme sprovođenja ove ankete. Od onih koji su je započeli većina provede dugo vremena u tranziciji. U vreme sprovođenja ankete za samo 20 procenata mlađih smatralo se da su završili svoju tranziciju, dok je 39.8 procenata njih bilo u tranziciji. Veće šanse da završe tranziciju ili ostanu u njoj imali su mlađi muškarci u odnosu na žene, koje su uglavnom bile u kategoriji onih koji tranziciju još nisu ni započeli. Stope tranzicije više su u ruralnim nego u urbanim područjima (22.1 naspram 18.7 procenata).

Iako se većina mlađih ljudi sa završenim tercijarnim obrazovanjem (visoko obrazovanih) i dalje nalazi u procesu tranzicije, a samo manji broj njih je već završio, čak 44.7 procenata njih je završilo tranziciju ka tržištu rada, od kojih je 36.7 procenata dobilo stabilno zaposlenje, 4.9 procenata ima zadovoljavajuće privremeno zaposlenje, a 3.1 procenat njih su samozaposleni. Među onima koji su završili tranziciju većinu ipak čine mlađi koji imaju stručno obrazovanje (od kojih 50.7 procenata ima srednje a 46.9 procenata više stručno obrazovanje). To nam govori da bi se potencijalno isplatilo ohrabriti više mlađih da prate upravo taj put.

Tranzicija od škole do posla nije efikasna kod većine mlađih; ekonomski i socijalni troškovi finansijske podrške mlađima tokom tranzicionog perioda koji u proseku traje dve godine (23.4 meseca) predstavljaju smetnju privrednom rastu.

Rezultati ankete SWTS pokazuju da su mladoj osobi u proseku potrebne dve godine (23.4 meseca) od diplomiranja do dobijanja prvog zaposlenja koje je ili stabilno i/ili zadovoljavajuće. Ako bi se iz te računice izuzeli mlađi ljudi koji su direktno po završetku školovanja dobili svoj prvi posao (prvo radno iskustvo odmah posle diplomiranja), prosečna dužina tranzicije narasla bi na 28.8 meseci. U oba slučaja mlađim ženama potrebno je više vremena za tranziciju od škole do posla nego njihovim muškim vršnjacima.

Neki od mlađih nastavljaju svoj put kroz tržište rada čak i kada dobiju svoje prvo stabilno zaposlenje – možda zbog otkaza sa tog posla ili napuštanja posla zarad formiranja porodice, ili iz drugih razloga. U Srbiji mladoj osobi potreban je u proseku 34.1 mesec da završi svoju tranziciju od škole do trenutnog posla (prosečna dužina tranzicije u ovom slučaju ista je za mlađe muškarce i žene). Bez obzira na način merenja jasno je da tržište rada u Srbiji ima značajan problem u pokušaju da primi nadolazeće mlađe diplomce unutar razumnog vremenskog roka.

2. Pregled tržišta rada i metodologija sproveđenja ankete

2.1 Socio-ekonomski kontekst

2.1.1 Privredni pokazatelji

U poređenju sa drugim državama Srednje i Istočne Evrope privredna tranzicija Srbije okasnila je zbog konflikata u regionu tokom 1990ih. Međunarodne sankcije, trgovinski šokovi i ekonomska nesigurnost posle raspada bivše Jugoslavije doveli su do pada BDP-a Srbije 2000. godine na polovinu njegovog nivoa iz 1989. godine.

Nova Vlada započela je ekonomske reforme koje su unapredile privredni rast. Prosečan godišnji rast BDP-a u periodu od 2001. do 2008. godine iznosio je 5 procenatnih poena. Rast je ostvaren prvenstveno zahvaljujući rastu domaće tražnje, a pre svega rastu potrošnje, što je privrednu učinilo ranjivom i podložnom eksternoj neravnopravnosti (Svetska banka, 2015.g.). Prosečna stopa rasta izvoza bila je jaka, na nivou od oko 30 procenata, ali je i uvoz ubrzano rastao, pa je trgovinski deficit dostigao nivo od 26 procenata BDP-a 2008. godine³.

Usled sve većeg spoljnotrgovinskog deficit deficit tekućih plaćanja porastao je sa 8.8 procenata 2005. na 21.6 procenata 2008. godine (Svetska banka, 2011.g.).

---

³ Iako se krenulo sa niskog početnog nivoa. Udeo izvoza dobara i usluga u BDP-u porastao je sa 20 procenata 2002.g. na 30 procenata 2008. godine, što je i dalje bo nizak nivo u odnosu na države u regionu. 2015. godine izvoz iz Srbije dostigao je nivo od 45 procenata nacionalnog BDP-a. Vrednost izvoza iz Srbije iznosila je blizu 1.5 milijarde EUR 2007. godine, da bi 2015. godine dostigla nivo od 2.9 milijarde. Uvoz je porastao tokom istog perioda sa 3 na 3.9 milijarde EUR, što je dovelo do pada spoljnotrgovinskog deficitita sa 1.5 na 1 milijardu EUR.

Tabela 2.1 Ključni makroekonomski pokazatelji, 2001, 2008–14.

Odabrani pokazatelj	2001	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Realni rast BDP-a (% promene)	5.0	5.4	-3.1	0.6	1.4	-1.0	2.6	-1.8
Opšta ravnoteža budžeta (% BDP)		-2.6	-4.4	-4.6	-4.8	-6.8	-5.5	-6.7
Ukupan dug države (% BDP)	97.7	28.3	32.8	41.8	45.4	56.2	59.6	71.0
Ravnoteža tekućih plaćanja (% BDP)	2.0	-20.9	-6.6	-6.8	-10.9	-11.6	-6.1	-6.0
Strane direktnе investicije (u milionima EUR)	184	1 824	2 068	1 133	3 320	753	1 298	1 236
Fiksne investicije (% BDP)	12.9	24.9	19.7	18.6	18.4	21.2	17.2	17.2
Izvoz dobara i usluga (% promene)	46.4	9.4	6.9	15.0	5.0	0.8	21.3	3.9
Uvoz dobara i usluga (% promene)	78.2	12.0	-19.6	4.4	7.9	1.4	5.0	3.3
Troškovi domaćinstava za finalnu potrošnju (% promene)	6.6	6.2	0.0	-0.6	0.9	-2.1	-0.4	-1.3
Troškovi vlade za finalnu potrošnju (% promene)	4.4	3.9	-1.7	0.1	0.9	1.9	-1.1	0.1

Izvor: Vlada Republike Srbije, Ministarstvo finansija, 2015.g.

Svetska ekomska kriza dramatično je uticala na srpsku privredu i dovela do godišnjeg pada BDP-a od 3 procentna poena 2009. godine (tabela 2.1). Izveštaji Svetske banke ukazali su na pad industrijske proizvodnje od oko 20 procenata između sredine 2008. i sredine 2009. godine⁴. U istom razdoblju izvoz je opao ali je uvoz još značajnije porastao. Odgovor Vlade bilo je odlučno fiskalno prilagođavanje. Te mere podržao je Međunarodni monetarni fond (MMF), koji je odobrio 15-mesečni Stand-by aranžman iz predostrožnosti za Specijalna prava vučenja (SDR) u vrednosti od 350.8 miliona \$ u januaru 2009. godine.

Ukupno gledano, od 2008. godine realna stopa godišnjeg rasta BDP kretala se od negativnih do veoma blago pozitivnih vrednosti. Efekti razornih poplava u maju 2014. godine vratili su privredu ponovo u recesiju, uz negativan rast BDP-a od 1.8 procenata. Poplave, uzrokovanе rekordnim padavinama, pogodile su ključne privredne grane – energetiku, rудarstvo, poljoprivredu i saobraćajnu infrastrukturu (puteve, mostove i pruge).

Kao što pokazuje Globalni izveštaj o konkurentnosti (WEF, 2014.g.), u najveće prepreke poslovanju u Srbiji spadaju korupcija, neefikasnost državne uprave, nedostatak finansiranja i politička nestabilnost. Sektor malih i srednjih preduzeća i dalje je dinamičan i stvarao 56 procenata bruto dodate vrednosti u državi 2011. i 2012. godine i u njemu se nalazilo 99.8 procenata registrovanih preduzeća, ali je taj sektor takođe odgovoran za značajan udeo sive ekonomije. Udeo sive ekonomije iznosi između 21 i 30 procenata BDP-a, u zavisnosti od primenjene metodologije merenja (Vlada Republike Srbije, 2014. godine).

Predimenzionirani javni sektor na čije zarade odlazi neodrživo mnogo novca predstavlja još jedan od razloga za zabrinutost za budućnost ekonomije. Gotovo 20 procenata radno sposobnih i jedna trećina aktivnog stanovništva, približno 900.000 ljudi, zaposleno je u javnom sektoru (Svetska banka, 2015.g.). Tako veliki javni sektor stvara negativne podsticaje, jer je prosečna zarada u javnom sektoru približno za 20 procenata veća od zarade u privatnom sektoru, dok su radna mesta sigurnija uz dodatne privilegije. Činjenica da je udeo penzija u budžetskoj potrošnji u Srbiji drugi najveći u Evropi (zbog visokih nivoa davanja i velikog broja korisnika) stvara dodatni problem (Svetska banka, 2015.g.).

⁴ Pokazatelji Svetske banke i zvanični podaci Vlade Republike Srbije donekle se razlikuju. Tamo gde je dolazilo do odstupanja koristili smo zvanične podatke Vlade Republike Srbije.

U skorije vreme čini se da novi program fiskalne konsolidacije Vlade Srbije daje pozitivne rezultate (Narodna banka Srbije, 2015.g.) i postoji nada da će predstojeće povlačenje javne podrške neprofitnim industrijama takođe olakšati budući rast. Dok je veći deo 2014. godine obeležila recesija uzrokovanu poplavama, u poslednjem kvartalu te godine negativni trendovi su zaustavljeni i BDP je porastao za 0.7 procenata na osnovu snažne eksterne tražnje i delimičnog oporavka od poplava. Pozitivni trendovi nastavljeni su 2015. godine, jer su se industrijska proizvodnja i izvoz zahuktali i u potpunosti poništili negativan uticaj mera štednje na nivo finalne potrošačke tražnje. Na osnovu punog oporavka sektora rudarstva i energetike, i dodatno podržan rastom eksterne tražnje, BDP je nastavio da raste tokom cele druge polovine 2015. godine. Srednjoročni provredni rast u velikoj meri će zavisiti od brzine privrednog oporavka u zoni Eura i od primene strukturalnih reformi.

2.1.2 Demografija

Prema procenama Zavoda za statistiku, broj stanovnika Srbije 1. januara 2015. godine iznosio je 7,114,393. Podaci iz popisa 2011. godine ukazuju na činjenicu da je Srbija jedna od demografski najstarijih država na svetu, sa prosečnom starošću od 42.2 godine, indeksom starenja od 1.22 i udelom stanovništva starijeg od 65 godina od 17.4 procenata u ukupnom broju stanovnika. Udeo stanovištva mlađeg od 15 godina je 14.3 procenata.

Trenutno je odnos starosne zavisnosti (stanovništvo uzrasta od 0 do 14 godina i stanovništvo starije od 65 godina u odnosu na stanovništvo uzrasta od 15 do 64 godine) u Srbiji 46.3 (Lukic et al., 2013.g.). To je važan pokazatelj za razumevanje i analizu socio-ekonomskih kretanja, s obzirom na to da će relativno mali broj radno sposobnih ljudi (starosna grupa 15-64) morati da izdržava rastući broj penzionera i onih koji se još uvek obrazuju. Procene stanovništva koje vrše UN ukazuju na to da će u odnosu na 2013. godinu broj radno sposobnih stanovnika opasti za 8 procenata do 2020. godine, za 16 procenata do 2030. godine, odnosno za 23 procenata do 2040. godine.

Kako bi se nadoknadio uticaj smanjenja broja radno sposobnih na održavanje rasta BDP-a biće neophodne dodatne investicije u ljudski kapital i rast produktivnosti. Biće takođe neophodno razmotriti mere koje bi održale radnike u radnoj snazi barem do ispunjenja uslova za zvaničnu starosnu penziju. Trenutno je u Srbiji rasprostranjeno prevemeno povlačenje iz radne snage koje bi, ako se bude nastavilo, moglo da dovede do još oštijeg opadanja radno sposobnog stanovništva (Svetska banka, 2015.g.).

2.1.3 Tržište rada

Dramatičan pad udela broja zaposlenih u ukupnom broju stanovnika (EPR) očigledan je posljednjih godina. Iako se sada nalazi iznad najnižeg nivoa od 45.3 procenata na kojem je bio 2012. godine, manje od polovine radno sposobnog stanovništva (starosti od 15 do 64 godina) bilo je zaposleno u 2014. godini (49.6 procenata), što je za 4 procenata poena niže nego u 2008. godini (53.7 procenata)⁵. U istom razdoblju broj nezaposlenih porastao je za gotovo 60,000 lica, a stopa zaposlenosti za 5 procenata poena od 14.4 na 19.7 procenata (slika 2.1). Jedna osobina koja karakteriše post-krizno tržište rada u Srbiji je razlika između opadanja zaposlenosti i rasta nezaposlenosti, praćena rastom udela neaktivnog stanovništva (na vrhuncu 2010.g. iznosila 41

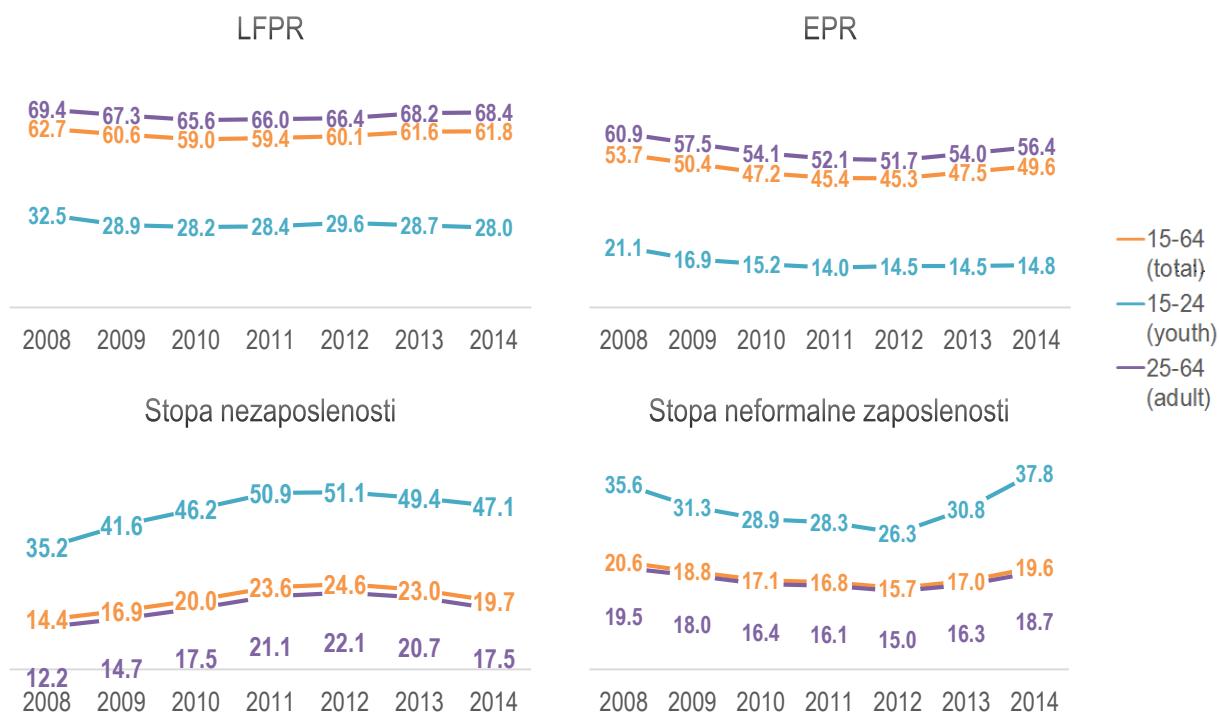
⁵ Ovde bi trebalo primetiti da se razlika u glavnim pokazatelima tržišta rada „pre“ i „posle“ krize odnosi ne samo na uticaj same krize, nego i na efekte drugih faktora, među kojima je najvažnija napredna faza privredne tranzicije Srbije i procesa privatizacije.

procenat). To znači da su mnogi radnici koji su izgubili posao prešli u neaktivnost pre nego u nezaposlenost.

Tokom 2014. godine stopa učešća radne snage (LFPR) radno sposobnog stanovništva iznosila je 61.8 procenata, 1 procentni poen niže od pred-kriznog nivoa. Kao što je i EPR rastao posle 2012. godine, tako je porastao i udio radnika u neformalnoj zaposlenosti i to sa 15.7 procenata 2012.g. na 19.6 procenata 2014. godine, što ukazuje na to da poslodavci u Srbiji vide neformalno zapošljavanje kao sredstvo za usklađivanje zaposlenosti. Kada se radi o nezaposlenosti, stope nezaposlenosti mladih i odraslih dostigle su vrhunac 2012.g. na nivoima od 51.1 odnosno 24.6 procenata. Od tada obe stope su opale, ali je stopa nezaposlenosti mladih od 47.1 procenat 2014.g. i dalje daleko iznad proseka EU-28 od 22.2 procenata.

Trendovi na tržištu rada mladih (15-24) i odraslih (25-64) imaju slične putanje uz nekoliko važnih izuzetaka. Prvo, LFPR mladih nastavlja svoj opadajući trend dok LFPR odraslih raste od 2010. godine. I značajno niža stopa aktivnosti i različiti trendovi između mladih i odraslih objašnjavaju se učešćem kohorte mladih u obrazovanju; jer sve veći broj mladih nastavlja sa obrazovanjem posle srednje škole, njihov ulazak u ekonomsku aktivnost se odlaže, često i kada napune 24 godine. Druga zanimljiva razlika je brži tempo opadanja stope nezaposlenosti odraslih u post-kriznom periodu u poređenju sa stopom nezaposlenosti mladih.

Slika 2.1 Ključni pokazatelji tržišta rada, mlađi (15–24), odrasli (25–64) i ukupno (15–64), 2008–14 (%)

Objašnjenje: LFPR = stopa učešća radne snage; EPR = udio broja zaposlenih u ukupnom broju stanovnika

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srbije (SORS), podaci iz ankete o radnoj snazi 2008-2014.g.

Broj zaposlenih u Srbiji opao je za približno 400,000 lica između 2008. i 2014. godine, što predstavlja 14 procenata od broja zaposlenih 2008. godine. Raspodela izgubljenih radnih mesta nije bila proporcionalna u svim sektorima i nije uticala na sve radnike na isti način⁶. Najveće smanjenje broja zaposlenih bilo je u sektoru građevinarstva, gde je broj zaposlenih pogodjenih krizom iznosio oko 40 procenata. Mladi radnici u građevinarstvu bili su posebno na udaru. Pored građevinarstva, do smanjenja obima posla došlo je i u drugim sektorima (prema veličini smanjenja): usluge smeštaja i hrane, poljoprivreda, maloprodaja, druge usluge i proizvodnja. Dok su neki sektori iskusili rast zaposlenosti, kao što su administracija i službe podrške, umetnost, obrazovanje, električna energija i gas, i, najznačajnije, unutar domaćinstava kao poslodavaca u proizvodnji dobara i usluga za sopstvenu potrošnju, gde mladi nisu značajno zastupljeni u ovim sektorima.

Položaj žena na tržištu rada Srbije je dosledno lošiji od položaja muškaraca. Tabela 2.2 pokazuje razliku između polova u ključnim pokazateljima tržišta rada u Srbiji i u EU-28. Ne samo što su žene manje aktivne na tržištu rada, nego je i njihova stopa nezaposlenosti bila viša od stope njihovih muških kolega za 3 procenata poena 2013.g., a njihov EPR zaostajao je za muškim EPR za 15 procenatnih poena. U oba slučaja razlika između rodova u Srbiji bila je naglašena više od proseka u EU-28. Svetska banka (2015.g.) procenila je da razlika između rodova dovodi do gubitka od 16% u godišnjem prihodu po glavi stanovnika.

Tabela 2.2 Ključni pokazatelji tržišta rada prema polu, 2013.g., u Srbiji i EU-28 (%)

Pokazatelj	Srbija		EU-28	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Stopa učešća radne snage	53.2	70.1	65.9	78.0
Udeo broja zaposlenih u ukupnom broju stanovnika	40.1	54.9	58.7	69.4
Stopa nezaposlenosti	24.6	21.7	10.9	10.8
Stopa neaktivnosti	46.8	29.9	34.1	22.0

Izvor: SORS, anketa o radnoj snazi (LFS) i Eurostat, 2013.g.

2.2 Anketa o tranziciji od škole do posla u Srbiji: Ciljevi i metodologija

MOR je pripremila anketu o tranziciji od škole do posla (SWTS) kako bi pomogla državama članicama da izgrade osnovu znanja o zapošljavanju mladih i obezbede bolje informacije za delotvorniju izradu sektorskih politika. SWTS je predviđena da kvantifikuje relativnu lakoću ili težinu sa kojom mladi ljudi vrše “tranziciju” do posla koji ostvaruje osnovne kriterijume “dostojanstvenosti”; tačnije do posla koji zaposlenom obezbeđuje trajnost i sigurnost zaposlenja, te ličnu satisfakciju. Kvartalna anketa o radnoj snazi (LFS) u Srbiji (i drugim državama) već obezbeđuje informacije koje se odnose na neka osnovna pitanja o položaju

⁶ Prema podacima Svetske banke iz 2015.g., od oktobra 2012.g. do trećeg kvartala 2014.g. srpska privreda stvorila je približno 176,000 radnih mesta. Iako je broj formalnih zaposlenja na puno radno vreme zapravo opao za oko 18,000, broj neformalnih poslova na puno radno vreme porastao je za oko 65,000. Zanimljivo je to da su gubitak radnih mesta na puno radno vreme gotovo u potpunosti podnela lica stara 40 ili više godina, dok je mlađa generacija zapravo iskusila porast formalnog zaposlenja na puno radno vreme, što znači da je došlo do supstitucije starijih radnika mlađima u ovom važnom segmentu tržišta rada. Ukupno uzev, primetan je bio trend rasta neredovnog zaposlenja, koje je bilo ili zvanično na skraćeno radno vreme ili u potpunosti neformalno. Radna mesta sa skraćenim radnim vremenom i neformalna radna mesta činila su najveći deo stvorenih radnih mesta, posebno u poljoprivredi, ali i u građevinarstvu i uslugama.

mladih na tržištu rada, ali ne uspeva da rasvetli detalje kao što su ugovori, zarade, zadovoljstvo poslom, mere zaštite na radu i proces tranzicije na tržištu rada. SWTS popunjava te praznine⁷. Istraživanje nekih od razloga zašto su tranzicije teške olakšaće donosicima sektorskih politika da se usredstvuje na neposredne i dugoročne akcije koje su neophodne da bi se mladim ljudima olakšala tranzicija (Matsumoto i Elder, 2010.g; Elder, 2009.g.).

Kvadrat 1. Work4Youth: Projekat MOR u partnerstvu sa Fondacijom MasterCard

Projekat Work4Youth (W4Y) je rezultat partnerstva Programa za zapošljavanje MOR i Fondacije MasterCard. Budžet projekta iznosi 14.6 miliona \$ u trajanju od pet godina, sa završetkom polovine 2016. godine. Njegov cilj je "stvaranje prilika za dostojanstveno zapošljavanje mladih muškaraca i žena kroz znanje i akciju". Neposredni cilj partnerstva je da proizvede više i bolje informacija specifičnih za mlade u zemljama u razvoju, sa posebnim akcentom na putanjama tranzicije na tržištu rada. Pretpostavka je da će vlade i socijalni partneri u državama na koje se projekat fokusira biti bolje pripremljene da izrade delotvorne sektorske politike i programske inicijative kada budu imali detaljne informacije o tome:

- šta mladih ljudi očekuju u smislu putanja tranzicije i kvaliteta rada;
- šta poslodavci očekuju od mladih kandidata za posao;
- šta sprečava te dve strane – ponudu i tražnju – da se uklope; i
- koje sektorske politike i programi mogu da imaju stvaran uticaj.

Države na koje se fokusira program Work4Youth:

Regionalno grupisanje:

Azijsko-pacifička oblast: Bangladeš,* Kambodža, Nepal, Samoa,* Viet Nam*

Istočna Evropa i Centralna Azija: Jermenija, Kirgistan,* BHM Makedonija, Crna Gora,** Republika Moldavija, Srbija,** Ruska Federacija, Ukrajina

Latinska Amerika i Karibi: Brazil,* Kolumbija,* Dominikanska Republika,** El Salvador, Jamajka, Peru*

Bliski Istok i Severna Afrika: Egipat, Jordan, Liban,** Okupirana Palestinska Teritorija, Tunis*

Sub-Saharska Afrika: Benin, Liberija, Madagaskar, Malavi, Republika Kongo,** Sijera Leone,** Ujedinjena Republika Tanzanija,* Togo, Uganda, Zambija

* Samo jedna anketa 2012–13.g.; ** Samo jedna anketa 2014–15.g.

Srbija je jedna od 34 države odabrane za primenu SWTS u okviru Work4Youth partnerstva (videti kutiju 1). Prikupljanje i uzorkovanje podataka sproveo je Zavod za statistiku Republike Srbije (SORS), dok je MOR obezbedila standardizovani instrument za anketiranje. Rad na terenu obavljen je u martu i aprilu 2015.g. toom kojeg je anketirano 3,058 učesnika starosne grupe od 15 do 29 godina starosti.

Pri izboru uzorka za anketu korišćen je dvostepeni metod stratifikovanog uzorka, uz upotrebu podataka iz popisa iz 2011. godine kao okvira za uzorak. Oblasti numeracije, kao primarne jedinice za uzorkovanje, podeljene su prema vrsti naselja (urbana i ruralna) i prema teritoriji na nivou NUTS 2 (četiri regiona: Beograd, Vojvodina, Šumadija i Zapadna Srbija i Južna i Istočna Srbija). Jedinice u prvom stepenu (oblasti numeracije) odabrane su sistematski sa verovatnoćom proporcionalnom procenjenom broju mladih ljudi starosti od 15 do 29 godina u njima. Postignut je visoki nivo implicitne geografske stratifikacije, što je obezbedilo delotvornu distribuciju uzorka. Drugostepene jedinice (domaćinstva) odabrane su sa jednakom verovatnoćom (jednostavni slučajni uzorak). U svakom domaćinstvu intervuisani su svi mlađi.

⁷ Jedan ad-hoc modul o mladima pridodat je anketi o radnoj snazi 2009.g. u aprilu i oktobru, što je omogućilo analizu karakteristika i determinanti tranzicije mladih u Srbiji od škole do posla. Ipak, kako se metodologija tog modula i sadašnja SWTS razlikuju, poređenje među dva seta rezultata se izbegava.

3. Karakteristike mladih

3.1 Socio-ekonomski karakteristike mladih

Rezultati SWTS ankete ukazuju na to da mladih starosti od 15 do 29 godina u Srbiji ima 1,255,066. Podatak koji ilustrije pad nataliteta jeste činjenica da je najmanja kohorta mladih starosti od 15 do 19 godina u kojoj se nalazi 29.8 procenata ispitanika, zatim kohorta starosti od 20 do 24 godine sa 33.2 procenata, dok je najveća starosna grupa od 25 do 29 godina sa 37 procenata ukupnog broja mladih (tabela 3.1). Približno 60 procenata mladih u Srbiji živi u urbanim, a preostalih 40 procenata u ruralnim delovima. Podaci o bračnom statusu ukazuju na tendenciju mladih žena da stupaju u brak ranije od svojih vršnjaka: 21.1 procenat mladih žena su verene, udate ili već razvedenem u poređenju sa 10.9 procenata njihovih vršnjaka.

Tabela 3.1 Raspodela mladih po starosnim grupama, oblasti stanovanja i bračnom statusu (%)

Karakteristike		Ukupno	Muškarci	Žene
Starosna grupa	15–19	29.8	29.9	29.7
	20–24	33.2	33.2	33.2
	25–29	37.0	36.9	37.1
Oblast stanovanja	Ruralna	39.2	38.6	39.9
	Urbana	60.8	61.4	60.1
	Neoženjeni/neudate	84.1	89.1	78.9
Bračni status	Vereni	1.2	0.7	1.7
	Oženjeni/udate	14.1	10.0	18.4
	Razdvojeni/razvedeni	0.6	0.2	1.0
	Udovci/udovice	0.0	0.0	0.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Mladi stanovnici Srbije nisu naročito mobilni. Ukupno 14.2 procenata mladih preselilo se iz svog mesta stanovanja (17.8 procenata mladih žena i 10.7 procenata mladih muškaraca). Među onima koji su se promenili mesto boravka 33.0 procenata odselilo se iz ruralnih područja, 56.5 procenata iz velikog grada ili njegovog okruženja i 10.5 procenata iz druge države (tabela 3.2). Pohađanje škole ili obuka su jedan od vodećih razloga za selidbu mladih iz njihovih mesta boravka (to je slučaj za 27.3 procenata njih), ali većina, 45.8 procenata, preselila se kako bi se priključila svojim porodicama.

Tabela 3.2 Udeo mladih koji su promenili svoje mesto boravka (%)

Karakteristike		Ukupno	Muškarci	Žene
Ranija oblast stanovanja	Ruralno područje	33.0	27.1	36.8
	Mali grad	0.0	0.0	0.0
	Okruženje velikog grada	49.9	48.3	50.8
Glavni razlog	Veliki grad	6.6	9.1	5.1
	Druga država	10.5	15.5	7.3
	Da bi se priključili porodicama	45.8	45.6	46.0
Svi mladi	Obrazovanje/obuka	27.3	28.9	26.2
	Posao	10.7	12.6	9.5
	Drugi razlozi	16.2	12.9	18.2
		14.2	10.7	17.8

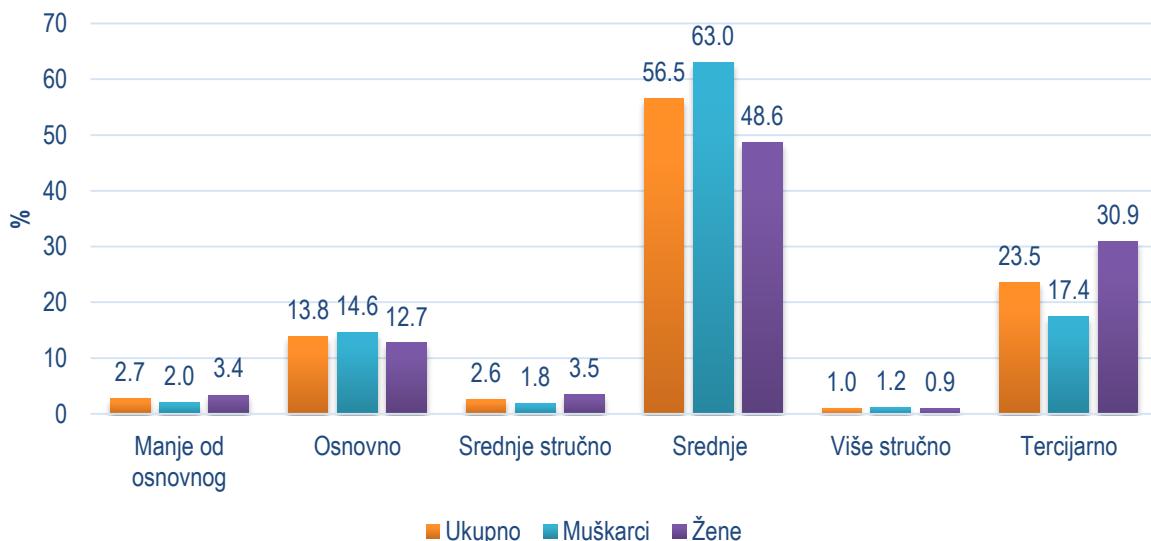
Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

3.2 Nivo obrazovanja

3.2.1 Nivo obrazovanja

Ukupno 634,733 (50.8 procenata) mladih starosti od 15 do 29 godina završilo je sa obrazovanjem (napustilo obrazovni sistem), pri čemu je taj procenat veći među mladim muškarcima nego među mladim ženama (54.1 naspram 46.8 procenata). Generalno uzev mlađe žene nešto duže ostaju u obrazovnom sistemu od mlađih muškaraca. Udeli koji se nalaze na slici 3.1 ukazuju na to da su procenti onih koji su završili osnovno obrazovanje približno jednaki kod oba pola (16.1 procenat mlađih žena i 16.6 procenata mlađih muškaraca), ali je veći broj mlađih žena uspeo da završi tercijarni nivo obrazovanja (30.9 procenata mlađih žena naspram 17.4 procenata mlađih muškaraca). Mlađi muškarci, nasuprot tome, u većem broju od svojih vršnjakinja završavaju srednji nivo obrazovanja, mada taj nivo obrazovanja ima najveći broj mlađih kod oba pola (63 procenata mlađih muškaraca i 48.6 procenata mlađih žena). Mali broj mlađih bira srednje stručne škole (2.6 procenata mlađih u srednjim školama i 1.0 procenat mlađih u višem obrazovanju).

Slika 3.1 Mladi po nivou stečenog obrazovanja

Napomena: Računaju se samo mlađi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Na pristup obrazovanju značajno utiče mesto boravka. Procenat mlađih iz ruralnih područja koji nisu završili osnovnu školu tri puta je veći od broja mlađih iz urbanih delova (4.2 naspram 1.4 procenata) (tabela 3.3). Istovremeno, mlađi u urbanim područjima imaju tri puta veće šanse da zavrede diplomu tercijarnog nivoa obrazovanja od mlađih u ruralnim oblastima (32.2 naspram 13.5 procenata), iako na ove podatke značajno utiče grupisanje univerziteta u urbanim centrima.

Tabela 3.3 Mladi prema nivoima stečenog obrazovanja i oblastima boravka (%)

Nivo stečenog obrazovanja	Ruralna	Urbana
Manje od osnovnog	4.2	1.4
Osnovno	19.6	8.7
Srednje stručno	3.2	2.0
Srednje	59.2	54.1
Više stručno	0.4	1.6
Tercijarno (visoko)	13.5	32.2

Napomena: Računaju se samo mladi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Procenjeno je da finansijski položaj porodice značajno utiče na ishod obrazovanja pojedinaca. Kada se od njih tražilo da procene finansijsku situaciju u kojoj se nalaze njihove porodice 48.4 procenata mlađih starosti od 15 do 29 godina smatralo je da je finansijska situacija njihovih porodica približno jednaka nacionalnom proseku, 7.9 odnosno 8.7 procenata izjavilo je da je njihov finansijski položaj relativno dobar odnosno dobar, dok je 17.7 odnosno 17.3 procenata ispitanih izjavilo da su njihove porodice relativno siromašne odnosno siromašne. Mladi iz finansijski stabilnih domaćinstava uspevaju da se školuju duže; 29.8 procenata mlađih iz dobrostojećih domaćinstava završilo je visoko obrazovanje, dok kod mlađih iz relativno siromašnih porodica taj procenat iznosi 14.5 (tabela 3.4). U isto vreme, 34.0 procenata mlađih iz siromašnih domaćinstava ima najniži nivo obrazovanja (završenu ili nezavršenu osnovnu školu), dok kod mlađih iz dobrostojećih porodica taj procenat iznosi 13.8. Finansijska situacija domaćinstava može se iskoristiti za predviđanje verovatnoće da će određena mlađa osoba završiti visoko obrazovanje, ili da neće završiti ni osnovnu školu, ali je ona mnogo manje pouzdan pokazatelj za verovatnoću završetka srednjih nivoa obrazovanja.

Tabela 3.4 Finansijski status domaćinstava i nivo obrazovanja mlađih (%)

Nivo završenog obrazovanja	Dobrostojeći	Relativno dobrostojeći	Prosečan	Relativno siromašni	Siromašni
Manje od osnovnog	1.8	1.9	1.6	2.8	7.8
Osnovno	12.0	7.5	8.5	14.7	26.2
Srednje stručno	0.8	1.7	3.1	3.2	1.6
Srednje	55.6	52.2	58.1	60.4	49.3
Više stručno	–	2.8	1.1	1.2	0.5
Tercijarno (visoko)	29.8	33.9	27.6	17.7	14.5

Napomena: Finansijski status domaćinstva zasnovan je na proceni mlađih ispitnika. U obzir su uzeti samo mladi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Samо mali udeo mlađih (3.2 procenata ukupne populacije mlađih) napustio je školu ranije, pre nego što je završio određeni nivo obrazovanja. Razlozi za rano napuštanje obrazovanja značajno se razlikuju između mlađih muškaraca i žena. Većina njih napustila je školovanje jer ih obrazovanje nije zanimalo (28.5 procenata) ili iz ekonomskih razloga (nisu mogli da priuštite da ostanu u školi ili im je bio neophodan prihod) (26.5 procenata) (tabela 3.5). Prvi razlog je malo izraženiji među mlađim muškarcima i mogao bi da bude povezan i sa željom da se započe sa radom, pa je taj razlog važio kod 21.4 procenata mlađih muškaraca i 3.7 procenata mlađih žena.

Sa druge strane, 20.6 procenata žena ranije je napustilo školovanje zbog udaje, dok nijedan od mlađih muškaraca nije istakao ženidbu kao razlog. Takođe, nemogućnost da polože ispite u

školi kao razlog za ranije napuštanje školovanja češće su navodile devojke (8.8 procenata) nego momci (3.8 procenata). Zanimljivo je to da kada je u pitanju pristupačnost obrazovanja mladima iz ruralnih sredina (vodeći tabelu 3.3) samo 1.0 procenat njih koji su ranije napustili školovanje izjavilo je da je razlog za to bila daljina između kuće i škole. Konačno, kao što je već pomenuto, ekonomski razlozi često se ističu kod oba pola, ali izraženje kod mlađih žena (29.9 procenata) nego kod mlađih muškaraca (23.6 procenata). Činjenica da su mlađe žene sklonije napuštanju školovanja ako porodica ne može da im ga priuštiti ukazuje na to da patrijarhalni način razmišljanja još uvek postoji u Srbiji, naročito među slabije obrazovanim ljudima.

Tabela 3.5 Rano napuštanje obrazovnog sistema prema razlozima (%)

	Ukupno	Muškarci	Žene
Padanje na ispitima	6.1	3.8	8.8
Slaba zainteresovanost za obrazovanje	28.5	29.2	27.8
Želja da se počne sa radom	13.3	21.4	3.7
Ženidba/udaja	9.4	0.0	20.6
Roditelji nisu želeli da nastavim sa obrazovanjem	0.0	0.0	0.0
Ekonomski razlozi	26.5	23.6	29.9
Nije bilo škole u blizini	1.0	1.8	0.0
Drugi razlozi	15.3	20.4	9.1

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Kako bi bio izmeren efekat nivoa obrazovanja roditelja na obrazovanje mlađih prikazana je njihova unakrsna tabulacija u tabeli 3.6. Ukupno uzev nivo obrazovanja mlađih u Srbiji viši je od nivoa obrazovanja njihovih roditelja. Dok je veći deo mlađih (57.4 procenata) završio isti nivo obrazovanja kao njihovi oče, 29.2 procenata njih završilo je više, a samo 11.9 procenata niži nivo obrazovanja od očeva. Kada je u pitanju nivo obrazovanja majki, 50.2 procenata mlađih imalo je isti nivo obrazovanja kao njihove majke, 39.6 procenata više a 9 procenata niži nivo obrazovanja. To ukazuje na činjenicu da je u generaciji roditelja današnjih mlađih ljudi nivo obrazovanja muškaraca bio viši od nivoa obrazovanja žena.

Većina mlađih ostvarila je ovu akademsku prednost u odnosu na svoje roditelje sticanjem tercijarnog (visokog) nivoa obrazovanja, jer je 66.8 procenata najobrazovanijih mlađih ljudi obrazovanje od svojih očeva, a 73.7 procenata njih od svojih majki. Takav odnos primetan je i kod mlađih sa završenim višim stručnim obrazovanjem, dok je taj odnos suprotan kod mlađih koji imaju diplome srednjih stručnih škola.

Tabela 3.6 Unakrsna tabulacija nivoa obrazovanja mlađih i nivoa obrazovanja njihovih roditelja (%)

Nivo završenog obrazovanja	O tac				Majka			
	Isti nivo kao roditelj	Roditelj ima niže obrazovanje	Roditelj ima više obrazovanje	N/A	Isti nivo kao roditelj	Roditelj ima niže obrazovanje	Roditelj ima više obrazovanje	N/A
Manje od osnovnog	45.8	0	44.2	10.1	49.2	0	45.6	5.2
Osnovno	47.9	14.3	35.8	2.0	52.7	20.9	23.8	2.6
Srednje stručno	13.8	7.7	78.5	0	2.3	20.7	76.9	0
Srednje	73.7	18.9	6.1	1.3	62.8	32.2	4.0	1.0
Više stručno	3.1	76.9	20.1	0	0	91.3	8.7	0
Tercijarno (visoko)	32.4	66.8	0	0.8	26.3	73.7	0	0
Svi nivoi	57.4	29.2	11.9	1.5	50.2	39.6	9.0	1.1

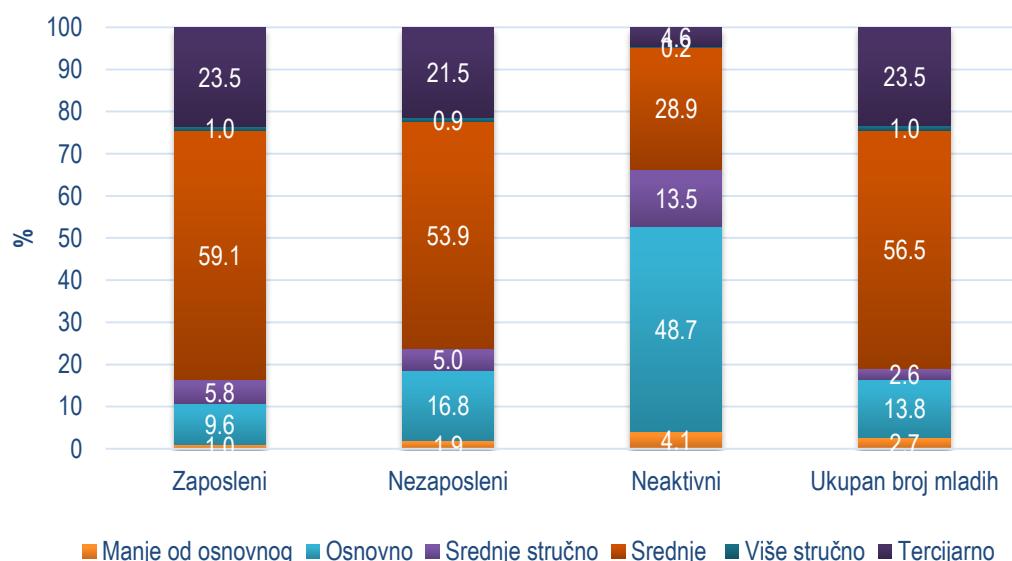
Napomena: Računaju se samo mlađi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Najjača korelacija među diplomama zabeležena je između mlađih i njihovih roditelja sa završenim srednjim obrazovanjem. To je barem delimično objašnjeno činjenicom da je većina I odraslih I mlađih ljudi završila taj nivo obrazovanja. Istovremeno, gotovo polovina mlađih koji nisu završili osnovno obrazovanje ima roditelje koji ih prevazilaze u obrazovanju (44.2 procenata očeva I 45.6 procenata majki). To ukazuje na činjenicu da je generacijama koje su započinjale svoje obrazovanje tokom 1990ih i 2000ih bilo teže da dođu do diplome nego njihovim roditeljima.

Analiza statusa na tržištu rada po nivoima završenog obrazovanja može da nam obezbedi neke informacije o tome kako su oni povezani. Slika 3.2 pokazuje da se udeo mlađih sa tercijarnim obrazovanjem unutar celokupnog stanovništva poklapa sa udelom zaposlenih mlađih koji imaju diplome tercijarnog obrazovanja (23.5 procenata). To znači da posedovanje diplome višeg nivoa obrazovanja ne utiče negativno na mlađe na tržištu rada, niti uvećava njihove šanse da pronađu posao. Štaviše, raspodela nezaposlenih mlađih po nivoima obrazovanja ne razlikuje se značajno od takve raspodele kod ukupnog stanovništva. Ipak, primetno je da veći procenat nezaposlenih mlađih u odnosu na zaposlene vršnjake ima samo završen osnovni nivo obrazovanja, što znači da nedostatak višeg obrazovanja ipak predstavlja prepreku za zapošljavanje. U stvari, mlađi sa najnižim nivoima obrazovanja imaju značajno veće izglede da ostanu izvan radne snage: gotovo polovina (48.7 procenata) neaktivnih mlađih završila je svoje obrazovanje na osnovnom nivou. Nasuprot njima, udeo neaktivnih mlađih sa diplomom tercijarnog obrazovanja je svega 4.6 procenata.

Slika 3.2 Nivoi obrazovanja mlađih prema trenutnom statusu aktivnosti

Napomena: Računaju se samo mlađi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

3.2.2 Sadašnji studenti

Gotovo polovina mlađih u uzorku (49.2 procenata) još uvek se školovalo. Većina sadašnjih studenata (29.7 procenata) odabrala je da studira društvene nauke, ekonomiju ili pravo (tabela 3.7). Te su oblasti popularnije među mlađim ženama, jer jedna trećina njih (33.2 procenata) upisuje te nauke, u poređenju sa jednom četvrtinom njihovih muških kolega (25.6 procenata). Druga najčešće upisivana oblast studiranja jesu inžinjerski profili, proizvodnja i građevinarstvo (19.7 procenata), koji su se pokazali tri puta popularnijim među mlađim muškarcima u odnosu

na mlade žene. Studentkinje su takođe zainteresovane za zdravstvo i humanističke nauke i umetnost, koje upisuje 14.1 odnosno 8.1 procenat njih. Gotovo 10 procenata studenata upisuje opšte studije.

Tabela 3.7 takođe pokazuje da velika većina sadašnjih studenata (60.6 procenata) vidi sebe kao zaposlene profesionalce; studentkinje nešto više od svojih muških kolega (67.2 naspram 53.3 procenata), što je verovatn povezano sa činjenicom da veći broj mlađih žena nego muškaraca upisuje i završava tercijarno obrazovanje. Konačno, tabela otkriva uznemirujuće podatke o tome da se približno polovina (48.2 procenata) sadašnjih studenata nuda da će jednog dana dobiti posao u vlasti i javnom sektoru. Taj ideo među studentkinjama ide i do 55.3 procenata. Privlačnost zaposlenja u javnom sektoru je razumljiva, jer se smatra da ona nudi veću stabilnost, status i veće zarade. Ipak, potpuno je nerealno zamisliti da javni sektor može da apsorbuje tako značajan ideo mlađih diplomaca. Nasuprot tome, samo 15.3 procenata sadašnjih studenata privlači moguće buduće zaposlenje u privatnoj kompaniji.

Tabela 3.7 Sadašnji studenti prema oblasti studija, željenoj budućoj profesiji i želenom budućem radnom mestu (%)

Oblast studija	Ukupno	Muškarci	Žene
Opšte studije	9.5	8.8	10.1
Obrazovanje	3.2	1.3	4.8
Humanističke nauke i umetnost	5.1	1.7	8.1
Društvene nauke, ekonomija i pravo	29.7	25.6	33.2
Nauka, matematika i informatika	6.0	7.5	4.8
inžinjerski profili, proizvodnja i građevinarstvo	19.7	29.4	11.1
Poljoprivreda i veterina	5.9	8.1	3.9
Zdravstvo	10.2	5.8	14.1
Druge usluge	8.9	9.9	7.9
Nije klasifikovano	1.8	1.8	1.9
Profesija			
Menadžeri	2.0	2.7	1.4
Profesionalci	60.6	53.3	67.2
Tehničari i pomoći profesionalci	14.9	16.2	13.8
Službenici	2.9	1.9	3.9
Zaposleni u uslugama i prodaji	7.2	6.3	7.9
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	1.3	2.5	0.2
Zaposleni u proizvodnji i povezanoj trgovini	4.8	8.8	1.1
Operateri fabrika i mašina i radnici na proizvodnim trakama	0.7	1.4	0.2
Osnovna zanimanja	4.9	5.6	4.3
Oružane snage	0.6	1.3	0.1
Mesto rada			
Kod svoje kuće (samozaposleni/poljoprivrednici)	27.6	34.2	21.7
Vlada/javni sektor	48.2	40.5	55.3
Privatna kompanija	15.3	16.2	14.4
Međunarodna/neprofitna organizacija	7.0	6.5	7.4
Porodični posao/farma	1.8	2.5	1.1
Ne žele da rade	0.2	0.2	0.2

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

3.3 Status aktivnosti mladih

Tabela 3.8 predstavlja raspodelu mladih prema glavnim ekonomskim aktivnostima. Standardne klasifikacije dele stanovništvo u tri grupe – zaposlene, nezaposlene i lica izvan tržišta rada (neaktivne). Nezaposlenost se prema međunarodnim standardima definiše kao situacija u kojoj se nalazi osoba koja: a) nije radila u referentnom periodu, b) bila je na raspolaganju da se zaposli, da joj je posao bio ponuđen u nedelji pre referentnog perioda, ili c) aktivno je tražila posao u roku od 30 dana pre referentnog perioda (na primer, prijavljujući se u centru za zapošljavanje ili javljajući se na oglas za posao). Definicija “široke nezaposlenosti” (takođe poznate i kao relaksirane nezaposlenosti), nasuprot tome, razlikuje se prema relaksiranosti kriterijuma “traženja posla”.

Kada se primenjuje stroga definicija nezaposlenosti, rezultati ankete ukazuju na to da je manje od jedne trećine mladih zaposleno (31.8 procenata). To je malo u poređenju sa prosekom EU-28 od 46 procenata 2013.g. i u poređenju sa drugim državama u regionu koje su primile SWTS⁸. Udeo nezaposlenih mladih je 14.2 procenta i preostali većinski ideo predstavlja mlađe koji ostaju izvan radne snage (neaktivni su) od 54.1 procenata. Udeo mladih muškaraca među nezaposlenima je nešto veći od udela mlađih žena (14.3 naspram 14.0), dok je njihov ideo među zaposlenima veći od udela njihovih vršnjakinja za celih 13 procenata (38.1 naspram 25.1 procenata). Mlađe žene imaju veću sklonost da budu neaktivne u odnosu na muškarce (61.0 naspram 47.5 procenata). To je delimično zbog njihove tendencije da se ranije udaju i rađaju decu u poređenju sa svojim vršnjacima, ali i zbog tendencije da se duže školuju.

Tabela 3.8 Raspodela mlađog stanovništva prema glavnim ekonomskim aktivnostima (%)

	Ukupno	Muškarci	Žene	Ruralno	Urbano
Zaposleni	31.8	38.1	25.1	35.5	29.4
Nezaposleni (stroga definicija)	14.2	14.3	14.0	15.6	13.2
Neaktivni	54.1	47.5	61.0	49.0	57.4
Ukupno	100	100	100	100	100
Redovno zaposleni	19.8	22.0	17.5	20.4	19.4
Neredovno zaposleni	12.0	16.1	7.6	15.1	9.9
Nezaposleni (široka definicija)	21.1	22.6	21.7	24.0	20.9
Neaktivni ne-studenti	6.7	4.1	9.5	8.6	5.5
Neaktivni student	39.3	35.2	43.7	31.9	44.1
Ukupno	100	100	100	100	100

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

MOR predlaže detaljniju distribuciju koja dalje razvrstava podatke prema obrazovnom status mlađih (studenata ili ne-studenata). Detaljnije razvrstavanje deli neaktivne studente na 39.3 procenata neaktivnih studenata i 6.7 procenata neaktivnih ne-studenata (tabela 3.8). Mlađe žene imaju dvostruko veću sklonost da upadnu u kategoriju neaktivnih ne-studentkinja u odnosu na muškarce ne-studente (9.5 naspram 4.1 procenata).

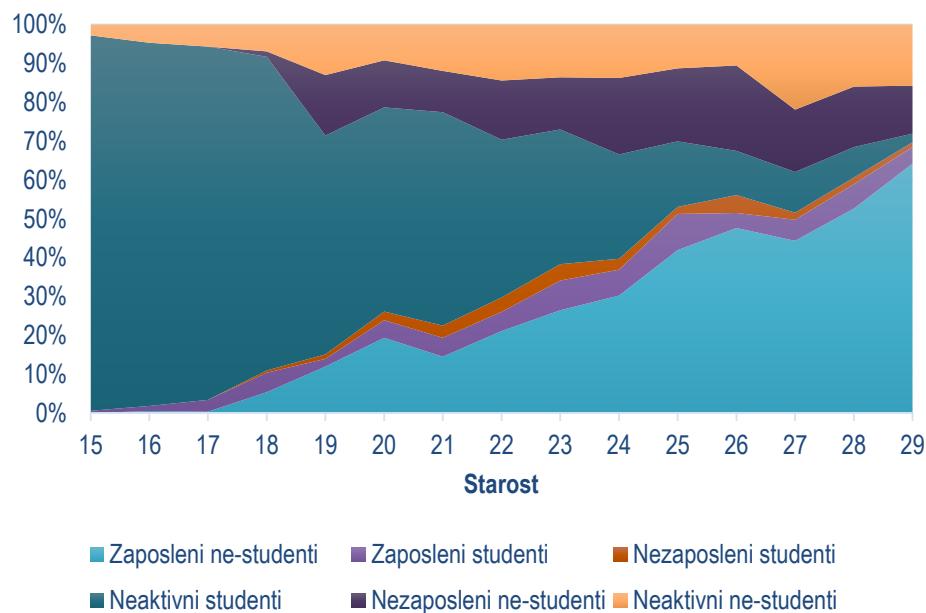
Kada se koristi široka definicija nezaposlenosti ideo nezaposlenih mlađih raste na 21.1 procenat od ukupnog broja mlađih, uz veći ideo muškaraca nego žena i veći ideo u ruralnim nego u urbanim područjima. MOR takođe preporučuje razvrstavanje zaposlenosti u dve kategorije: i) redovno zaposlenje, koje označava broj zaposlenih za platu na ugovorima u trajanju od više od 12 meseci, plus broj samozaposlenih mlađih uz zaposlene (u svojstvu poslodavaca), i ii) neredovno zaposlenje, koje označava broj zaposlenih za platu na ugovorima

⁸ Videti Elder et al. (2015) za regionalnu sintezu podataka SWTS i nacionalne SWTS izveštaje na internet stranici: www.ilo.org/w4y

ograničenog trajanja, tj. kraćim od 12 meseci, plus samozaposlene mlade bez zaposlenih (inokosno zaposlene) i doprinoseće članove domaćinstava. Rezultati ovde pokazuju da, iako među mladima dominira redovno u odnosu na neredovno zaposlenje, 12.0 procenata mladih radnika još uvek radi na neredovnim radnim mestima (16.1 procenat mladih muškaraca). Neredovno zaposlenje je češće u ruralnim oblastima (sa udelom od 15.1 procenat u odnosu na ideo od 9.9 procenata u urbanim područjima). Druga značajna razlika između urbanih i ruralnih područja je veći ideo neaktivnih studenata u urbanim područjima (44.1 naspram 31.9 procenata).

Prateći model prikazan u *Globalnim trendovima zapošljavanja mladih 2015* (MOR, 2015) podaci predstavljeni na slici 3.3 prikazuju glavni ekonomski/obrazovni status mladih u čitavom razdoblju od 15 do 29 godina. Nimalo začuđujuće je to da se čak 96.6 procenata mladih starosti 15 godina nalazi u školama. Taj broj pad ana 90.9 procenata kod 17-godišnjaka i na 56.3 procenata kod 19-godišnjaka. U starijim uzrastima mladi ubrzano ulaze na tržiste rada, tako da je u 29. godini života polovina njih (64.2 procenata) zaposlena. Donekle je uznemiravajuće videti uticaj nezaposlenosti među mladima, što je očigledno već od najmladih uzrasta. Do uzrasta od 19 godina nekih 15.6 procenata mladih je već nezaposleno i van škole; taj ideo dostiže svoj maksimum od 22.0 procenata kod mladih uzrasta od 26 godina.

Slika 3.3 Status aktivnosti prema uzrastu mladih

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015

Udeo mladih koji su "niti zaposleni, niti se školuju ili obučavaju" (NEET) predstavlja još jedan zanimljiv pokazatelj. NEET i nezaposlnost mladih su povezani koncepti, ali među njima postoje i značajne razlike. Stopa nezaposlenosti obuhvata ona lica koja su izgubila posao ili su tražila posao tokom proteklog meseca i spremna su da počnu da rade u roku od dve nedelje. Ta lica se svrstavaju u kategoriju ekonomski aktivnih, među kojima može biti i mladih koji se još uvek školuju. Kako bi se taj deo nezaposlenih koji se još uvek školuju izolovao i istovremeno izdvojio deo onih koji su i ekonomski neaktivni i van obrazovnog sistema uvodi se izračunavanje NEET prema formuli: neaktivni ne-studenti plus nezaposleni ne-studenti (Elder, 2015).

Rezultati ankete pokazuju da je 2015.g. 24.0 procenata mladih bilo NEET (tabela 3.9). Na slici 3.3, gde su mladi NEET prikazani zbirom kategorija obeleženih narandžastom i tamno

plavom bojom u gornjem desnom uglu, može se primetiti da se udeo NEET povećava u starijim godišima mlađih, ali da njegova struktura ostaje relativno konstantna u smislu odnosa broja nezaposlenih i neaktivnih NEET; do 29. godine mlađi NEET su pre svega jednako brojni u dve pod-kategorije, dok u uzrastu između 15 i 17 godina potpuno neaktivni ne-studenti čine samo mali udeo u NEET.

Stopa NEET viša je u ruralnim nego u urbanim područjima (29.1 naspram 20.6 procenata) i ta stopa je visa među ženama nego među muškarcima (26.1 naspram 21.9 procenata). Iako su zbirne stope slične kod oba pola, struktura NEET se razlikuje među polovima. Većina mlađih muškaraca koji spadaju u NEET su nezaposleni (56.5 procenata), dok kod žena nezaposlene NEET čine 45.7 procenata. Nasuprot tome, među mlađim ženama većina nije ni u obrazovnom sistemu ni na tržištu rada – 54.3 procenata mlađih NEET žena su neaktivne ne-studentkinje, dok ih je 45.7 nezaposleno. S obzirom na to da se odgovori sektorskih politika na neaktivnost značajno razlikuju od mera protiv nezaposlenosti, bilo bi korisno istražiti pod-kategorije NEET kako bi se olakšala izrada najadekvatnijih ciljanih odgovora na konkretne izazove.

Tabela 3.9 Mlado NEET stanovništvo prema polu i oblasti stanovanja (%)

	Ukupno	Muškarci	Žene	Ruralno	Urbano
Stopa NEET	24.0	21.9	26.1	29.1	20.6
<i>od kojih:</i>					
Neaktivni ne-studenti	49.2	43.5	54.3	51.7	47.0
Nezaposleni ne-studenti	50.8	56.5	45.7	48.3	53.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

3.4 Stremljenja mlađih ljudi

Analiza prevashodnih životnih ciljeva mlađih ispitanika prikazana u tabeli 3.10 pokazuje da je najčešće odabrani cilj dobar porodični život (kod 53.3 procenata ispitanika), a zatim želja da se bude uspešan na poslu (32.1 procenata). Značajno manje uobičajena je percepcija da je imati mnogo novca ili doprinositi dobrobiti društva od prevashodnog značaja. Zanimljivo je i to da je udeo onih koji smatraju da je prevashodni životni cilj biti uspešan na poslu najmanji među zaposlenima (26.0 procenata), koji više značaja pridaju želji za dobrom porodičnim životom (61.7 procenata). Ovaj odnos u odgovorima se postepeno menja u korist uspeha na poslu kada je reč o nezaposlenima (od kojih je 32.9 procenata odabralo ovaj odgovor) i neaktivnih (36.0 procenata). Razumljivo je da zaposleni mlađi mogu lakše da “priušte” sebi da gledaju dalje od zaposlenja u odnosu na nezaposlene i neaktivne. Ipak, važan je još jedan detalj: ovi podaci ukazuju na to da pored velikog broja studenata ovakve stavove dele i neki od obeshrabrenih tražilaca posla (videti poglavlje 5.3).

Tabela 3.10 Prevashodni životni ciljevi mlađih prema statusu aktivnosti (%)

Cilj	Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni	Neaktivni
Biti uspešan na poslu	32.1	26.0	32.9	36.0
Dati doprinos društvu	4.0	2.2	4.1	5.1
Zarditi mnogo novca	6.3	6.4	6.2	6.3
Imati dobar porodični život	53.3	61.7	52.6	47.9
Drugo	4.3	3.7	4.3	4.7
Ukupno	100	100	100	100

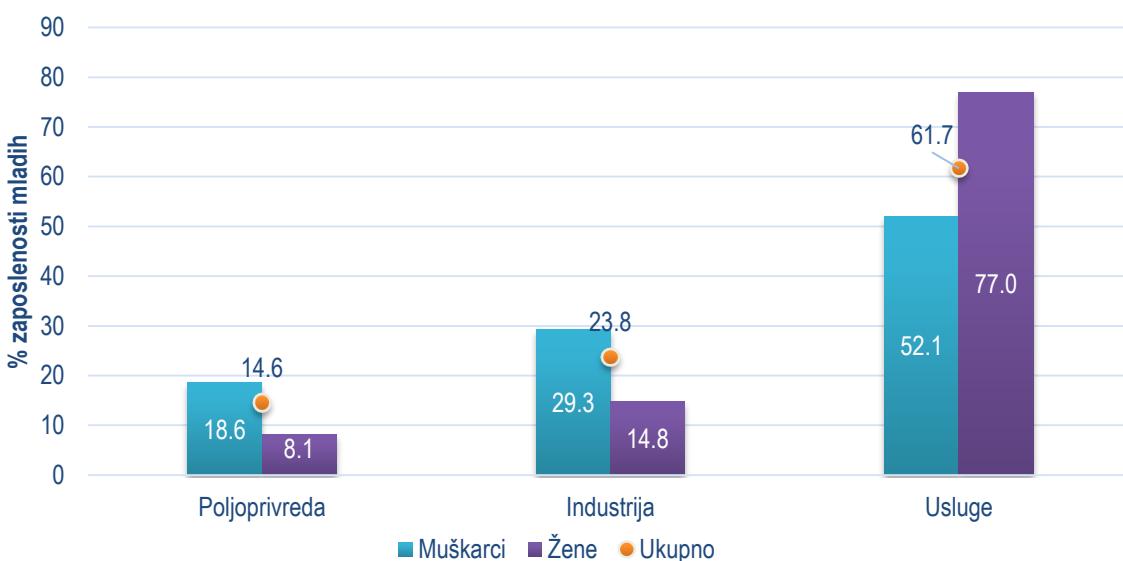
Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4. Zaposleni mlađi

4.1 Zaposleni mlađi po sektorima

Kada se pogledaju sektori privrede na širem nivou izgleda da najveći procenat mlađih radi u sektoru usluga (77.0 procenata mlađih žena i 52.1 procenat mlađih muškaraca) (slika 4.1). Mlađi muškarci su češće nego mlađe žene zaposleni u industriji (29.3 naspram 14.8 procenata) i u poljoprivredi, u kojoj radi 18.6 procenata mlađih muškaraca i 8.1 procenat njihovih vršnjakinja. Sektor poljoprivrede koji zapošljava ukupno 14.6 procenata mlađih i dalje je značajan izvor zapošljavanja u zemlji i samim tim i sektor koji zavređuje pažnju kreatora sektorskih politika, posebno kada se radi o obezbeđivanju dostojanstvenih uslova rada za zaposlene u poljoprivredi.

Slika 4.1 Zaposleni mlađi po širim sektorima

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Detaljniji uvid otkriva da, kada se radi o uslugama, mlađi uglavnom rade u veleprodaji i maloprodaji (25.0 procenata žena i 16.8 procenata muškaraca), zatim u ugostiteljstvu i prehrani, zdravstvu i socijalnom radu, obrazovnim i drugim uslugama, u svakom od kojih dominantno rade mlađe žene (Aneks 1, tabela A.1). Obrnuto, mlađi muškarci su najprisutniji u proizvodnji, najvećem sektoru zapošljavanja mlađih muškaraca sa 20.9 procenata, u poređenju sa 13.8 procenata mlađih žena.

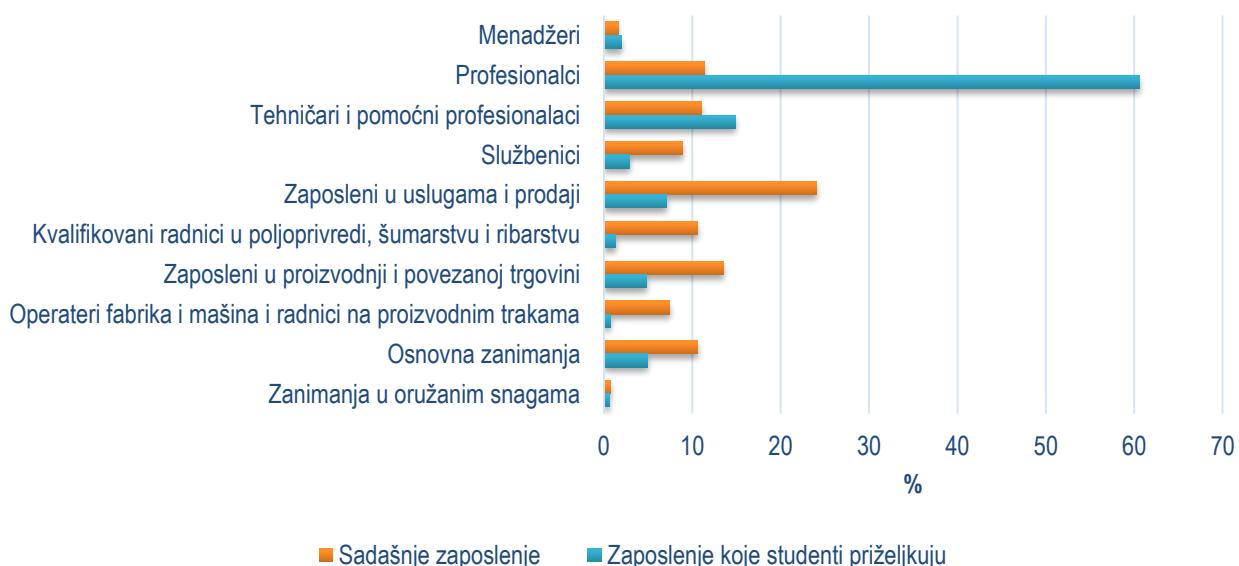
4.2 Zapošljavanje mlađih po profesijama

Najviše mlađih (24.0 procenata) radi u sektoru usluga i prodaje, pri čemu su te profesije dvostruko češće među mlađim ženama (34.8 procenata) nego među mlađim muškarcima (17.3 procenata) (Annex I, tabela A.2). Mlađe žene takođe imaju dvostruko veću sklonost da se zaposle kao profesionalci od svojih muških vršnjaka (17.1 naspram 7.8 procenata), a približno isto važi i za profesije tehničara i pomoćnih profesionalaca (15.1 odnosno 8.6 procenata). U isto vreme, mlađi zaposleni muškarci češće nalaze posao u proizvodnji i povezanoj trgovini nego mlađe žene (18.7 naspram 5.4 procenata) i u profesijama operatera fabrika i mašina, i radnika

na proizvodnim trakama (10.4 odnosno 2.7 procenata). Struktura zapošljavanja mladih po profesijama u skladu je sa boljom obrazovnom strukturom mladih žena u Srbiji, ali trebalo bi obratiti pažnju na činjenicu da, iako ima veoma malo mladih direktora, oni su mnogo češće muškarci (2.5 procenata od zaposlenih muškaraca) nego žene (0.2 procenata zaposlenih žena), što možda ukazuje na prisustvo rodnog ograničenja na tržištu rada Srbije.

Poređenje podataka prikupljenih od sadašnjih studenata o profesijama kojima teže (videti tabelu 3.7) sa podacima o težnjama trenutno zaposlenih mladih obezbeđuje zanimljiv uvid u perspektive za ispunjenje težnji mladih ljudi. Slika 4.2 pokazuje da mladi student nemaju realan uvid u tržište rada. Dok većina mladih studenata teže da postanu profesionalci ili tehničari, samo 22.4 procenata zaposlenih mladih zapravo radi u tim dvema profesijama. Sa druge strane, samo 7.2 procenata sadašnjih studenata nuda se zaposlenju u sektorima usluga i trgovine, ali je zato jedna četvrtina (24.0 procenata) mladih već zaposleno u tim profesijama.

Slika 4.2 Željena buduća profesija sadašnjih studenata i profesije na kojima su trenutno zaposleni mlađi

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4.3 Zaposlenost mladih prema statusu

Većina zaposlenih mladih (79.8 procenata) radi za platu (86.4 procenata mladih žena i 75.6 procenata mladih muškaraca) (tabela 4.1). Značajan deo mladih (11.5 procenata) radi kao pomažući članovi domaćinstva, uz nešto veći procenat mladih muškaraca u odnosu na mlade žene (13.1 naspram 8.9 procenata). Samozapošljavanje je relativno retka pojava među zaposlenim mladima, jer samo 7.8 procenata mladih ima status poslodavca ili inokosno zaposlenih. Mladi muškarci imaju dvostruko veće šanse da se zaposle kao inokosno zaposleni u odnosu na mlade žene (7.6 naspram 3.4 procenata). Veći deo mladih muškaraca radi i kao pomažući članovi domaćinstva (13.1 procenat u odnosu na 8.9 procenata kod žena).

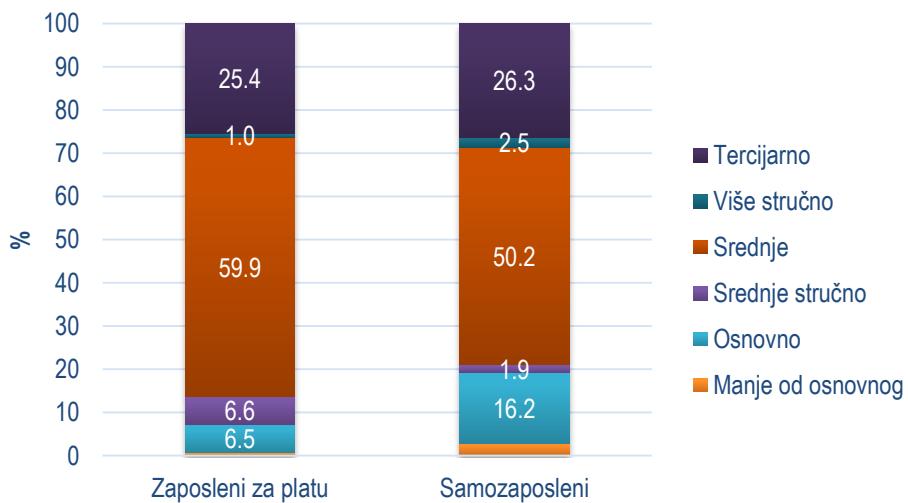
Tabela 4.1 Zaposleni mladi po statusu zaposlenosti (%)

Status zaposlenosti	Ukupno	Muškarci	Žene
Zaposleni za platu	79.8	75.6	86.4
Poslodavci	1.8	2.1	1.2
Inokusno zaposleni	6.0	7.6	3.4
Pomažući članovi domaćinstava	11.5	13.1	8.9
Drugi	1.0	1.5	0.1

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Raspodela broja mladih zaposlenih za platu i broja samozaposlenih mladih dovedena je u istraživanju u vezu sa nivoom njihovog obrazovanja. Slika 4.3 pokazuje da mladi sa diplomama srednjih škola imaju najveći udio i među mladima koji rade za platu i među samozaposlenim mladima, iako im je udio u ovoj prvoj grupi nešto veći nego u drugoj (59.2 naspram 50.2 procenata). Mladi sa diplomama srednjih stručnih škola takođe imaju tri puta veće šanse da rade za platu nego da budu samozaposleni (6.6 naspram 1.9 procenata). Mladi sa najnižim nivoima obrazovanja (osnovno ili niže) imaju veće šanse da rade kao samozaposleni nego za platu (19.1 naspram 9.2 procenata). U isto vreme mladi sa diplomama tercijarnog obrazovanja jednako su zastupljeni u obe kategorije zaposlenih: 25.4 procenata mladih koji rade za platu ima tercijarno obrazovanje, dok u tu kategoriju spade 26.3% samozaposlenih.

Slika 4.3 Mladi koji rade za platu i samozaposleni mladi prema nivoima obrazovanja

Napomena Računaju se samo mladi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajuju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4.3.1 Broj zaposlenih (mladih) koji rade za platu

Približno osam od deset (79.8 procenata) mladih radnika radi za platu. Kao što je već spomenuto, relativno više mladih žena privlači rad za platu u odnosu na njihove vršnjake. Većina mladih zaposlenih radi na osnovu pisanih ugovora (82.7 procenata) na neodređeno vreme (60.9 procenata) (tabela 4.2). Ima ipak i manje pozitivnih aspekata zapošljavanja, s obzirom na to da 17.3 procenata zaposlenih mladih nema pisane ugovore. Štaviše, 24.1 procenat radi na određeno vreme ili na bazi ugovora u trajanju od manje od 12 meseci.

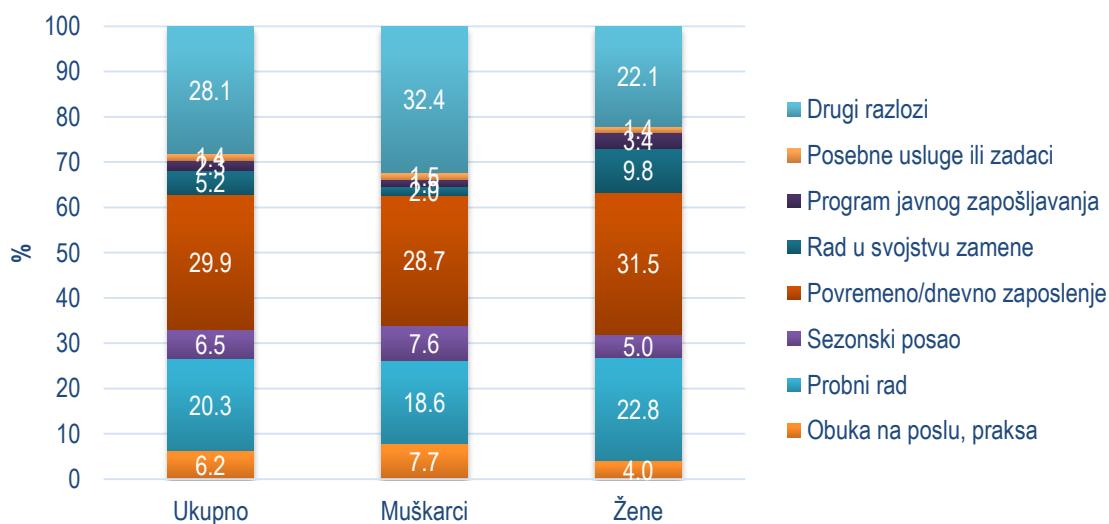
Tabela 4.2 Zaposleni mlađi prema vrstama i trajanju ugovora (%)

	Ukupno	Muškarci	Žene
Pisani ugovor	82.7	81.3	84.7
Usmeni dogovor	17.3	18.7	15.3
Ugovor na neodređeno vreme	60.9	60.7	61.2
Ugovor na određeno vreme	39.1	39.3	38.8
Kraći od 12 meseci	24.1	26.4	20.8
Od 12 do 36 meseci	10.2	7.5	14.0
36 meseci ili duže	4.9	5.5	4.0

Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Najčešće navedeni razlog za privremeno zapošljavanje je povremeni ili dnevni karakter zaposlenja (navelo ga je 29.9 privremeno zaposlenih) (slika 4.4). Dodatnih 20.3 procenata mlađih na privremenim ugovorima nalazi se na probnom radu (22.8 procenata mlađih žena i 18.6 procenata mlađih muškaraca). Među sezonskim radnicima ili radnicima koji prolaze kroz obuku na poslu veći je udeo mlađih muškaraca od udela mlađih žena, dok je približno jedna desetina privremenog zaposlenih mlađih žena angažovana kao zamena za druge zaposlene, kao što su zaposlene porodilje.

Slika 4.4 Mlađi zaposleni na ugovorima na određeno vreme prema razlozima

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Nemaju svi zaposleni mlađi pristup osnovnim prinadležnostima. Iako većina mlađih koji rade za platu ima plaćen godišnji odmor i plaćeno bolovanje, kao i socijalno i penzijsko osiguranje, plaćanje tih prinadležnosti još uvek nije univerzalno u Srbiji: 32.1 procenat zaposlenih mlađih nema plaćen godišnji odmor, 29.6 procenata nema plaćeno bolovanje, a 27.5 procenata nema socijalno osiguranje (tabela 4.3). Isplata prinadležnosti ne razlikuje se značajno među polovima, osim činjenice da 38.8 procenata mlađih žena ima obezbeđeno porodiljsko odsustvo, dok pravo na roditeljsko odsustvo ima samo 21.9 procenata muškaraca.

Tabela 4.3 Mladi zaposleni za platu prema dostupnosti prinadležnostima (% pokrivenih)

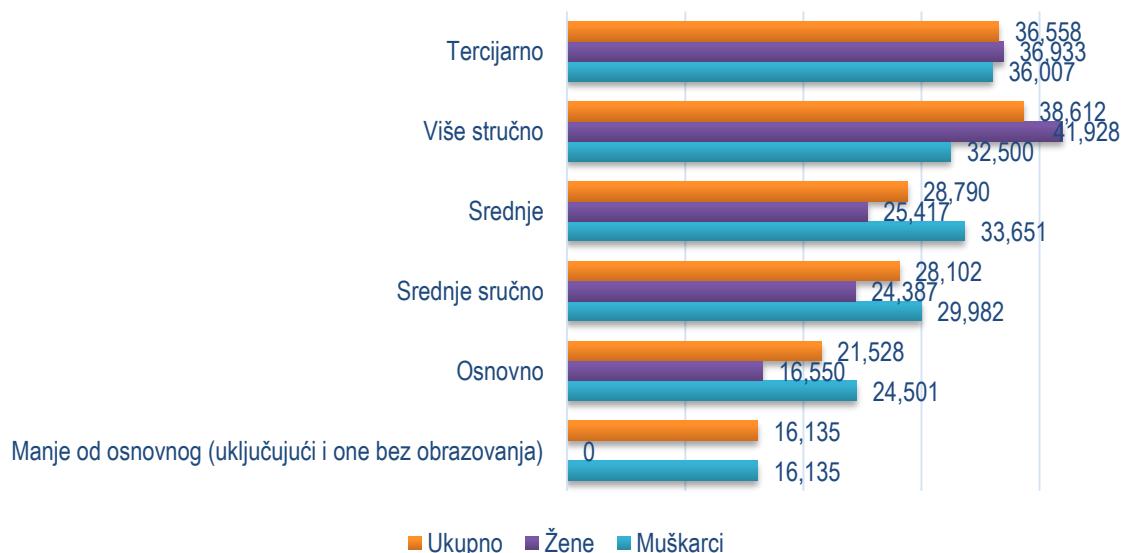
Prinadležnost	Ukupno	Muškarci	Žene
Prevoz ili naknada za prevoz	52.1	53.1	50.6
Obrok ili dodatak za obrok	46.0	47.9	43.3
Plaćeni godišnji odmor	67.9	70.2	64.7
Plaćeno bolovanje	70.4	72.0	68.3
Penzijsko osiguranje	75.9	75.5	76.6
Otpremnine	20.6	21.2	19.8
Naknada za prekovremeni rad	42.9	48.3	35.3
Zdravstveno osiguranje	78.9	77.6	80.6
Bonus za uspešan rad	32.1	32.1	32.2
Doprinosi za socijalno osiguranje	72.5	71.0	74.7
Plaćeno obrazovanje ili obuka tokom zaposlenja	27.8	27.4	28.4
Bezbednost na radu	51.3	54.0	47.4
Ustanova za brigu o deci	2.5	0.6	5.2
Porodičko/porodično odsustvo	28.9	21.9	38.8

Napomena: Dozvoljeni su višestruki odgovori.

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Prosečna mesečna zarada mladog zaposlenog je približno 29,500 dinara (RSD), što je manje od 250 EUR. Prosečna zarada u aprilu 2015. (kada je anketa rađena) bila je gotovo dvostruko veća od tog iznosa. Očigledna je razlika između zarada mladih žena i muškaraca: ukupno uzev mladi muškarci zarađuju više od mladih žena, ali ta razlika nije velika, pri čemu njihove prosečne zarade iznose 30,429 RSD odnosno 28,113 RSD (slika 4.5). Značajnije razlike zabeležene su između nivoa zarada po obrazovnim nivoima. Mlada Srpskinja sa univerzitetском diplomom ne samo što prosečno zarađuje više od njenog vršnjaka sa univerzitetском diplomom (36,933 RSD naspram 36,007 RSD), nego zarađuje više nego dvostruko u poređenju sa zaposlenom mlađom ženom koja ima osnovno obrazovanje (16,550 RSD). Slično tome, mlađi zaposleni muškarac sa tercijarnim obrazovanjem ima potencijal da zaradi 1.5 puta više od mlađog zaposlenog muškarca sa završenom osnovnom školom.

Slika 4.5 Prosečan mesečni prihod mlađih zaposlenih za platu prema polu i nivou obrazovanja (u dinarima)

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4.3.2 Samozapošljavanje

Samo 30,900 mladih u Srbiji (7.8 procenata) je samozaposleno u inokosnim preduzećima ili u svojstvu poslodavca, od kojih se polovina (51.3 procenata) okrenula preduzetništvu samo zato što nisu mogli da pronađu posao za platu (tabela 4.4). Mladi muškarci su mnogo skloniji samozapošljavanju od mladih žena (među njima ideo samozaposlenih i poslodavaca iznosi 9.7 procenata, dok je među ženama taj ideo svega 4.6 procenata), a pored toga oni mnogo češće od žena biraju samozapošljavanje zbog njegovog potencijala da im ponudi veću nezavisnost (23.7 procenata) ili veće prihode (12.4 procenata).

Tabela 4.4 Mladi samozaposleni ili poslodavci prema razlozima za samozapošljavanje (%)

Razlog	Ukupno	Muškarci	Žene
Nisu mogli da pronađu posao za platu	51.3	49.2	58.2
Veća nazavisnost	23.4	23.7	22.1
Fleksibilnije radno vreme	4.4	4.0	5.7
Viši nivo prihoda	11.0	12.4	6.2
Od njih je to zahtevala njihova porodica	1.5	2.0	0.0
Drugo	8.4	8.6	7.8

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Ubedljivo najveći izazov kojeg su naveli samozaposleni mladi ljudi u Srbiji jesu nedovoljni finansijski resursi, što je prijavilo 36.9 procenata ispitanika (tabela 4.5). Zanimljivo je to da je veliki broj samozaposlenih mladih (32.7 procenata) izjavio da nisu naišli na velike izazove u svom poslovanju. Postoje razlike između polova, pri čemu su samo mlade samozaposlene žene navele političku nesigurnost (9.5 procenata) i nedovoljan kvalitet zaposlenih (12.3 procenata) kao izazove, dok su samo mladi samozaposleni muškarci naveli konkurenčiju na tržištu (10.0 procenata), nedostatak sirovina (4.0 procenata) i nedostatak radne snage (2.4 procenata) kao razloga za brigu u poslovanju. Jednako zastupljeni izazov kod oba pola su pravne prepreke (kod 10.6 procenata mladih žena i 6.4 procenata mladih muškaraca).

Tabela 4.5 Samozaposleni mladi prema mišljenju o tome koji je najveći izazov za poslovanje

Izazov	Ukupno		Muškarci		Žene	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Nedovoljni finansijski resursi	11 410	36.9	8 715	36.5	2 695	38.2
Nedovoljan kvalitet zaposlenih	870	2.8	0	0.0	870	12.3
Nedovoljna poslovni ekspertiza	571	1.8	571	2.4	0	0.0
Pravni propisi	2 269	7.3	1 521	6.4	748	10.6
Nedostatak sirovina	943	3.1	943	4.0	0	0.0
Nedostatak radne snage	568	1.8	568	2.4	0	0.0
Politička nesigurnost	673	2.2	0	0.0	673	9.5
Konkurenčija na tržištu	2 387	7.7	2 387	10.0	0	0.0
Nemam niti jedan problem	10 095	32.7	8 027	33.7	2 067	29.3
Drugo	1 114	3.6	1 114	4.7	0	0.0
Ukupno	30 900	100.0	23 846	100.0	7 054	100.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Gotovo jedna četvrtina (23.3 procenata) samozaposlenih mladih reklo je da im nije potreban nikakav početni kapital za započinjanje sopstvenog biznisa, što ukazuje na to da se radi o malim biznisima, pružanju usluga za sopstveni račun (Aneks I, tabela A.3). To je slučaj kod gotovo jedne trećine (30.6 procenata) mladih preduzetnica. Onima kojima su bila neophodna finansijska

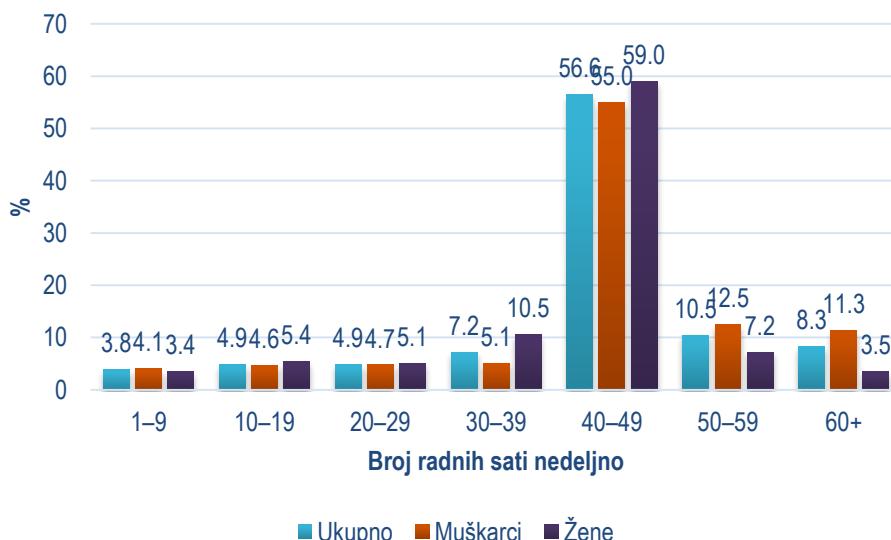
sredstva za započinjanje poslovanja uglavnom su pomagale porodice ili prijatelji (48.4 procenata mladih preduzetnika i 61.7 procenata mladih preduzetnica). Mladi samozaposleni muškarci mogu da se oslove na sopstvenu uštědevinu mnogo češće nego njihove koleginice, i to u 21.3 odsto slučajeva naspram 7.7 odsto slučajeva kod mladih samozaposlenih žena.

4.4 Radno vreme

Većina mladih radi puno radno vreme (40 ili više sati nedeljno) (slika 4.6). Više od pola ispitanih mladih radnika radi između 40 i 49 sati nedeljno, a dodatnih 18.8 procenata radi i duže od 50 sati nedeljno. Mladi muškarci češće rade prekovremene sate rada od mladih žena (23.8 procenata naspram 10.7 procenata). Imajući u vidu tabelu 4.3 manje od polovina mladih zaposlenih za platu (42.9 procenata) dobija nadoknadu za prekovremen rad kao kompenzaciju za dodatne sate rada.

Skraćeno radno vreme je redak slučaj među mladima: samo 8.7 procenata mladih muškaraca i 8.8 mladih žena radi kraće od 20 sati nedeljno. To bi moglo da nam pomogne da objasnimo visok ideo neaktivnosti među mladim ženama, jer one nisu u stanju da pronađu posao na skraćeno radno vreme koji bi im omogućio da poslovni obaveze usklade sa negom deteta i obavezama u domaćinstvu.

Slika 4.6 Zapošljavanje mladih prema zapravo provedenim radnim satima na nedeljnem nivou

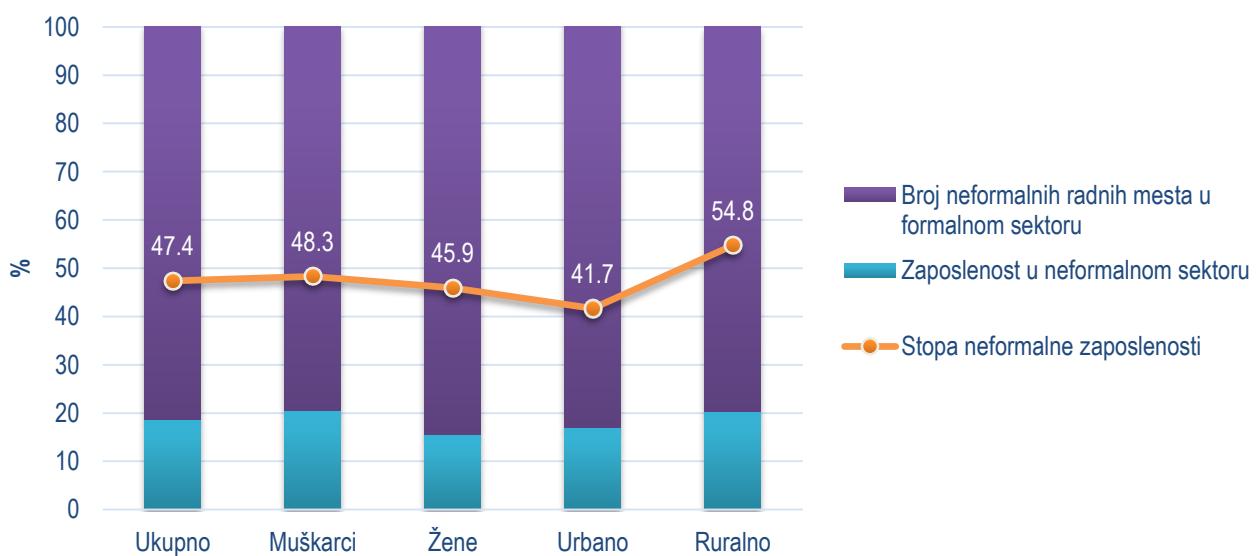

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4.5 Neformalno zapošljavanje

Neformalno zapošljavanje⁹ među mladim koji ulaze na tržište rada u Srbiji i dalje je visoko na nivou od 47.4 procenata od ukupnog broja zaposlenih (slika 4.7). Neformalno zapošljavanje sastoji se iz dve kategorije: zaposlenih u neformalnom (neregistrovanom) sektoru i zaposlenih za platu na neformalnim radnim mestima u formalnom sektoru. Iako zaposleni u ovom drugom sektoru mogu da zarade platu njima se ne uplaćuju doprinosi za socijalno osiguranje ili nemaju plaćeni godišnji odmor i bolovanje, što bi se očekivalo od zaposlenja u formalnom sektoru. Zbog relativno visokog udela zaposlenih među mladima u zemlji nije čudno što 81.9 procenata neformalno zaposlenih radi na neformalnim radnim mestima u formalnom sektoru a samo 18.7 procenata njih radi u neformalnom sektoru. Mladi koji žive u ruralnim područjima podložniji su neformalnom zapošljavanju od mlađih u urbanim područjima (54.8 naspram 41.7 procenata), pri čemu su češće neformalno zaposleni mladi muškarci od mlađih žena (48.3 naspram 45.9 procenata).

Slika 4.7 Stopa neformalne zaposlenosti mlađih i udeli neformalnih radnika u formalnom sektoru i radnici u neformalnom sektoru

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

4.6 Neusaglašenost kvalifikacija

Neusaglašenost kvalifikacija između posla kojeg neko obavlja i njegovih obrazovnih kvalifikacija određuje se primenom normativnog merenja kategorija profesionalnih vještina iz

⁹ Neformalna zaposlenost meri se u skladu sa smernicama koje je odredila 17. Međunarodna konferencija statističara rada. Računica koja se ovde primjenjuje obuhvata sledeće pod-kategorije radnika: a) plaćene zaposlene na "neformalnim radnim mestima", tj. radnim mestima bez socijalne sigurnosti, plaćenog godišnjeg odmora ili plaćenog bolovanja; b) plaćene zaposlene u neregistrovanim preduzećima sa manje od petoro zaposlenih; c) zaposlene u neregistrovanim preduzećima za sopstveni račun sa manje od petoro zaposlenih; d) poslodavce u neregistrovanim preduzećima sa manje od petoro zaposlenih; i (e) pomažuće članove domaćinstava. Pod-kategorije od (b) do (d) koriste se za izračunavanje "zaposlenosti u neformalnom sektoru", pod-kategorija a) odnosi se na "neformalni posao u formalnom sektoru" a pod-kategorija e) može da podпадa u obe grupacije, u zavisnosti od statusa preduzeća koja angažuje pomažuće članove domaćinstva.

Međunarodne standardne klasifikacije profesija (ISCO) (Elder i drugi, 2015). U ISCO-08 spada kategorizacija glavnih profesionalnih grupa (nivoi ISCO-a određeni prvom cifrom) prema nivoima obrazovanja u skladu sa Međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja (ISCED).

Za zaposlene u određenim grupama koji imaju pripadajući nivo obrazovanja smatra se da imaju dobro usaglašene kvalifikacije. Oni čije je obrazovanje više (odnosno niže) smatraju se previše kvalifikovanim (odnosno nedovoljno obrazovanim). Na primer, diplomac sa fakulteta koji radi kao službenik (zanimanje koje zahteva nizak nivo veština, ne-manualna profesija) je previse kvalifikovan, dok neko čiji je najviši nivo obrazovanja srednja škola, a radi kao inžinjer (zanimanje koje zahteva visok nivo veština, ne-manualna profesija) smatra se nedovoljno kvalifikovanim (obrazovanim).

U zemljama sa ograničenim kapacitetima za otvaranje radnih mesta i sa obrazovanim mladim ljudima, neki od mlađih koji ulaze na tržište rad ana kraju će prihvati posao za koji su prekvalifikovani (previse obrazovani). To je slučaj i u Srbiji, gde je čak 18.8 procenata mlađih previše obrazovano za posao kojeg obavljaju (tabela 4.6). Obrazovna neusaglašenost posebno je očigledna među mlađim zaposlenim ženama među kojima se nalazi visoka koncentracija obrazovanih na najvišem nivou: 24.5 procenata mlađih zaposlenih žena su previse obrazovane u poređenju sa 15.3 procenata muškaraca. U poređenju sa drugim zemljama u reigonu, udeo previse obrazovanih mlađih radnika u Srbiji je tek nešto ispod proseka¹⁰. Nasuprot tome, nešto više mlađih muškaraca je nedovoljno obrazovano za posao kojeg obavljaju u odnosu na mlade žene (16.2 naspram 12.7 procenata).

Tabela 4.6 Neusaglašenost kvalifikacija zaposlenih mlađih po profesijama (%)

	Previše obrazovani	Nedovoljno obrazovani	Adekvatno kvalifikovani
Ukupno	18.8	14.9	66.4
Muškarci	15.3	16.2	68.5
Žene	24.5	12.7	62.8
<i>Prema profesijama</i>			
Menadžeri	0.0	66.9	33.1
Profesionalci	0.0	20.0	80.0
Tehničari i pomoćni profesionalaci	18.7	28.8	52.4
Službenici	41.8	5.3	52.9
Zaposleni u uslugama i prodaji	17.0	5.2	77.8
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	9.4	31.0	59.6
Zaposleni u proizvodnji i povezanoj trgovini	5.9	14.0	80.1
Operateri fabrika i mašina i radnici na proizvodnim trakama	2.2	5.3	92.5
Osnovna zanimanja	77.9	4.2	17.9

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Profesije u kojima je najveća koncentracija mlađih sa previsokim obrazovanjem nalaze se među jednostavnim zanimanjima (tj. onima koje uglavnom zahtevaju nivo obrazovanja iz osnovne škole): gotovo 77.9 procenata mlađih koji rade na osnovnim zanimanjima su previše obrazovani. Pored toga, 41.8 procenata mlađih službenika, 18.7 procenata tehničara i 17.0 procenata mlađih u sektoru usluga i prodaje su previše obrazovani. Nasuprot tome, većina

¹⁰ Elder et al. (2015) pokazala je regionalni prosek (na nivou od šest zemalja) od 21.7 procenata kod previše obrazovanih mlađih ljudi

mladih menadžera (66.9 procenata) nije dovoljno obrazovana, što znači da nemaju fakultetsku diplomu, kao i 20.0 procenata mladih profesionalaca i 28.8 procenata tehničara.

4.7 Zadovoljstvo poslom

Veoma veliki udeo mladih radnika izjavio je da su ili veoma zadovoljni ili uglavnom zadovoljni svojim poslom (82.7 procenata). Ipak, gotovo 51.6 procenata zaposlenih mladih ljudi izjavilo je da bi ipak želeli da promene svoj posao. Glavni razlozi za to su stremljenje ka većoj zaradi (32.7 procenata), želja da se bolje upotrebe stekene kvalifikacije i veštine (23.4 procenata), privremeni karakter posla (18.0 procenata) i želja da unaprede svoje uslove rada (10.5 procenata) (tabela 4.7). Mlade zaposlene žene više priželjkuju posao koji više odgovara njihovim kvalifikacijama u poređenju sa njihovim vršnjacima, dok je mladim muškarcima važnija visina njihove zarade.

Tabela 4.7 Zaposleni mlađi koji bi želeli da promene posao prema razlozima za željenu promenu posla (%)

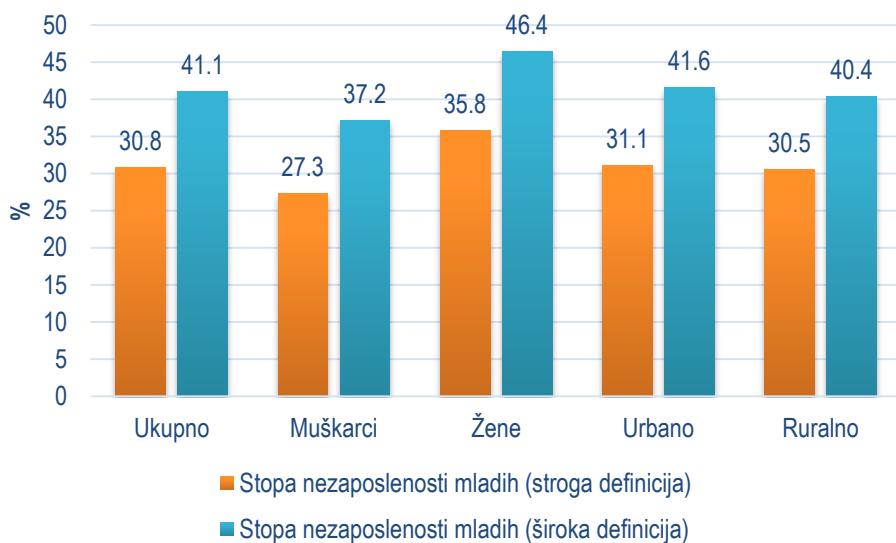
Razlog	Ukupno	Muškaraca	Žena
Sadašnji posao je privremen	18.0	15.7	22.2
Strah od gubitka sadašnjeg posla	3.0	3.6	2.1
Da bi duže radili za istu satnicu	5.3	4.4	6.8
Da bi radili za veću satnicu	32.7	38.1	23.2
Da bi radili manje za manju zaradu	0.5	0.2	0.9
Da bi bolje iskoristili svoje kvalifikacije i veštine	23.4	17.8	33.3
Da bi imali zgodnije radno vreme	2.1	2.3	1.8
Da bi popravili svoje uslove rada	10.5	12.6	6.9
Drugo	4.4	5.2	2.9

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

5. Nezaposleni mlađi

Iako je samo 14.2 procenata mladih u Srbiji nezaposleno, stopa nezaposlenosti mladih (merena kao odnos broja nezaposlenih mladih i ukupne mlađe radne snage) je visoka i iznosi 30.8 procenata. To ukazuje na činjenicu da one mlađe koji su spremni da uđu na tržište rada očekuje težak put do nalaženja posla. Stopa nezaposlenosti mladih žena značajno je viša od stope nezaposlenosti mladih muškaraca, sa 35.8 naspram 27.3 procenata. Stopa nezaposlenosti mladih u urbanim područjima tek je nešto viša od stope u ruralnim područjima, sa 31.1 naspram 30.5 procenata. Ako bismo primenili široku definiciju nezaposlenosti (koju smo objasnili u delu 3.3) – koja ubraja i one mlađe koji ne traže aktivno posao – stopa nezaposlenosti mladih porasla bi na 41.1 procenat. Prema širokoj definiciji nezaposlenosti gotovo svaka druga ekonomski aktivna mlađa žena u Srbiji je nezaposlena (46.4 procenata).

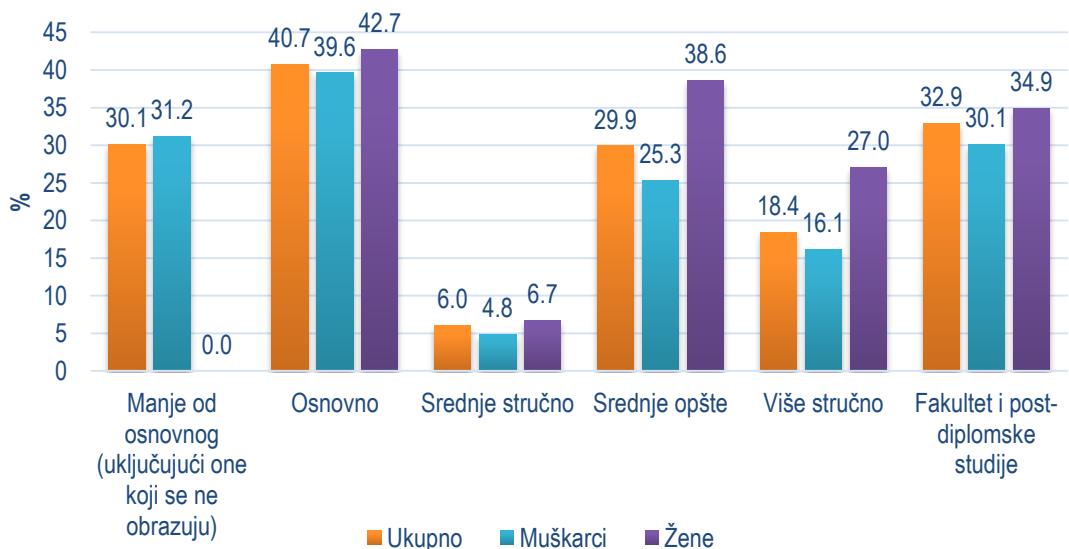
Slika 5.1 Stopa nezaposlenosti mladih prema polu i području stanovanja

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Kada se stope nezaposlenosti posmatraju prema nivoima obrazovanja mladih, očigledno je da su najviše stope nezaposlenosti prisutne među mladima koji imaju samo osnovno obrazovanje: stopa nezaposlenosti mladih sa osnovnim obrazovanjem iznosi 40.7 procenata, dok kod mlađih sa srednjim obrazovanjem ona iznosi 29.9 procenata, a kod mlađih sa fakultetskom diplomom 32.9 procenata (slika 5.2). Stope nezaposlenosti mladih žena više su od stopa nezaposlenosti mlađih muškaraca na svim nivoima obrazovanja. Kod oba pola najniže stope nezaposlenosti nalaze se među mlađima sa završenim srednjim i višim stručnim obrazovanjem (6.0 odnosno 18.4 procenata), što ukazuje na to da su stručne veštine bliže povezane sa tražnjom na tržištu rada.

Slika 5.2 Stopa nezaposlenosti mladih prema nivou obrazovanja

Napomena: Računaju se samo mlađi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

5.1 Potraga za poslom

Većina nezaposlenih mlađih izrazila je želju za zaposlenjem u svojstvu profesionalaca (23.6 procenata), iako zapravo svega 11.3 procenata zaposlenih mlađih obavlja takve poslove, što predstavlja najveću razliku između očekivanja nezaposlenih i stvarne situacije sa kojom se suočavaju zaposleni mlađi ljudi (slika 5.3). Drugo najtraženije zanimanje među mlađima jeste zaposlenje u oblasti usluga i prodaje (21.1 procenat), dok je drugi najveći jaz između želenog i stvarnog zaposlenja prisutan među zaposlenima u poljoprivredi – gotovo niko među mlađim ljudima nije izrazio želju za zaposlenjem u tom sektoru (svega 0.9 procenata anketiranih), ali u stvarnosti čak 10.6 procenata mlađih obavlja tu vrstu posla. Konačno, jedna od najvećih razlika kada su u pitanju želja za zaposlenjem u nekom sektoru i stvarno zaposlenje mlađih muškaraca i žena u njemu javlja se u sektoru proizvodnje i povezane trgovine: svega 2.8 procenata mlađih žena priželjuje zaposlenje u tom sektoru, ali je zaposlenost u njemu zastupljena među mlađim muškarcima na nivou od 20.5 procenata (Aneks I, tabela A.4).

Slika 5.3 Rasподела професија које траže незапослени млађи I расподела професија на којима раде запослени млађи луди (%)

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Problem dugotrajne nezaposlenosti mlađih u Srbiji je veoma ozbiljan, jer više od polovine mlađih ljudi (50.9 procenata) traži posao duže od godinu dana (tabela 5.1). I mlađi muškarci i mlađe žene jednako su pogodeni dugotrajnog nezaposlenošću: stope dugotrajne nezaposlenosti mlađih muškaraca i žena iznose 49.7 odnosno 52.1 procenata. Dugotrajna nezaposlenost posebno nepovoljno utiče na mlađe i njihov položaj na tržištu rada, jer često dovodi do opadanja nivoa veština i do obeshrabrenosti među mlađima.

Tabela 5.1 Nezaposleni mladi ljudi prema dužini trajanja potrage za poslom

	Manje od nedelju dana	Od nedelju do manje od mesec dana	Od 1 do 3 meseca	Od 3 do 6 meseci	Od 6 meseci do godinu dana	Duže od godinu dana
Ukupno	1.0	4.7	10.6	17.2	15.6	50.9
Muškaraca	1.6	2.6	10.3	19.2	16.5	49.7
Žena	0.3	7.0	10.8	15.1	14.6	52.1

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Omiljeni način potrage za poslom kako među zaposlenim tako i među nezaposlenim mladim ljudima u Srbiji je pomoću podrške i informacija koje dobijaju od prijatelja i porodice. Tabela 5.2 pokazuje da je više od jedne trećine (36.1 procenata) zaposlenih mlađih dobilo posao upravo na taj način, dok je za tim načinom traženja posla posegnulo 69.2 procenata mlađih (u anketi je dozvoljeno navođenje više načina odjednom). Dvoje od petoro nezaposlenih registrovala je Nacionalna služba za zapošljavanje, dok se 43.1 procenata mlađih za posao prijavilo na najzvaničniji način – prijavljajući se na oglas ili postavljajući sopstveni oglas za posao. Veliki broj mlađih prijavilo se direktno na radnim mestima (40.6 procenata). Ovakvi rezultati potvrđuju da društvena umreženost često predstavlja odlučujući faktor za nalaženje preko potrebnih radnih mesta na tržištu rada u Srbiji.

Tabela 5.2 Način za traženje posla mlađih nezaposlenih i zaposlenih (%)

Način	Zaposleni	Nezaposleni
Prijavljanjem u filijali službe za zapošljavanje	6.2	60.0
Javljanjem/postavljanjem oglasa za posao	14.4	43.1
Direktnim prijavljivanjem u fabrukama, farmama ili na drugim radnim mestima	13.6	40.6
Polaganjem testa ili putem intervjuja	8.9	18.6
Raspitivanjem kod prijatelja i rodbine	36.1	69.2
Čekanjem na ulici na povremeni posao	0.1	1.6.
Traženjem finansijske pomoći u potrazi za poslom	0.8	0.6
Traženjem zemljišta/opreme za započinjanje sopstvenog biznisa ili poljoprivrednog gazdinstva	0.6	0.2
Traženjem dozvole da započnu sopstveni biznis	0.7	–
Radom u porodičnom preduzeću	15.3	–
Na drugi način	3.3	1.1

Napomena: Zaposleni su zamoljeni da navedu način omoću kojeg su došli do sadašnjeg zaposlenja. Nezaposlenima su dozvoljeni višestruki odgovori.

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Samo 10.3 procenata nezaposlenih mlađih odgovorilo je da su u nekom trenutku odbili ponudu za posao. Za polovinu tih mlađih ljudi (49.1 procenata) razlog za odbijanje bila je mala ponuđena plata (tabela 5.3). Taj razlog mnogo je zastupljeniji među mlađim muškarcima koji su odbili ponuđeni posao nego među mlađim ženama i ta razlika u zastupljenosti iznosi 64.8 naspram 41.6 procenata. Sa druge strane, mnogo više mlađih žena odbija ponuđeni posao ako on nije u skladu sa njihovim kvalifikacijama (12.8 naspram 7.1 procenata kod mlađih muškaraca koji su odbili ponuđeni posao). Mlade žene takođe mnogo više vode računa o trajanju radnog vremena (odbijaju poslove na kojima je radno vreme predugačko ili prekratko), zatim o mogućnostima napredovanja i lokaciji radnog mesta, kao i o tome da li njihovo zaposlenje na određenom radnom mestu odobrava njihova porodica. U isto vreme, na njihovo odbijanje ponuđenog posla ne utiče njegov privremeni karakter, dok je taj razlog za odbijanje navelo 5.7 procenata muškaraca.

Ukupno uzev, drugi najzastupljeniji razlog za odbijanje ponuđenog posla među mladima je njihovo očekivanje da nađu bolji posao (kod 17.3 procenata mlađih). Taj donekle nedefinisani razlog (jer je pitanje šta znači “bolji posao” veoma specifično) prisutan je kod značajnog broja mlađih žena (22.1 procenata), dok je među mladim muškarcima znatno mađe zastupljen – svega 7.3 procenta.

Tabela 5.3 Nezaposleni mlađi ljudi koji su odbili prethodnu ponudu za posao po razlozima za odbijanje (%)

Razlog	Ukupno	Muškarci	Žene
Ponuđena zarada je bila suviše niska	49.1	64.8	41.6
Posao nije bio zanimljiv	4.0	12.3	0.0
Lokacija nije bila pogodna	5.8	2.8	7.3
Rad ne bi odgovarao mojim kvalifikacijama	11.0	7.1	12.8
Radni dan bi trajao suviše kratko	2.9	0.0	4.3
Radni dan bi trajao suviše dugo	3.3	0.0	4.9
Porodica nije odobrila da prihvatom ponuđeni posao	2.6	0.0	3.8
Očekivanje bolje ponude za posao	17.3	7.3	22.1
Dužina trajanja ugovora nije bila navedena ili je ugovor bio suviše kratak	1.8	5.7	0.0
Nije bilo mogućnosti za napredovanje	2.2	0.0	3.2
Ukupno	100	100	100

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Imajući u vidu činjenicu da je prosečan prihod zaposlenih mlađih 29,500 RSD (deo 4.3.1) očigledno je da su očekivane zarade nezaposlenih mlađih (prikazane u tabeli 5.4) zapravo niže od zarada koje se nude na tržištu rada. Mlađi nezaposleni u proseku očekuju da zarade 4,000 RSD manje od iznosa prosečne zarade zaposlenih mlađih ljudi.

Tabela 5.4 Prosečna očekivana minimalna mesečna zarada nezaposlenih mlađih prema nivoima obrazovanja (u dinarima)

Nivo obrazovanja	Ukupno	Muškarci	Žene
Manje od osnovnog	18 303	18 303	0
Osnovno	23 976	25 759	20 309
Srednje stručno	43 098	55 510	29 040
Srednje	23 839	25 579	21 881
Više stručno	22 502	26 020	20 000
Tercijarno (visoko)	30 418	32 760	28 991
Svi mlađi koji ne studiraju	25 605	27 072	23 996

Napomena: Računaju se samo mlađi sa završenim obrazovanjem (tj. ne ubrajaju se sadašnji studenti).

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Najvišu zaradu u odnosu na prosek na tržištu rada očekuju mlađi muškarci na završetku srednje stručne škole, više od dvostrukog iznosa. Takva očekivanja verovatno su povezana sa činjenicom da je stopa nezaposlenosti mlađih najniža među mlađima koji su završili srednje stručno obrazovanje, što ukazuje na to da za tim profilima tražilaca posla postoji relativno visoka tražnja na tržištu rada. Sledeću grupu sa najvećim očekivanjima čine mlađi muškarci sa fakultetskim diplomama. Među mlađim ženama na vrhu liste očekivanih zarada su one koje su završile srednje stručno obrazovanje, za kojima slede mlađe žene sa fakultetskim diplomama. Mlađi nezaposleni muškarci koji su završili samo osnovnu školu imaju najmanje realna očekivanja kada se radi o njihovim budućim zaradama, jer očekuju da dosegnu isti nivo zarada

koje imaju mladi sa srednjim stručnim obrazovanjem, ili tek nešto niže zarade od mladih sa višim stručnim obrazovanjem.

5.2 Prepreke za nalaženje posla

Velika većina nezaposlenih mladih, 53.1 procenat, smatra da je nedostatak slobodnih radnih mesta njihova glavna prepreka za nalaženje posla (tabela 5.5). Dodatnih 14.3 procenata smatra da je nedostatak njihovog radnog iskustva poguban po uspeh u nalaženju posla. Samo 3.5 procenata njih veruje da im posao nije ponuđen zato što nemaju dovoljno kvalifikacija, a svega 1.9 procenata kao razlog za ne pronalaženje posla navodi to što su poslodavci smatrali da su premladi za određeno radno mesto. Oko 9.4 procenata mladih ne veruje da pred njima stope bilo kakve prepreke u nalaženju posla, a 5.7 procenata njih objasnilo je da su i dalje nezaposleni zato što su zarade na radni mestima koja se nude niske, što znači da su odabrali da ostanu nezaposleni. U lokalnom kontekstu bilo bi zanimljivo videti koliko mladih smatra da je glavni razlog za njihovo ne pronalaženje posla nedostatak kontakata i političkih veza.

Tabela 5.5 Nezaposleni mladi prema mišljenju o glavnim preprekama za nalaženje posla

Ključna prepreka	%
Nije bilo prepreka	9.4
Tražene kvalifikacije su bile više od posedovanih	3.5
Nedovoljno radno iskustvo	14.3
Nema dovoljno radnih mesta na raspolaganju	53.1
Smatrani su suviše mladima	1.9
Pol	0.4
Diskriminišuće predrasude	0.8
Niske zarade na raspoloživim poslovima	5.7
Loši uslovi rada	2.9
Nisu znali gde da traže posao	1.5
Drugi razlozi	6.4

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

5.3 Obeshrabreni mladi

Obeshrabrenim tražiocima posla smatramo one koji ne rade i koji su izrazili želju da počnu da rade, ali ne traže posao iz raznih razloga koji dovode do toga da oni osećaju da bi traženje posla bilo bezuspešan napor (Elder et al. 2015). Taj termin često se koristi u svrhu zagovaranja i predstavlja je rastuću pojavu među mladima tokom svetske ekonomske krize, kao i opasnost po nacionalni prosperitet i sigurnost. Ali, u realnosti broj obeshrabrenih mladih tražilaca posla nije veliki. U Srbiji obeshrabreni čine 14.0 procenata nezaposlenih mladih ljudi (kada koristimo široku definiciju nezaposlenosti), odnosno 3.1 procenat ukupnog broja mladih. Među mladima koji traže posao više ima obeshrabrenih muškaraca nego žena (56.3 od ukupnog broja obeshrabrenih). Faktor koji bi mogao da nam pomogne da objasnimo rodne razlike u stopama obeshrabrenosti mladih jeste tendencija mladih žena da budu spremne da ispadnu sa tržišta rada češće nego muškarci zbog tradicionalnih uloga u društvu (tj. da bi se starale o domaćinstvima).¹¹

¹¹ Videti Elder and Kring (2016) za analizu pitanja rodne ravnopravnosti u tranziciji od škole do posla mladih ljudi.

Tabela 5.6 navodi razloge zašto mladi ne traže aktivno zaposlenje među onima koji ne rade a spremni su da počnu da rade. Kategorije obeležene sivom bojom su one koje potпадaju pod razloge koji su klasifikovani kao “obeshrabrenje”. Ovi rezultati detaljnije prikazuju činjenicu da su mladi muškarci skloniji od mlađih žena da kao razlog navedu nemogućnost nalaženja posla u oblasti u kojoj stanuju, kao i činjenicu da su već tražili posao i ništa nisu pronašli. Mlade žene češće su obeshrabrene od mlađih muškaraca nemogućnošću da pronađu posao koji odgovara njihovim kvalifikacijama.

Tabela 5.6 Mladi bez posla, na raspolaganju za stupanje na posao ali ne traže aktivno posao, prema razlozima zbog kojih ne traže posao

Razlog	Ukupno	Muškarci	Žene
Čekanje na rezultate konkursa za posao	1.9	2.4	1.2
Očekivanje početka sezonslog posla	6.8	11.9	1.0
Na odsustvu povodom obrazovanja ili obuke	33.0	29.0	37.5
Lične porodične odgovornosti	12.2	7.2	17.7
Trudnoća	0.0	0.0	0.0
Bolest, povreda ili invaliditet	1.5	2.3	0.6
Ne znam kako i gde da tražim posao	3.0	2.8	3.2
Nemogućnost nalaženja posla koji odgovara kvalifikacijama	6.5	4.7	8.5
Tražio/la posao ali nisam pronašao/la nijedan	11.4	14.0	8.4
Suviše mlađ(a) za zaposlenje	3.6	3.2	4.1
Nema raspoloživog zaposlenja u okolini	14.4	16.5	12.0
Drugi razlog	5.7	5.9	5.5

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

6. Faze tranzicije

6.1 Koncepti i definicije¹²

Prethodni delovi prikazali su analizu mlađih sa stanovišta njihovog trenutnog statusa aktivnosti. Drugi vid klasifikovanja mlađih je njihovo grupisanje prema tome gde se nalaze u procesu tranzicije ka tržištu rada. Tranzicija mlađih ljudi ka tržištu rada odnosi se ne samo na dužinu protoka vremena od njihovog izlaska iz obrazovnog sistema (sa ili bez završenog određenog nivoa obrazovanja) do njihovog prvog stupanja na posao, nego i na kvalitativne faktore, kao što su stabilnost zaposlenja (mereno vrstom ugovora).

SWTS je napravljena tako da koristi strožiju definiciju termina “stabilno zaposlenje” od onog koji se obično koristi. Polazeći od stava da neko lice nije obavilo tranziciju dok se ne ustali na nekom poslu ispunjava najosnovniji kriterijum stabilnosti, definisan trajanjem ugovora o zaposlenju, analitički okvir SWTS uvodi novi kvalitativni element u standardnu definiciju tranzicije ka tržištu rada. Ipak, kao što se vidi iz prethodnih poglavila, ne nalaze svi mlađi ljudi u Srbiji stabilno zaposlenje i, ako “konačni cilj” nije u skladu sa realnom situacijom, onda možda statistički okvir nije dovoljno široko postavljen. Iz tog razloga MOR je pridodala zadovoljstvo poslom kao komponentu ankete i ugradila je u concept tranzicije ka tržištu rada.

¹² Ovaj deo izradila je MOR.

Tačnije posmatrano, tranzicija ka tržištu rada definiše se kao prelazak mlade osobe (starosti od 15 do 29 godina) sa završetka školovanja (ili započinjenja prve ekonomske aktivnosti) na prvo stabilno ili zadovoljavajuće zaposlenje¹³.

Definicija uzima u obzir tranziciono stanje sadašnjih studenata kao i subjektivnost zadovoljstva posлом. Zato se tranzicija smatra kompletnom samo kada je mlada osoba dobila stabilan posao na osnovu pisanog ugovora u trajanju dužem od 12 meseci ili usmeni dogovor sa velikom verovatnoćom ostanka u zaposlenju ili je dobila zadovoljavajući privremeni posao mereno prema spremnosti mladog ispitanika da nastavi da radi na tom poslu.

Faze tranzicije definisane su na sledeći način:

- I. **Obavili tranziciju** – Mlada osoba koja je “obavila tranziciju” jeste ona koja je trenutno zaposlena i nije u školi u:
  - i. Stabilnom zaposlenju
    - a. Na osnovu pisanog ugovora u trajanju od najmanje 12 meseci, ili
    - b. Na osnovu usmenog dogovora uz verovatnoću ostanka na poslu tokom narednih 12 meseci;
  - ii. Zadovoljavajućem privremenom zaposlenju:
    - a. Na osnovu pisanog ugovora u trajanju od najmanje 12 meseci i bez želje za promenom posla, ili
    - b. Na osnovu usmenog dogovora, nije sigurna da će ostati na tom poslu tokom narednih 12 meseci, i ne želi da promeni posao; ili
    - c. Zadovoljavajuće samozaposlena (ima status samozaposlene osobe i ne želi da promeni posao).
- II. **U tranziciji** – Mlada osoba je još “u tranziciji” ako je:
  - i. Aktivni student (zaposlen ili nezaposlen);
  - ii. Nezaposlena (nije student, široka definicija);
  - iii. Zaposlena na privremenom i nezadovoljavajućem radnom mestu
    - a. Na osnovu pisanog ugovora u trajanju od najmanje 12 meseci i sa željom da promeni posao, ili
    - b. Na osnovu usmenog dogovora, nije sigurna da će ostati na tom poslu tokom narednih 12 meseci, i želi da promeni posao;
  - iv. Nezadovoljavajuće samozaposlena (ima status samozaposlene osobe i želi da promeni posao); ili
  - v. Neaktivna je i nije u obrazovanju ili na obuci, i cilja da kasnije potraži posao.
- III. **Još nisu započeli tranziciju** – Mlada osoba ima status “još nije započela tranziciju” ako je:
  - i. Još uvek u školi i neaktivna je (neaktivni student); ili
  - ii. Neaktivna je i nije u obrazovanju ili na obuci (neaktivni ne-student), bez namere da traži posao.

---

¹³ .Na osnovu svog iskustva iz analize podataka iz SWTS rađene 2012-2013.g. MOR je donekle promenila metodologiju za izračunavanje faza tranzicije. Opravданje za te promene zasniva se na naučenim lekcijama iz ranije analize i sažeto je prikazano u MOR (2015), Poglavlje 4.

Dva elementa ove tranzicije su vredna pomena. Prvo, faze tranzicije protežu se preko granica ekonomske aktivnosti kakva je definisana standardnim okvirom radne snage¹⁴. U kategoriju "obavili tranziciju" spadaju pod-grupe mlađih klasifikovanih kao zaposleni; preostali zaposleni potпадaju pod kategoriju "u tranziciji", u koju spadaju oni se uklapaju u strogu definiciju nezaposlenih i delovi neaktivnih (onih koji nemaju posao, spremni su da rade ali ne traže aktivno posao¹⁵ i neaktivni ne-studenti koji su izrazili nameru da se kasnije priključe radnoj snazi). Kategorija "još nisu započeli tranziciju" obuhvata ostatak neaktivne populacije.

Drugo, faze tranzicije ne bi trebalo da budu normativni okvir. Zbog ubrajanja mlađih koji su zadovoljavajuće samozaposleni i na zadovoljavajućem privremenom zaposlenju, ne može se reći da su svi mlađi ljudi u kategoriji "obavili tranziciju" dobili "dobar" posao. U stvari, mnogi samozaposleni mlađi ljudi – oni koji rade za sopstveni račun i neplaćeni članovi domaćinstva – uključeni su u neformalnu ekonomiju i, po definiciji, čine većinu neformalno zaposlenih u državi. Oni ipak izražavaju nivo zadovoljstva poslom i verovatno su završili tranziciju u smislu da će ostati u kategoriji samozaposlenih do kraja svojih radnih života.

Klasifikacija na faze tranzicije je tekući koncept. Osoba je u tranziciji sve dok ne dosegne stabilnu poziciju na tržištu rada, što znači da ima zaposlenje koje će verovatno zadržati, bez obzira na to da li je dobro ili loše. Za normativni okvir bolje tražiti pokazatelje kvaliteta zaposlenja koji su prikazani u prethodnim poglavljima.

6.2 Faze tranzicije

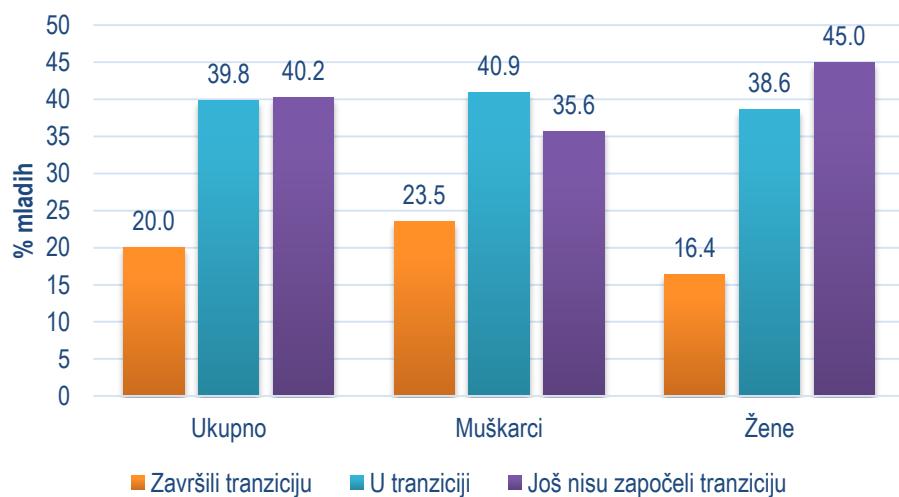
Dve petine (40.2 procenta) mlađih u Srbiji još uvek nije započelo svoju tranziciju u vreme sprovođenja ove ankete. Od onih koji su započeli tranziciju od škole do posla većina provodi mnogo vremena u tranziciji. Za samo jednu petinu (20.0 procenata) mlađih smatra se da su završili tranziciju, dok je preostalih 39.8 procenata mlađih i dalje u tranziciji. Mlađi muškarci su u većem broju slučajeva završili tranziciju u poređenju sa mlađim ženama, dok se mlade žene u većem broju od mlađih muškaraca nalaze u kategoriji onih koji još nisu započeli tranziciju (slika 6.1).

Tabela 6.1 pruža dodatne informacije o fazama tranzicije i raznim karakteristikama mlađih. O razlikama među polovima je već bilo reči. Mlađi koji žive u ruralnim područjima skloniji su da ćeće završe tranziciju nego mlađi iz urbanih područja, jer ovi potonji čeće potpadaju pod kategoriju onih koji tranziciju još nisu započeli (44.6 procenata u poređenju sa 33.2 procenata u ruralnim područjima). Kada je u pitanju starosna struktura prema fazama tranzicije, rezultati su logični, pri čemu starija grupa mlađih (između 25 i 29 godina starosti) imaju najveći udio među onima koji su završili tranziciju (39.0 procenata), dok mlađi adolescent (od 15 do 19 godina) čine 81.1 procenat onih koji tranziciju još nisu započeli. Kada su u pitanju prihodi domaćinstava mlađi iz dobrostojećih ili donekle dobrostojećih domaćinstava ostavljaju utisak da su u prednosti u završavanju tranzicije, kao i mlađi koji su završili viši nivo obrazovanja ili stekli srednje stručno obrazovanje.

¹⁴ Međunarodne smernice za merenje statističkih podataka o ekonomski aktivnom stanovništvu, koje je postavila 13. Međunarodna konferencija statističara rada (ICLS) 1982. g. postavljaju okvir za određivanje ko se računa u zaposlene a ko u nezaposlene prema granicama ekonomske proizvodnje koje postavlja sistem nacionalnih računa

¹⁵ Taj deo je pridodat kategoriji „strogog“ nezaposlenih kako bi odmenio nezaposlene u skladu sa širokom definicijom

Slika 6.1 Mlado stanovništvo prema fazama tranzicije

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Tabela 6.1 Raspodela faza tranzicije prema odabranim karakteristikama

Karakteristike	Završilo tranziciju	U tranziciji		Nije započelo tranziciju			
		Broj	%	Broj	%		
Pol	Muškarci	151 159	23.5	263 296	40.9	228 825	35.6
	Žene	100 217	16.4	236 381	38.6	275 188	45.0
	15–19	8 460	2.3	62 188	16.6	303 544	81.1
Starosna grupa	20–24	61 934	14.9	194 412	46.6	160 568	38.5
	25–29	180 982	39.0	243 078	52.4	39 901	8.6
Oblast stanovanja	Urbana	142 440	18.7	279 967	36.7	340 596	44.6
	Ruralna	108 936	22.1	219 710	44.7	163 417	33.2
	Dobrostojeće	25 499	23.4	28 235	25.9	55 317	50.7
Nivo prihoda domaćinstva	Delimično dobrostojeće	24 270	24.5	25 963	26.2	48 755	49.3
	Oko proseka	138 825	22.8	211 789	34.8	257 151	42.3
	Relativno siromašno	37 050	16.7	106 971	48.2	78 074	35.2
	Siromašno	25 731	11.8	126 720	58.4	64 716	29.8
	Niže od osnovnog (i bez imalo obrazovanja)	3 351	16.5	12 154	59.7	–	–
Nivo završenog obrazovanja	Osnovno	15 669	17.9	68 201	78.0	–	–
	Stručno (srednje)	8 241	50.7	8 027	49.3	–	–
	Srednje	154 382	43.1	202 167	56.4	–	–
	Više stručno	3 097	46.9	3 503	53.1	–	–
	Tercijarno (visoko)	66 636	44.7	82 440	55.3	–	–
Ukupno		251 375	20.0	499 678	39.8	504 013	40.2

Napomena: Nivoi prihoda domaćinstava zasnovani su na individualnoj percepciji svakog mladog ispitanika. Iz izračunavanja nivoa završenog obrazovanja izuzeti su sadašnji studenti.

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

6.2.1 Tranzicija još nije započela

Kada se radi o mladima koji nisu još započeli tranziciju, gotovo svi (98.0 procenata) su neaktivni studenti (tabela 6.2). Samo među mladim ženama postoji određeni broj neaktivnih ne-studenata koji ne planiraju da rade u budućnosti i oni čine 2.8 procenata (iako taj broj mladih žena čini svega 1.2 procenata ukupne populacije mladih žena).

Tabela 6.2 Mladi koji još nisu započeli tranziciju

Pod-kategorija	Ukupno		Muškaraca		Žena	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Neaktivni studenti	493 762	98.0	226 180	98.8	267 582	97.2
Neaktivni ne-studenti koji ne planiraju da rade	10 251	2.0	2 645	1.2	7 606	2.8
Ukupno	504 013	100	228 825	100	275 188	100

6.2.2 Mladi ljudi u tranziciji

Pola miliona (499,677, 39.8 procenata od ukupnog broja) mladih u Srbiji je u procesu tranzicije iz škole ka zadovoljavajućem zaposlenju. Tu kategoriju čine sledeće podgrupe: 17.2 procenata mladih nezaposlenih prema širokoj definiciji, 3.8 procenata mladih koji imaju nezadovoljavajuće privremeno zaposlenje, 3.1 procenata mladih koji su samozaposleni i nezadovoljni posлом, 9.8 procenata ekonomski aktivnih studenata i 5.9 procenata neaktivnih ne-studenata koji planiraju da rade u budućnosti.

Među mladima koji ostaju u tranziciji, kod oba pola dominiraju nezaposleni (17.8 procenata mladih muškaraca i 16.6 procenata mladih žena) (tabela 6.3). Razlog za ovaj veći deo muškaraca među mladima u tranziciji je veće prisustvo nezadovoljavajućeg privremenog zaposlenja i nezadovoljavajućeg samozapošljavanja (9.1 procenat kod mladih muškaraca naspram 4.5 procenata kod mladih žena), kao i veća zastupljenost aktivnih studenata koji se istovremeno školuju i rade ili traže posao (10.4 procenata mladih muškaraca, naspram 9.2 procenata mladih žena). Udeo žena veći je od udela muškaraca samo među mladima koji su neaktivni ne-studenti koji planiraju da rade u budućnosti i iznosi 8.3 naspram 3.7 procenata.

Kada se posmatraju prihodi domaćinstava može se reći da su mladi iz siromašnijih domaćinstava skloniji dužem ostanku u tranziciji u poređenju sa mladima iz dobrostojećih domaćinstava, pri čemu je uzrok za tu razliku prevashodno viša stopa nezaposlenosti među mladima iz siromašnijih domaćinstava. Zaposleno je oko 30 procenata mladih iz siromašnijih domaćinstava, naspram 9.3 procenata mladih iz siromašnijih domaćinstava. Konačno, rezultati ukazuju na to da su mladi sa nižim nivoima obrazovanja najčešće trenutno neaktivni sa namerom da se u budućnosti aktiviraju na tržištu rada (36.7 procenata mladih sa nezavršenim osnovnim obrazovanjem u poređenju sa 10.0 procenata sa tercijarnim obrazovanjem).

Tabela 6.3 Mladi u tranziciji po pod-kategorijama i odabranim karakteristikama (% ukupnog broja mladih)

Karakteristike		Nezaposleni (široka definicija)	Na ne-zadovoljava jućem privremenom zaposlenju	Na ne-zadovoljava jućem samozaposlenju	Aktivni studenti	Neaktivni ne-studenti koji planiraju da rade	Ukupno u tranziciji
Pol	Muškarci	17.8	4.7	4.4	10.4	3.7	41.0
	Žene	16.6	2.8	1.7	9.2	8.3	38.6
Oblast stanovanja	Ruralna	15.1	3.8	1.5	11.3	5.0	36.7
	Urbana	20.5	3.8	5.5	7.5	7.3	44.6
Nivo prihoda domaćinstva	Dobrostojeće	9.3	0.7	0.5	12.1	3.3	25.9
	Delimično dobrostojeće	10.8	0.7	1.0	9.1	4.7	26.3
	Oko proseka	12.9	3.9	2.9	10.6	4.6	34.9
	Relativno siromašno	23.4	5.9	4.3	7.3	7.4	48.3
	Siromašno	29.9	4.3	4.7	9.4	10.0	58.3
	Niže od osnovnog (i bez imalo obrazovanja)	22.2	0.0	0.9	0.0	36.7	59.8
	Osnovno	44.5	9.4	6.7	0.0	17.4	78.0
	Stručno (srednje)	14.6	8.7	1.8	0.0	24.3	49.4
Nivo završenog obrazovanja	Srednje	33.1	7.6	6.7	0.0	9.0	56.4
	Više stručno	31.9	3.7	7.2	0.0	10.2	53.0
	Tercijarno (visoko)	33.2	7.0	5.1	—	10.0	55.3
	Ukupno	17.2	3.8	3.1	9.8	5.9	39.8

Napomena: Nivoi prihoda domaćinstava zasnovani su na individualnoj percepciji svakog mladog ispitanika. Iz izračunavanja nivoa završenog obrazovanja izuzeti su sadašnji studenti

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

6.2.3 Mladi ljudi koji su završili tranziciju

Od ukupnog broja mladih samo 20.0 procenata završilo je tranziciju od škole do posla. Ta grupa se može podeliti na tri kategorije: one koji su dospeli do stabilnog zaposlenja (16.0 procenata), one koji imaju zadovoljavajuće ali privremeno zaposlenje (2.0 procenata) i one koji imaju zadovoljavajuće samozaposlenje (2.1 procenat) (tabela 6.4). Kada se posmatra raspodela mladih koji su završili tranziciju po kategorijama uočava se da je tranziciju do stabilnog zaposlenja uspeло da završi više mladih muškaraca nego mladih žena (18.2 naspram 13.7 procenata). Mladi u ruralnim područjima češće dospevaju do stabilnog zaposlenja (16.8 procenata, u poređenju sa 15.5 procenata u urbanim područjima).

Mladi muškarci više su zastupljeni u sve tri pod-kategorije mladih koji su završili tranziciju. Mladi iz dobrostojećih domaćinstava dvostruko češće završavaju tranziciju od mladih iz siromašnjih domaćinstava (23.4 naspram 11.8 procenata) i imaju značajnu prednost u nalaženju stabilnog zaposlenja. Prednost do koje dovodi ulaganje u obrazovanje još je izraženija. Iako mladih sa tercijarnim obrazovanjem i dalje ima više u tranziciji nego sa statusom završene tranzicije (videti tabelu 6.1) čak 44.7 procenata njih završilo je tranziciju – 36.7 procenata ima stabilno zaposlenje u poređenju sa 17.9 procenata mladih sa osnovnim obrazovanjem koji su završili tranziciju i među kojima 9.6 procenata ima stabilno zaposlenje.

S obzirom na to da većina mladih ljudi u Srbiji završava obrazovanje na (opštem) srednjem nivou, zanimljivo je videti gde završavaju mlađi sa tim nivoom obrazovanja: 35.8 procenata završilo je tranziciju na stabilno zaposlenje, 3.5 procenata na zadovoljavajuće privremeno zaposlenje i 3.7 procenata na zadovoljavajuće samozaposlenje. Kada se porede sa mlađima sa tercijarnim obrazovanjem može se primetiti da ovi potonji imaju veći udeo mlađih sa zadovoljavajućim privremenim zaposlenjem (4.9 naspram 3.5 procenata) i nezaposlenih mlađih (36.7 naspram 35.8 procenata). Izgleda da tranziciju najuspešnije završavaju mlađi sa diplomama stručnih škola (50.7 procenata mlađih sa srednjim stručnim obrazovanjem i 46.9 mlađih sa višim stručnim obrazovanjem). To ukazuje na poruku kreatorima sektorskih politika da bi se moglo isplatiti potencijalno veće usmeravanje mlađih da tim karijernim putevima.

Tabela 6.4 Mlađi koji su završili tranziciju po pod-kategorijama i odabranim karakteristikama (% broja zaposlenih mlađih)

Karakteristike		Obavilo tranziciju na stabilno zaposlenje	Obavilo tranziciju na zadovoljavajuće privremeno zaposlenje	Obavilo tranziciju na zadovoljavajuće samozaposlenje	Ukupno obavilo tranziciju
Pol	Muškarci	18.2	2.5	2.8	23.5
	Žene	13.7	1.4	1.2	16.4
Oblast stanovanja	Urbana	15.5	1.7	1.4	18.7
	Ruralna	16.8	2.3	3.0	22.1
Nivo prihoda domaćinstva	Dobrostojeće	16.0	2.8	4.5	23.4
	Delimično dobrostojeće	19.4	3.3	1.8	24.5
	Oko proseka	18.7	1.7	2.4	22.8
	Relativno siromašno	14.3	1.5	0.8	16.7
	Siromašno	8.7	2.0	1.2	11.8
	Niže od osnovnog (i bez imalo obrazovanja)	3.8	7.2	5.4	16.5
	Osnovno	9.6	1.6	6.7	17.9
	Stručno (srednje)	39.2	7.7	3.8	50.7
	Srednje	35.8	3.5	3.7	43.1
	Više stručno	35.4	7.2	4.3	46.9
Nivo završenog obrazovanja	Tercijarno (visoko)	36.7	4.9	3.1	44.7
	Ukupno	16.0	2.0	2.1	20.0

Napomena: Nivoi prihoda domaćinstava zasnovani su na individualnoj percepciji svakog mlađog ispitanika. Iz izračunavanja nivoa završenog obrazovanja izuzeti su sadašnji studenti.

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Podaci SWTS ankete takođe prikazuju raspodelu po profesijama mlađih koji su obavili tranziciju zu različite pod-kategorije (tabela 6.5). Ovde vidimo da su mlađi menadžeri prevashodno samozaposleni mlađi (58.2 procenata), što delimično objašnjava visok udeo nedovoljno obrazovanih u toj profesiji (66.9 procenata) i više ukazuje na problem sa klasifikacijom nego na realnu situaciju i postojanje neusaglašenosti kvalifikacija. Mnogi mlađi koji rade za sopstveni račun verovatno su završili obrazovanje na srednjem ili nižem nivou, što je dovoljno za rukovođenje malim preduzećima koja stvaraju prihode. Druga profesija koja privlači samozaposlene mlađe jeste kvalifikovani rad u poljoprivredi. Činjenica da tako mali broj mlađih rade kao kvalifikovani poljoprivrednici, koji mogu da se ubroje bilo u stabilno zaposlene ili zadovoljavajuće privremeno zaposlene, ukazuje na to da je sektor poljoprivrede i dalje privlačan samo veoma malom broju mlađih kao poželjna destinacija na tržištu rada.

Tabela 6.5 Mladi koji su završili tranziciju po pod-kategorijama i zanimanjima (%)

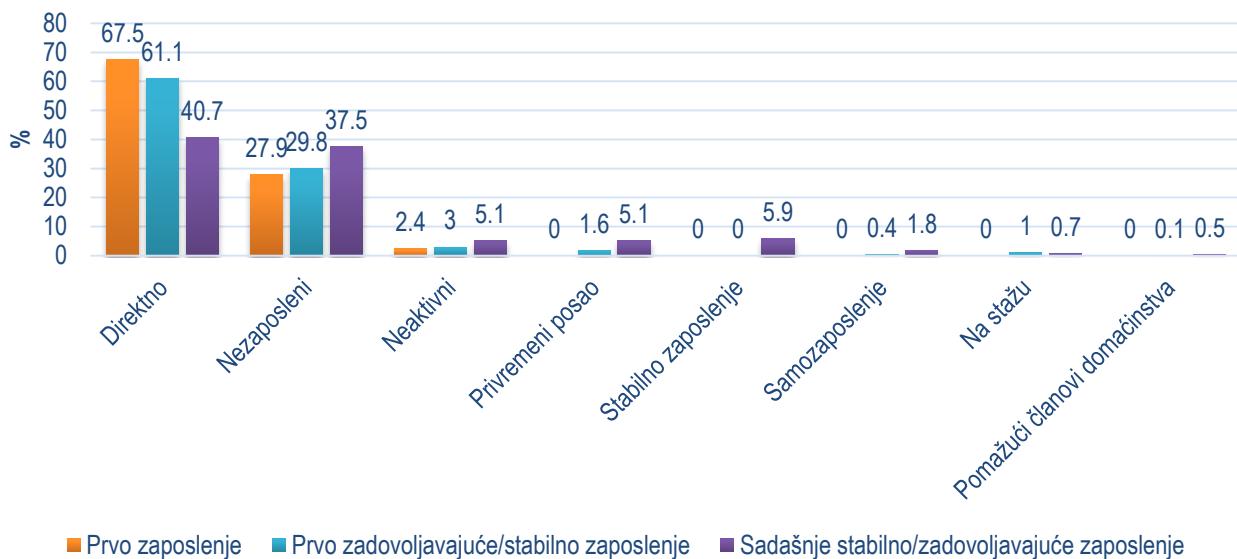
ISCO-08	Stabilno zaposlenje	Zdovoljavajuće privremeno zaposlenje	Zadovoljavajuće samozaposlenje	Zaposleni mlađi u tranziciji	Ukupno
Menadžeri	19.7	5.8	58.2	16.2	100
Profesionalci	49.9	13.5	6.4	30.3	100
Tehničari i pomoćni profesionalci	70.6	5.9	0.6	22.9	100
Službenici	60.6	5.4	0.0	34.0	100
Zaposleni u uslugama i prodaji	53.8	4.3	4.3	37.6	100
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	2.8	0.0	27.2	70.0	100
Zaposleni u proizvodnji i povezanoj trgovini	64.5	5.6	3.8	26.1	100
Operateri fabrika i maština i radnici na proizvodnim trakama	54.9	10.0	1.3	33.7	100
Osnovna zanimanja	41.3	7.4	2.1	49.3	100
Zanimanja u oružanim snagama	92.4	7.6	0.0	0.0	100
Ukupno	50.4	6.1	6.5	37.0	100

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

6.3 Putevi i dužina tranzicije

Jedna od najvećih dodatnih vrednosti SWTS ankete jeste mogućnost da se isprati istorijska putanja ekonomskih aktivnosti mlađih koji su završili tranziciju. Pomoću tog istorijskog puta moguće je identifikovati kategorije tržišta rada kojima su mlađi ljudi pripadali pre tranzicije na stabilno ili zadovoljavajuće zaposlenje, kao i pre svih prvog zaposlenja. Slika 6.2 pokazuje da je većina mlađih koji su završili tranziciju dosegla trenutno stabilno i/ili zadovoljavajuće zaposlenje pri svojem prvom iskustvu na tržištu rada - tj. direktno (40.7 procenata) ili posle perioda nezaposlenosti (37.5 procenata). Kada je u pitanju tranzicija na prvi stabilan/zadovoljavajući posao (što znači da su neka lica napustila taj posao i prešla na drugi posao ili u drugi status na tržištu rada), još veći broj mlađih prešao je direktno (61.1 procenat) dok je 29.8 procenata njih našlo posao posle perioda nezaposlenosti. Činjenica da ima veoma malo kretanja sa jednog posla na drugi na tržištu rada Srbije jasna je kada se pogleda slika 6.2, koja pokazuje da je veoma mali broj mlađih završio tranziciju od škole do stabilnog ili zadovoljavajućeg zaposlenja polazeći od sledećih statusa: iz neaktivnosti, sa drugog zaposlenja – bilo da se radi o samozaposlenju, privremenom ili stabilnom zaposlenju ili pomažućim članovima domaćinstava – ili sa stručne prakse.

Slika 6.2 Tokovi do stabilnog i/ili zadovoljavajućeg zaposlenja (kategorija mladih koji su završili tranziciju i do prvog zaposlenja)

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Tabela 6.6 prikazuje dužinu trajanja tranzicije od škole do posla. Dužina trajanja računa se od datuma diplomiranja do (i) prvog zaposlenja, (ii) prvog prelaznog zaposlenja i (iii) trenutnog prelaznog zaposlenja. Različite kategorije mogu a ne moraju da se preklapaju: mlada osoba može da ima samo jedno radno iskustvo, koje se smatra stabilnim i/ili zadovoljavajućim (tako se izjednačavaju pojmovi prvo zaposlenje, prvo prelazno zaposlenje i trenutno prelazno zaposlenje), ili je mogla da radi na nekoliko poslova i da započne i završi tranziciju pre nego što se konačno skrasi na sadašnjem stabilnom i/ili zadovoljavajućem poslu (što bi značilo nejednakost između pojmovev prvo zaposlenje, prvo prelazno zaposlenje i trenutno prelazno zaposlenje). U državama kao što je Srbija, sa visokim stopama nezaposlenosti, ne očekuju se učestali prelasci sa jednog posla na drugi, pa prosečna dužina trajanja tranzicije ne bi trebalo mnogo da varira od jedne pod-kategorije do druge (imajući u vidu sliku 6.2 gde je 40.7 procenata mladih obavilo tranziciju i došlo do sadašnjeg zaposlenja kao svog prvog radnog iskustva).

Tabela 6.6 Prosečna dužina trajanja tranzicije od diplomiranja u školi do tržišta rada prema polu (meseci)

	Ukupno	Muškarci	Žene
Do prvog zaposlenja (bilo koji posao, uključujući direktnu tranziciju)	24.3	23.8	25.2
Do prvog prelaznog zaposlenja (uključujući direktnu tranziciju)	23.4	22.4	24.7
Do prvog prelaznog zaposlenja (izuzev direktnе tranzicije)	28.8	27.7	30.4
Do sadašnjeg prelaznog zaposlenja (uključujući direktnu tranziciju)	34.1	34.1	34.1
Do sadašnjeg prelaznog zaposlenja (izuzev direktnе tranzicije)	39.2	39.3	39.1

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

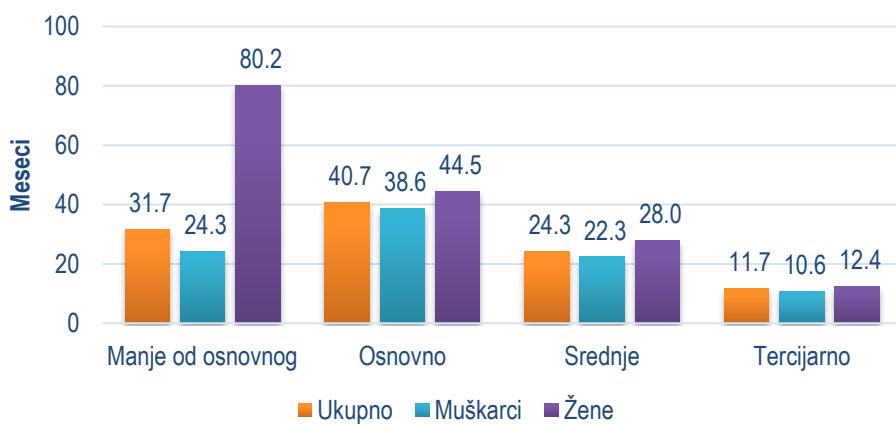
Rezultati pokazuju da je mladoj osobi potrebno u proseku 23.4 meseca, ili gotovo dve godine, od diplomiranja do sticanja prvog zaposlenja koje se smatra stabilnim ili zadovoljavajućim. Ako se izuzme broj mladih koji su direktno dospeli na prvo prelazno zaposlenje (kao prvo radno iskustvo posle diplomiranja), dolazi se do prosečne dužine trajanja

tranzicije od više od dve godine (28.8 meseci). U oba slučaja, mladim ženama potrebno je više vremena nego mladim muškarcima da obave tranziciju od škole do posla.

Određeni broj mlađih nastavlja svoj put kroz tržište rada čak i kada dobije prvi prelazni posao – možda zato što bivaju otpušteni ili napuste posao da bi formirali porodicu ili iz drugih razloga¹⁶. Bez obzira na specifične razloge ima smisla u tome da prosečna dužina tranzicije do sadašnjeg prelaznog posla traje duže od tranzicije do prvog prelaznog posla. U Srbiji mlađoj osobi je prosečno potreban 34.1 mesec (gotovo 3 godine) da završi tranziciju od škole do sadašnjeg prelaznog posla (ta dužina je ista kod oba pola). Izuzimajući one koji su direktno dospeli na sadašnji prelazni posao dolazimo do dužeg prosečnog trajanja tranzicije od 39.2 meseca. Koje god merenje da je primenjeno jasno je da tržište rada u Srbiji ima značajan problem kako da delotvorno primi nadolazeće mlađe diplomce. Ekonomski i socijalni troškovi finansiranja tako velikog broja mlađih koji prolaze kroz period tranzicije očigledno ugrožava potencijal za privredni rast države.

Konačno, slika 6.3 prikazuje prednost koju obrazovanje donosi u tranziciji mlađih u Srbiji od škole do posla. Dužina tranzicije do prvog stabilnog/zadovoljavajućeg zaposlenja upola je manja za mlađe diplomce koji imaju tercijarni nivo obrazovanja u odnosu na mlađe sa diplomom srednje škole (11.7 naspram 24.3 meseca). Uprkos većoj zastupljenosti mlađih žena od mlađih muškaraca među mlađima sa fakultetskim diplomama njima je i dalje potrebno više vremena da završe tranziciju od škole do posla u odnosu na mlađe muškarce (12.4 naspram 10.6 meseci), što bi moglo da označava rodnu diskriminaciju na tržištu rada.

Slika 6.3 Prosečna dužina trajanja tranzicije od diplomiranja u školi do prvog stabilnog i/ili zadovoljavajućeg zaposlenja prema nivoima završenog obrazovanja i prema polu (meseci)

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Mlađima koji imaju osnovno obrazovanje potrebno je čak 40.7 meseci da bi završili tranziciju. Veoma duga tranzicija mlađih sa niskim nivoima obrazovanja mogla bi delimično da se objasni time što oni u mnogo mlađim godinama napuštaju školu, ali bi tek trebalo odgovoriti na pitanje šta ti mlađi ljudi rade u tom prelaznom periodu. Uzimajući u obzir mnogo duže periode tranzicije mlađih žena čije je obrazovanje niže od osnovnog, one verovatno provode veći deo prelaznog perioda brinući o domaćinstvu, zavisne od prihoda kojeg stvaraju drugi članovi domaćinstva ili uz podršku države. Dalje istraživanje trebalo bi da uzme u obzir

¹⁶ Work4Youth tim će uskoro predstaviti analizu razloga zbog kojih mlađi ljudi napuštaju posao koji se smatra zadovoljavajućim i stabilnim. Zainteresovani bi trebalo da pogledaju internet-stranicu:

karakteristike mlađih u ovoj kategoriji, s obzirom na to da bi oni mogli da predstavljaju grupu najranjivijih mlađih ljudi u zemlji, kojima je zato i najpotrebnija pomoć.

7. Relevantni okvir sektorskih politika i uticaj na politiku zapošljavanja mlađih

7.1 Okvir sektorskih politika

Značajan napredak napravljen je u redefinisanju institucionalnog okvira za izradu i primenu nacionalne politike zapošljavanja u Srbiji. Ona je sada deo šire ekonomske politike i usmerena je na stvaranje novih poslova i promociju zapošljavanja. Pravni okvir za aktivnu politiku zapošljavanja i izgradnju institucionalnih kapaciteta za njenu primenu inciran je 2009. godine, kada su usvojena dva reformska zakona:

- **Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti** (Službeni glasnik RS, br. 36/09, 88/10), obezbeđuje fleksibilni pravni okvir za primenu aktivnih politika tržišta rada i ostvarivanje veće uravnoteženosti između aktivnih i pasivnih mera i predviđa veću decentralizaciju i sufinsansiranje aktivnih mera tržišta rada sa lokalnim samoupravama. On takođe definiše odnos između Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i postavlja parametre za saradnju sa privatnim agencijama za zapošljavanje. Nacionalni akcioni plan za zapošljavanje (NEAP) – koji se usvaja na godišnjem nivou od 2009.g. – predstavlja osnovni instrument kroz kojeg se primenjuje politika zapošljavanja;
- **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom** (Službeni glasnik RS, br. 36/09) predstavlja prvi korak ka stvaranju odgovarajućih uslova za zapošljavanje, aktivaciju i integraciju osoba sa invaliditetom. On uređuje usluge zapošljavanja i profesionalne rehabilitacije u saglasnosti sa međunarodnim i nacionalnim standardima i tokovima tržišta rada.

Izmene Zakona o radu (Službeni glasnik RS, br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014) usvojene su pre dve godine, dok su dodatne izmene bile planirane za 2016. godinu, što bi sveukupno trebalo pozitivno da utiče na zapošljavanje kroz stvaranje fleksibilnijeg tržišta rada. Izmene su usvojene sa ciljem da se obezbedi pravna i finansijska sigurnost zaposlenih žena koje rade na određeno vreme, posebno tokom trudnoće, porodiljskog i odsustva zbog nege deteta. Najvažnije izmene tiču se radnog vremena, odmora, zarada, otkaza ugovora o radu, otpremnina i kolektivnih ugovora (Vlada Republike Srbije, 2014).

2011. godine usvojena je dalekovida **Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020** (Službeni glasnik RS, br. 37/11). Prateći okvire Strategije Evropa 2020 i stratešku obavezu Srbije da dalje ubrza svoj ekonomski napredak, cilj politike zapošljavanja je da do kraja 2020. godine ostvari delotvoran i održiv rast zapošljavanja i da se u potpunosti uskladu sa politikom zapošljavanja i institucijama tržišta rada pravnih tekovina EU. Jedan od prioriteta ove strategije je veća usklađenost tržišta rada Srbije sa tržištem rada EU.

Brojni specifični ciljevi koji doprinose rastu zapošljavanja u Srbiji definisani su u nameri da se ostvari gorepomenuti cilj, kroz primenu različitih programa, mera i aktivnosti. Specifični ciljevi opisani dole nisu poređani po značaju.

1. Stimulisanje zapošljavanja u manje razvijenim regionima i izrada regionalnih i lokalnih politika zapošljavanja;

2. Unapređenje kvaliteta ljudskog kapitala:

- Razvoj karijernog vođenja i savetovanja;
- Unapređenje znanja i veština nezaposlenih putem uspostavljanja sistema obuka na kratak rok;
- Obezbeđivanje priznanja kompetencija ostvarenih kroz neformalno učenje;

3. Razvoj institucionalnih kapaciteta i rast aktivnih politika tržišta rada;

4. Smanjenje dualnosti tržišta rada:

- Rast formalne zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti;
- Uvođenje fleksigurnosti kako bi se uravnotežila prava i obaveze zaposlenih i poslodavaca;
- Promovisanje jednakih mogućnosti za zapošljavanje za sve.

Izazov zapošljavanja mlađih često je istican tokom izrade Strategije. Strategija obuhvata šest empirijskih ciljeva za zapošljavanje mlađih. Do 2020.g. inicijative Vlade trebalo bi da povećaju aktivnost i stopu zapošljavanja mlađih (na 30.7 odnosno na 23.3 procenata), smanje stopu nezaposlenosti mlađih (na 24 procenata), poprave odnosa nivoa nezaposlenosti mlađih i opšte nezaposlenosti (sa 2.1 na 1) i povećaju udeo tinejdžera i mlađih ljudi upisanih u obrazovni sistem (na 90 odnosno na 40 procenata).¹⁷ Ti ciljevi uspostavljeni su a osnovu optimističkog modela privrednog rasta, koji nažalost još nije ostvaren. Kvadrat 2 prikazuje podršku MOR naporima Vlade Srbije da unapredi perspektive mlađih.

Kvadrat 2. Tehnička saradnja za promovisanje zapošljavanja mlađih u Srbiji

Napori Vlade Republike Srbije da unapredi položaj mlađih na tržištu rada podržani su kroz dva projekta tehničke saradnje u periodu od 2007. do 2012.g. Prvi, Partnerstvo za zapošljavanje mlađih u Srbiji (2007-2010.g.) finansirala je Vlada Republike Italije a sprovedla ga je MOR, uspostavio je osnove za promovisanje zapošljavanja mlađih. Te osnove unapređene su drugim projektom pod nazivom Podrška nacionalnim naporima za promociju zapošljavanja mlađih i upravljanje migracijama (2009-2012.g.), zajedničkim projektom agencija Ujedinjenih nacija, kojeg je finansirao Fond za dostizanje Milenijumskih ciljeva razvoja Vlade Kraljevine Španije.

Jedan od ključnih instrumenata u suočavanju sa krizom zapošljavanja mlađih u Srbiji bilo je uspostavljanje Fonda za zapošljavanje mlađih od strane institucija tržišta rada Srbije, kojeg su sufinsirala ova dva projekta tehničke saradnje. Sveobuhvatni paketi usluga usmerenih kako na ponudu tako i na tražnju za radnom snagom obezbeđeni su za nezaposlene pomoći Fonda. Gotovo 3,300 mlađih korisnika bez veština obuhvaćeno je merama koje su pripremili ovi projekti i koje je finansirao Fond (u vrednosti od približno 2.8 miliona \$). Velika većina korisnika primljena je u programe obuke kroz posao, koji su posebno pripremljeni za nisko-kvalifikovane nezaposlene mlađe lude

Izvor: projektni izveštaji MOR.

¹⁷ Ciljevi koji su ovde navedeni odnose se na mlade starosti od 15 do 24 godine i ne bi ih trebalo mešati sa podacima koji se nalaze u prethodnim poglavljima SWTS ankete.

Unutar Ministarstva za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja za pitanja u vezi sa zapošljavanjem nadležan je Sektor za zapošljavanje, čije se aktivnosti odnose na nadgledanje trendova na tržištu rada, podatke o zaposlenosti, promociju zapošljavanja, izradu i koordinaciju strategija, aktivnih i pasivnih politika tržišta rada, zapošljavanje ranjivih grupa, izradu koncepta socijalnog preduzetništva, prava na osiguranje za slučaj nezaposlenosti I druga prava nezaposlenih, mere obrazovanja odraslih, pitanja radnih migracija i odnose sa stranim ministarstvima i međunarodnim radnim telima Vlada Srbije izdvaja sredstva za usluge zapošljavanja i aktivne programe tržišta rada koje primenjuje NSZ.

Kao što je navedeno u NEAP 2015, 2.8 milijardi RSD predviđeno je za pružanje usluga u zapošljavanju i sprovođenje aktivnih mera tržišta rada od strane NSZ, korisnicima iz redova registrovanih nezaposlenih (videti takođe kvadrat 3), uključujući:

- *Usluge u pronalaženju posla* – u koje spadaju uklapanje ponude i tražnje na tržištu rada, savetovanje i smernice tražiocima posla koji se prijave NSZ, obuke za aktivno traženje posla, klubovi posla, individualni planovi zapošljavanja za nezaposlene, sajmovi zapošljavanja, itd;
- *Karijerno vođenje i savetovanje* – sa namerom da se olakša donošenje odluka o razvoju karijere i unaprede kompetencije za aktivno traženje posla;
- *Subvencije za zapošljavanje* – za zapošljavanje teško zapošljivih tražilaca posla od strane privatnih poslodavaca. Subvencije se isplaćuju odjednom za zaposlenje lica registrovanih u NSZ. 2015.g. visina subvencije zavisila je od nivoa razvijenosti opština, uz dodatna sredstva za zapošljavanje osoba sa invaliditetom (OSI). Iznos subvencije kretao se od 300,000 RSD po korisniku u najnerazvijenijim opštinama do 150,000 RSD po korisniku u najrazvijenijim opšinama;
- *Podrška samozapošljavanju*– sastoji se od finansijske podrške i profesionalne pomoći nezaposlenim tražiocima posla koji žele da započnu sopstveni biznis. 2015.g. subvencija je iznosila 160,000 RSD (200,000 RSD ako se radi o OSI) po korisniku;
- *Dalje obrazovanje i obuka* – organizovani su za tražioce posla i otpuštene radnike kako bi ih se opskrbilo novim veštinama za zapošljavanje ili samozapošljavanje. Tu spada i stažiranje;
- *Podsticaji za korisnike naknade za nezaposlenost* – napravljeni su tako da dozvoljavaju tražiocima posla da zadrže 30 procenata naknade ako pronađu posao sa punim radnim vremenom;
- *Javni radovi* – osmišljeni tako da zaposle dugoročno nezaposlene i lica kojima je neophodna socijalna pomoć, na projektima pružanja javnih i socijalnih usluga, kako bi se unapredila njihova zapošljivost. Sredstva namenjena organizaciji javnih radova koriste se za isplatu zarada nezaposlenim učesnicima, za nadoknadu putnih troškova i troškove sprovođenja javnih radova;
- *Podrška zapošljavanju osoba sa invaliditetom* – sastoji se od raznih programa napravljenih tako da obezbeđuju neophodnu pomoć u profesionalnoj rehabilitaciji kroz podršku u nalaženju posla i programe obuka, subvencionisano zapošljavanje, bespovratna sredstva za samozapošljavanje i nadoknadu troškova za prilagođavanje radnih mesta;

- *Ko-finansiranje mera sa lokalnim samoupravama;*
- *Integracija korisnika socijalne finansijske pomoći u tržište rada* – osmišljena kao mera aktivacije i sastoji se iz delimične subvencije mesečnih zarada (u vrednosti od 10,000 RSD) koja se isplaćuje poslodavcu za zapošljavanje korisnika socijalne finansijske pomoći.

Kvadrat 3. Mere NSZ koje se odnose na nezaposlene mlade

U period od 2009. do 2011.g. NSZ je sprovela program "Prva šansa" – masovni program stručnih praksi. Namena ovog programa je bila obezbeđivanje stručne obuke i zapošljavanje mlađih diplomaca mlađih od 30 godina bez radnog iskustva. Poslodavci u privatnom sektoru koji su angažovali praktikante imali su pravo na refundaciju zarada i troškova doprinosa za obavezno socijalno osiguranje. Program je bio menjan tokom godina i kroz njega je prošlo oko 45,000 mlađih korisnika. Evaluacija programa pokazala je da je tri meseca posle njegovog završetka 81 odsto korisnika bilo zapošljeno, a 99.5 odsto njih bilo je veoma zadovoljno rezultatima svog učešća u programu, jer su stekli praktična znanja i veštine. Ipak, sprovodenja programa je bilo skupo (preko 6.5 milijardi RSD od 2009. do 2011.g.), pa je procenjeno da je program preskup i nije obnovljen posle završetka početne faze primene.

Od 2011.g. program Stručne prakse sadrži je obuku nezaposlenih lica sa ciljem da im se omogući sticanje prvog radnog iskustva. NSZ plaća određeni mesečni iznos sredstava korisnicima, i pored toga plaća doprinose za bezbednost i zdravlje na radu umesto poslodavaca, kao i polaganje stručnih ispita od strane korisnika programa. Ovaj program nije namenjen isključivo mlađim ljudima, ali je otvoren za sva lica koja nemaju radnog iskustva u struci za koju su se školovala. Ipak, 80 procenata učesnika je mlađe od 30 godina.

Od 2013.g. NEAP je obezedio paket usluga za mlađe. Paket sadrži odredbu po kojoj bi u roku od tri meseca registrovane nezaposlenosti korisnici trebalo da prođu procenu zapošljivosti i da se za svakog od njih izradi plan zapošljavanja, uključujući identifikaciju programa koji bi najviše odgovarali promociji zapošljivosti mlađih lica i sprečavanju opadanja nivoa veština. Svakom mlađom klijentu trebalo bi da bude ponuđeno zaposlenje ili učešće u aktivnim merama tržišta rada.

Izvor: NSZ, Prikaz mlađih na tržištu rada, 2013.g.

Kreatori sektorskih politika prepoznaju ozbiljnost problema sa kojima se suočavaju mlađi koji ulaze na tržište rada i izdvajaju značajna sredstva namenjena podršci zapošljavanju mlađih, ali su sredstva namenjena aktivnim merama tržišta rada drastično umanjena od 2012.g. Do 2012.g. godišnji budžet za zapošljavanje bio je relativno stabilan na nivou od nešto više od 0.1 procenat BDP-a. Ipak, zbog fiskalnih ograničenja poslednjih godina, izdvajanja kako za pasivne tako i za aktivne mere zapošljavanja dramatično su smanjena. Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020 predviđa minimalno izdvajanje od 0.2 procenata BDP-a kao neophodno za delotvorno suočavanje sa krizom nezaposlenosti u Srbiji.

Nekoliko problema optereće politiku zapošljavanja mlađih. Prvo, na snazi su oštra budžetska ograničenja, kao što je pomenuto, i postoji velika razlika između iznosa sredstava za pasivne i za aktivne mere tržišta rada u korist pasivnih mera. Drugo, nedovoljni ljudski resursi i pitanja koordinacije između regionalnih i lokalnih institucija znače da nema adekvatnih kapaciteta da se razviju rešenja po meri korisnika kako bi se odgovorilo na lokalne potrebe za zapošljavanjem. Na širem nivou izrade sektorskih politika, ustanovljeno je da postoji nekoliko ključnih problema koji ugrožavaju delotvorne odgovore na izazov zapošljavanja mlađih: fragmentiranost primenjenih mera, sa vrlo malo sinergije među raznim vladinim agencijama i organima, malo pažnje se obraća potrebama mlađih ljudi koji se suočavaju sa brojnim barijerama za ulazak na tržište rada, uzani obuhvat intervencija u oblasti zapošljavanja mlađih, koje se često fokusiraju ili na mere podsticaja tražnje za radnom snagom ili na mere ponude radne snage; nedostatak koordinacije među institucijama kojima je povereno obezbeđivanje usluga socijalne inkvizicije; i ograničeni nadzor i evaluacija, koji ne dozvoljavaju primenu politika zasnovanih na dokazima niti ciljano pružanje javnih usluga onima kojima su one najpotrebnije.

7.2 Preporuke za sektorsku politiku

Za promenu složene situacije u kojoj se nalaze mлади на тржишту rada u Srbiji potrebna je integrisana međusektorska saradnja. Najvažnije je to da mere i na strani tražnje i na strani ponude na tržištu rada budu preduzete istovremeno baveći se kvalitetom zapošljavanja mладих. Moraju se preduzeti koraci kako bi se obezbedilo da obrazovni sistem i sistem obuka odgovaraju na potrebe tržišta rada.

Zato bi trebalo uložiti veće iznose sredstava u aktivne mere koje bi olakšale ulazak na tržište rada, obezbedile početno radno iskustvo, sprečile opadanje nivoa veština i premostile postojeći jaz u veštinama, sa naglaskom na najranjivije grupe mладих. U isto vreme potrebno je da NSZ uloži mnogo više napora da delotvorno cilja i profiliše najranjivije grupe mладих kako bi sprečila problem vezane za supstituciju na tržištu rada i obezbedila odgovarajuću kombinaciju mera koja bi zadovoljila potrebe mладих. Intervencije koje bi se sastojale iz više delova i kombinovale remedijalno obrazovanje i obuku sa programima za sticanje radnog iskustva i podrške u traženju posla, kao i podsticaje poslodavcima da unajmljuju mlade radnike, pokazale su se isplativijim od mera koje su imale samo po jednu komponentu.

Specifične preporuke koje su dole navedene uglavnom su usmerene na mere koje bi mogle da se odnose na posebne probleme na koje je ukazalo ovo istraživanje:

Pošto su ustanovljene neusaglašenosti veština, nezaposleni mлади imaju nerealna očekivanja od svojih perspektiva na tržištu rada, raspoložive informacije sa tržišta rada trebalo bi iskoristiti i obezbediti redovno prikupljanje podataka o traženim veštinama na tržištu rada. Njih bi trebalo upotrebiti prilikom izrade programa obuke koji bi pomogli da se premosti jaz u veštinama (uključujući pripremu veština ključnih za zapošljivost) sa kojima se mnogi mлади suočavaju kada ulaze na tržište rada. Takođe je ključno da se proširi obezbeđivanje karijernog vodenja na sve studente i unapredi pristup savtnika informacijama o tržištu rada.

U odnosu na prosek EU-28 ideo dugoročno nezaposlenih među mладима u Srbiji je visok na nivou od 50.9 procenata prema rezultatima SWTS ankete.¹⁸ Što su mлади duže nezaposleni to je veća verovatnoća opadanja njihovog nivoa veština i gubitka motivacije. Situacija je dodatno pogoršana onda kada poslodavci imaju sklonost da zapošljavaju mlade koji su nedavno diplomirali umesto mладих koji su duže vreme nezaposleni. Tako nastaju troškovi u smislu gubitka ljudskog kapitala i dodatnog opterećenja socijalnih fondova.

Pošto podaci ukazuju na otežan položaj mладих žena u poređenju sa njihovim vršnjacima trebalo bi posegnuti za mera koje ciljaju na to da uvećaju učešće žena na tržištu rada (kao što su nadoknada za negu deteta, naknada za obuku i prevoz), ali i sprečavaju diskriminaciju pri zapošljavanju i među profesijama.

Neformalnom zapošljavanju mладих trebalo bi se suprotstaviti obrazovanjem mладих o njihovim pravima na radu i davanjem podsticaja poslodavcima da formalizuju zapošljavanje svojih mладих zaposlenih. Ipak, važno je da mere koje su usmerene na smanjenje neformalne zaposlenosti budu primenjene u skladu sa potrebama poslodavaca i bez nepotrebnih administrativnih opterećenja.

Iako je sistem stručnog obrazovanja i obuke (VET) u Srbiji zastareo i veoma mu je potrebna bolja povezanost sa industrijom, diplomirani učenici srednjih stručnih škola dobro se kotiraju na tržištu rada. To znači da poslodavci traže te profile i da bi mlade trebalo ohrabriti putem

---

¹⁸ Prosek EU-28 iznosio je 34.1 procenat 2013.g. (MOR, 2015) za starosnu grupu od 15 do 24 godina

karijernog vođenja da se opredеле за тај вид образovanja. То ће бити још важније када систем VET буде пролазио кроз неопходне реформе.

S обзиром на то да су млади са најниžim нивоима образovanja у дaleко најранјивijem положају на тржишту рада, потребан је dodатни напор да им се обезбеди функционално образовање и компетенције које захтева тржиште рада. Имајући у виду чинjenicu да је slab образовни успех врло уско повезан са приходим домаћinstva, биће neophodno na primer pripremiti program socijalnih i mera za zapošljavanje, ponuditi finansijsku подршку i помоћ за обезбеђивање stanovanja tokom trajanja programa obuke.

Zaposljavanje tokom studija је retkost међу младима у Србији, али би то ipak mogao да буде delotvoran начин да се стекне радно iskustvo i povećaju шансе на тржишту рада posle završetka školovanja. S обзиром на то да је недостатак radnog iskustva jedna od najčešće navedenih prepreka за запошljавање младих neophodno je studente približiti radnim mestima, ne само kroz rad na skraćeno radno vreme, nego i kroz stažiranje i uvođenje pravog radnog iskustva u zvaničan образовни програм.

Većina samozaposlenih младих у Србији остaje у самозапошљавању зato што не могу да прonađu zaposlenje за плату, а не зato што су tako izabrali. То значи да би требало улоžiti напор да се промовише предузетништво и подрže млади при припреми i sprovodenju svojih poslovnih идеја već od ranih dana. Улаžу се напори да се предузетништво уведе у програме средnjih школа. Ipak, предузетништво би moralo да буде промовисано današnjim generacijama младих i drugim kanalima.

Bibliografija

- Elder, S. 2009. *ILO school-to-work transition survey: A methodological guide* (Geneva).
- . 2015. *What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?*, Work4Youth Technical Brief No. 1 (Geneva, ILO).
- ; Barcucci, V.; Gurbuzer, Y.; Perardel, Y.; Principi, M. 2015. *Labour market transitions of young women and men in Eastern Europe and Central Asia*, Work4Youth Publication Series No. 28 (Geneva, ILO).
- ; Kring, S. 2016. *Young and female – a double strike? Gender analysis of school-to-work transition surveys in 32 developing countries*, Work4Youth Publication Series No. 32 (Geneva, ILO).
- Government of the Republic of Serbia. 2014. “The status of social inclusion and poverty trends in the period 2011–2014 and future priorities”, Second National Report on Social Inclusion and Poverty Reduction in the Republic of Serbia (Belgrade).
- International Labour Organization (ILO). 2015. *Global Employment Trends for Youth 2015: Scaling up investments in decent jobs for youth* (Geneva).
- Lukic, V. et al. 2013. “Dynamic historical analysis of longer term migratory, labour market and human capital processes in Serbia”, country report developed within the project SEEMIG Managing Migration and Its Effects – Transnational Actions Towards Evidence Based Strategies (Belgrade, Institute of Social Sciences).
- Matsumoto, M.; Elder, S. 2010. *Characterizing the school-to-work transitions of young men and women: Evidence from the ILO school-to-work transition surveys*, Employment Working Paper No. 51 (Geneva, ILO).
- National Bank of Serbia. 2015. *Macroeconomic developments in Serbia* (Belgrade).
- World Bank. 2011. *Country Partnership Strategy (CPS) for Serbia*, Report No. 41310-YF (Washington, DC).
- . 2015. *Serbia – Systematic country diagnostic* (Washington, DC).
- World Economic Forum (WEF). 2014. *Global Competitiveness Report 2013–2014* (Geneva).

Aneks I. Dodatne tabele

Tabela A.1 Zapošljavanje mladih prema 1-cifrenim sektorima

ISIC Revizija 4	Ukupno		Muškaraca		Žena	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	58 098	14.6	45 614	18.6	12 485	8.1
Rudarstvo	4 665	1.2	4 290	1.7	375	0.2
Proizvodnja	72 441	18.2	51 340	20.9	21 101	13.8
Električna energija, gas, para	2 206	0.6	2 029	0.8	178	0.1
Vodosnabdevanje	2 311	0.6	2 311	0.9	0	0.0
Građevinarstvo	13 090	3.3	12 033	4.9	1 057	0.7
Veleprodaja i maloprodaja	79 503	19.9	41 183	16.8	38 320	25.0
Saobraćaj	15 695	3.9	9 860	4.0	5 835	3.8
Hotelijerstvo	26 760	6.7	13 373	5.4	13 387	8.7
Informatika i komunikacije	15 686	3.9	10 335	4.2	5 351	3.5
Finansijske aktivnosti	10 498	2.6	5 777	2.4	4 721	3.1
Profesionalne naučne aktivnosti	6 957	1.7	3 269	1.3	3 688	2.4
Administrativne i aktivnosti podrške	10 416	2.6	7 248	3.0	3 168	2.1
Javna uprava	17 164	4.3	12 559	5.1	4 605	3.0
Obrazovanje	12 029	3.0	2 429	1.0	9 601	6.3
Zdravstvo	13 971	3.5	3 470	1.4	10 501	6.8
Umetnost i zabava	19 436	4.9	11 357	4.6	8 079	5.3
Druge usluge	16 241	4.1	6 471	2.6	9 770	6.4
Privatna domaćinstva	1 229	0.3	427	0.2	803	0.5
Van-teritorijalne aktivnosti	322	0.1	0	0.0	322	0.2
Ukupno	398 719	100.0	245 373	100.0	153 345	100.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Tabela A.2 Zapošljavanje mladih po zanimanjima

ISCO-08	Ukupno		Muškarci		Žene	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Menadžeri	6 431	1.6	6 088	2.5	343	0.2
Profesionalci	45 228	11.3	19 042	7.8	26 186	17.1
Tehničari i pomoći profesionalci	44 196	11.1	21 013	8.6	23 183	15.1
Službenici	35 677	8.9	20 324	8.3	15 353	10.0
Zaposleni u uslugama i prodaji	95 725	24.0	42 365	17.3	53 360	34.8
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	42 046	10.5	33 741	13.8	8 304	5.4
Zaposleni u proizvodnji i povezanoj trgovini	54 236	13.6	45 914	18.7	8 321	5.4
Operatori fabrika i mašina i radnici na proizvodnim trakama	29 603	7.4	25 461	10.4	4 142	2.7
Osnovna zanimanja	42 310	10.6	28 730	11.7	13 580	8.9
Zanimanja u oružanim snagama	3 267	0.8	2 694	1.1	573	0.4
Ukupno	398 719	100.0	245 373	100.0	153 345	100.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Tabela A.3 Samozaposleni mladi prema izvoru finansiranja za započinjanje sopstvenog biznisa

Izvor finansiranja	Ukupno		Muškaraca		Žena	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Sredstva nisu neophodna	7 199	23.3	5 037	21.1	2 161	30.6
Sopstvena ušteđevina	5 616	18.2	5 075	21.3	541	7.7
Novac od porodice ili prijatelja	15 895	51.4	11 544	48.4	4 351	61.7
Zajam od banke	384	1.2	384	1.6	0	0.0
Zajam od državne institucije	1 395	4.5	1 395	5.8	0	0.0
Druge	412	1.3	412	1.7	0	0.0
Ukupno	30 900	100.0	23 846	100.0	7 054	100.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Tabela A.4 Nezaposleni mladi prema željenim zanimanjima

ISCO-08	Ukupno		Muškarci		Žene	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Menadžeri	938	0.3	938	0.6	0	0.0
Profesionalci	65 527	23.6	27 020	18.6	38 507	29.1
Tehničari i pomoćni profesionalci	46 593	16.8	21 636	14.9	24 958	18.8
Službenici	17 439	6.3	6 611	4.5	10 828	8.2
Zaposleni u uslugama i prodaji	58 635	21.1	17 554	12.1	41 082	31.0
Kvalifikovani radnici u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	2 533	0.9	1 604	1.1	930	0.7
Zaposleni u proizvodnji i povezanoj trgovini	33 542	12.1	29 780	20.5	3 763	2.8
Operateri fabrika i mašina i radnici na proizvodnim trakama	13 288	4.8	12 704	8.7	585	0.4
Osnovna zanimanja	37 553	13.5	25 724	17.7	11 828	8.9
Zanimanja u oružanim snagama	1 910	0.7	1 910	1.3	0	0.0
Ukupno	277 959	100.0	145 479	100.0	132 481	100.0

Izvor: Republički zavod za statistiku, SWTS 2015.

Aneks II. Definicije pojmove na tržištu rada

1. Sledеći pojmovi definisani su u skladu sa standardima Međunarodne konferencije statističara rada:
  - a. **Zaposleni** obuhvata sva lica radnog uzrasta koja su tokom referentne nedelje:
    - radila za zaradu ili profit (u novcu ili u nature) najmanje tokom jednog sata;
    - bila privremeno odsutna sa posla (zbog bolesti, odmora, obrazovanja, pauze u radu preduzeća, na primer), ali sui mala formalnu vezu sa svojim poslom;
    - obavljala nekakav rad bez plate za dobrobit porodice.
  - b. **Nezaposleni** (prema strogoj definiciji) obuhvata sva lica starosti od 15 godina ili više koja ispunjavaju sledeća tri uslova tokom referentne nedelje:
    - nisu radila (prema gorepomenutoj definiciji);
    - aktivno su tražila posao ili preduzela konkretne mere za započinjanje sopstvenog biznisa;
    - bila su spremna da počnu da rade u periodu od dve nedelje posle referentne nedelje.
  - c. Lica koja ne spadaju ni pod kategoriju zaposlenih ni nezaposlenih vode se kao **lica vam radne snage (poznata i kao neaktivna lica)**.
2. Međunarodna klasifikacija statusa u zapošljavanju (ICSE) svrstava zaposleno stanovništvo na osnovu eksplicitnog ili implicitnog ugovora o zaposlenju u sledeće kategorije:
  - a. **Zaposleni** (poznati I kao radnici za platu) su svi radnici koji rade na poslovima koji se definišu kao "plaćeno zaposlenje/rad za platu", pri čemu imaju eksplicitni (pisani ili usmeni) ili implicitni ugovor o zaposlenju koji im omogućava osnovnu zaradu koja ne zavisi direktno od prihoda jedinice u kojoj rade.
  - b. **Poslodavci** su zaposlena lica koja, radeći za sopstveni račun ili sa jednim ili više partnera, rade na poslovima koji su definisani kao "poslovi samozapošljavanja" (tj. na poslovima na kojima zarada direktno zavisi od profita stvorenog proizvodnjom dobara I usluga) I, u toj ulozi angažuju na trajnoj osnovi jedno ili više lica da rade za njih u svojstvu zaposlenih.
  - c. **Radnici za sopstveni račun/inokosno zaposleni** su lica koja, radeći za sopstveni račun ili sa jednim ili više partnera, rade na poslovima koji su definisani kao "poslovi samozapošljavanja" I koji nisu angažovali na trajnoj osnovi nijedno lice da radi za njih.
  - d. **Pomažući članovi domaćinstva** su lica koja rade na "poslovima samozapošljavanja" kao radnici za sopstveni račun u tržišno-orientisanom preduzeću kojim upravlja lice koje živi u istom domaćinstvu.
3. Zaposleni su takođe podeljeni po glavnim **zanimanjima** u skladu sa Međunarodnom standardnom klasifikacijom zanimanja (ISCO-08).
4. **Domaćinstvo** je porodica ili druga zajednica lica koja žive zajedno I zajednički troše svoj prihod kako bi zadovoljili svoje osnovne životne potrebe. Koncept domaćinstva obuhvata članove koji se nalaze u mestu stanovanja domaćinstva, kao I pojedince koji su privremeno odsutni I žive drugde, uključujući inostranstvo, zbog posla, obrazovanja ili iz drugih razloga, dokle god njihov boravak u inostranstvu nije duži od godinu dana. Lice koje živi samo takođe se ubraja u domaćinstva ("samačko domaćinstvo") ako on ili ona ne pripadaju nekoj drugoj jedinici. Samačko domaćinstvo može da se nalazi u samostalnom ili zajedničkom životnom prostoru I može sse smatrati nezavisnom jedinicom dokle god ono svoj prihod ne deli sa drugim stanarima.

Kolektivna domaćinstva, kao što su zatrвори I institucije, I njihovi članovi uglavnom nisu uključeni u ankete.

5. **Period izveštavanja**, na koji se odnose pitanja o ekonomskoj aktivnosti, jeste nedelja pre nedelje u kojoj se ispitivanje sprovodi (52 nedelje izveštavanja tokom godine).
6. Sledeće jedinice takođe su definisane u SWTS analizi ali se nalaze izvan onih koje su definisane unutar međunarodnog okvira statističara tržišta rada I navedene u delu 1 gore:
  - a. **Široka definicija nezaposlenosti** – lice koje nema posao a spremno je da radi (što je šire od kriterijuma traženja posla u pojmu 1b).
  - b. **Stopa nedeovoljne upotrebe radne snage** – zbir udela mlađih u neregularnom zaposlenju, nezaposlenih (prema široj definiciji) I mlađih koji nisu ni u radnoj snazi niti u sistemu obrazovanja/obuke (neaktivnih ne-studenata) kao procenat od ukupnog broja mlađih.
  - c. **Redovno zaposlenje** – zbir broja zaposlenih sa ugovorom (usmenom ili pismenom) u trajanju od 12 meseci ili duže I broja poslodavaca; pokazatelji su dakle razne informacije o status zaposlenja I ugovornih statusa.
  - d. **Zadovoljavajuće zaposlenje** – zasniva se na samo-proceni zaposlenog; označava posao za kojeg ispitanici smatraju da odgovara njihovom željenom karijernom putu u tom trenutku.
  - e. **Stabilno zaposlenje** – zaposleni sa ugovorom (usmenim ili pismenim) u trajanju od 12 meseci ili duže.
  - f. **Privremeno zaposlenje** – zaposleni sa ugovorom (usmenim ili pismenim) u trajanju do 12 meseci.

Ovaj izveštaj predstavlja ključne tačke Ankete od škole do posla (SWTS) sprovedene 2015. godine u saradnji sa Republičkim zavodom za statistiku Republike Srbije u okviru projekta MOR “Work4Youth”. Ova anketa je jedinstveni instrument koji generiše relevantne informacije o mladim ljudima uzrasta od 15 do 29 godina na tržištu rada. Anketa sadrži uzdužne informacije o tranziciji na tržištu rada i obezbeđuje dokaze o tome da se današnju mladi ljudi, muškarci i žene, suočavaju sa sve neizvesnjim i manje direktnim putanjama ka dostojanstvenom i produktivnom zapošljavanju.

SWTS i izveštaji koji slede izrađeni su u okviru projekta MOR “Work4Youth” (W4Y). Taj projekat je rezultat petogodišnjeg partnerstva MOR i Fondacije MasterCard i ima za cilj da promoviše mogućnosti za dostojanstven rad za mlade muškarce i žene kroz sticanje znanja i aktivnosti.

Serija publikacija W4Y je pripremljena povodom širenja informacija i analiza iz SWTS koju sprovodi MOR u 34 države u pet delova sveta. U tu seriju spadaju nacionalni izveštaji, glavni nalazi iz anketa i detalji o aktuelnim nacionalnim sektorskim politikama u oblasti zapošljavanja mlađih, zatim regionalni izveštaji koji sažeto prikazuju regionalne obrasce u tranziciji mlađih na tržištima rada i tematska istraživanja baza podataka.

Work4Youth

Za dalje informacije posetite našu internet-stranicu: www.ilo.org/w4
Youth Employment Programme
4 route des Morillons
CH-1211 Genève 22
Switzerland
w4y@ilo.org

ISSN 2309-6780